HERMANNI CONRINGII

DE

BIBLIOTHECA AUGUSTA

Quæ est in arce Wolfenbuttelensi

AD

ILLUSTR. ET GENEROSUM.

JOANNEM CHRISTIANUM L. BAR. A BOINEBURG

EPISTOLA

Qua simul de omni re Bibliothecaria disseritur.

HELMESTADII

CIↃ IↃ C LXI.

Typis & sumptibus HENNINGI MULLERI

Cum privilegiis perpetuis Vicar. S. R. I.

SVMMA PRIVILEGIORVM.

Cautum est Privilegiis Sereniſſimorum Potentiſſimorumque S. R. I. Vicariorum, ne quis unquam libros Hermanni Conringii cura ſcriptos vel editos, citra ejus heredumque conſenſum, intra limites Vicariatuum inprimat, aut alibi impreſſos divendat: pœna delinquentibus dicta amiſſionis omnium ejuſmodi librorum & ſolutionis decem marcarum auri. Prout latius definitur ipſis Privilegiorum tabulis.

ILLVSTRI ET GENEROSO DOMINO

IOANNI CHRISTIANO
L. BAR. A BOINEBVRG
EQVITI AVRATO

EMINENTISSIMI PRINCIP. ELECTORIS MOGVNTINI CONSILIARIO SECRETIORI

ET

SVMMO AVLÆ MARESCHALLO &c.

S. P. D.

HERMAN. CONRINGIVS.

ILLVSTRIS ET GENEROSE BOINEBVRGI.

LAudo equidem ſtudium tuum, quod hactenus ſtrenue profecto impendiſti in id, ut à Sereniſſimo Principe ac Domino D. AUGUSTO Duce

 Brun-

Brunſuicenſium & Lyneburgenſium, Domino meo clementiſſimo, editionem impetrares Catalogi librorum, quos Bibliotheca AUGUSTA comprehendit. Enimvero hac etiam in re oſtendiſti, quo amore cultuque bonam doctrinam omnem (quamvis tutemet ejus jam ſatur videri poſſis, animo dudum per univerſum illius ambitum diffuſo, & curæ civiles perpetuæ hanc ſollicitudinem ægre patiantur) non in tuum duntaxat privatum, ſed reipublicæ literariæ uſum, proſequaris. Quam eximiam & plane inuſitatam, in tui utique ordinis hominibus, virtutem, præſertim cum illa & aliàs abunde mihi ſit nota plurimis experimentis, & à quam multis per Germaniam, Galliam & Italiam doctiſſimis viris mirifice prædicetur, impius equidem ſim vel imprudens, ſi non hoc etiam in negotio agnoſcam ego & commendem.

1. Nec vero non & per quam ſalutare eſt conſilium illud, quod de edendo iſto Catalogo ſuggeſſiſti. Primo enim faciunt Indices id genus, vel ſola titulorum recenſione, haud le-

viter

viter ad comparandam librorum notitiam, sive πρὸς τὴν ἐμπειρίαν βιβλιακὴν, quo titulo singulare olim opus, Suida teste, scripserat Telephus Grammaticus Pergamenus: hæc autem non infimus ad eruditionem gradus est. Utque non ita juverint Catalogi, (fateor enim ad plenam librorum experientiam non sufficere, librorum titulos novisse) nescio tamen qua arcana voluptate vel soli tituli librorum mulceant ingenuos quosque φιλομαθεῖς animos. Quod percipere est saltim ex lectione indicum (ut recentiores nostros complures taceam) quos Diogenes Laërtius de Philosophicis, & post Eusebium S. Hieronymus de Ecclesiasticis, quammultos, quemque item singularem de scriptis unius Augustini Posidius, de Plutarchi Lamprias, de proprijs Galenus, ad posteritatem transmiserunt; cum tamen pleraque in ijs commemorata dudum perierint. Quanto magis autem licuerit, & fructum istum, & voluptatem illam ex AUGUSTÆ Bibliothecæ Indice accipere? cùm utique possitis exhibere (quantum memini) quinquaginta septem mille circiter

varios auctores, librorum vero quasi centum & sedecim millia, eosque in omni omnino doctrinæ genere: & quorum nihil hactenus periit, qualia veteres isti indices memorant; sed omne superest ad usum, eumque promptum.

11. Et vero hoc etiam nomine profuerit utiq; Indicis editio, quod ita compluribus, imo reipublicæ omni literariæ, possit demum innotescere, quos libros liceat ex thesauro illo exspectare, & promere in commodum eruditionis. Qui literariæ rei usus, est reapse unicus, saltim potissimus, inter prudentes, tantæ librorum collectionis scopus atq; finis. Nec vero fas fuerit cogere immanem librorũ vim, ut sit instar thesauri inutilis. Quemadmodum scilicet in Iugurtha refert Sallustius, Bocchum Numidiæ Regem opes ingentes in monte saxeo remoto, & Dio in Trajani historia narrat, Decebolum Dacorum Regem divitias suas sub Sargetia flumine recondidisse. Recte sapiens Hebræus in Eccles. 20: *Sapientia absconsa & thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?* Ne ferendum quidem, condi bibliothecas tantum in ostentationem. Perstrin-

ſtrinxit eleganter jam olim ſui ævi in hoc luxuriem Seneca l. de Tranquillit. animi c. 9. *Quadringenta* inquit *millia librorum Alexandriæ arſerunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum. Alius laudaverit: ſicut Livius, qui elegantiæ regum curæque egregium id opus ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud aut cura, ſed ſtudioſa luxuria. Imo ne ſtudioſa quidem: quoniam non in ſtudium ſed in ſpectaculum comparaverant: ſicut plerisque, ignaris etiam ſervilium literarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta ſed cœnationum ornamenta ſunt.* Et paulo poſt: *Apud deſidioſisſimos ergo videbis quicquid orationum hiſtoriarumque eſt; & tecto tenus exſtructa loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas Bibliotheca quoque, ut neceſſarium domus ornamentum, expolitur. Ignoſcerem plane, ſi è ſtudiorum nimia cupidine oriretur; nunc iſta exquiſita, & cum imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum parietum comparantur.* Hæc Seneca. Jam vero in ſtudiorum uſum Bibliotheca tranſire non poteſt ſine indice. Tum demum autem etiam index prodeſt maxime, ſi publicatus

tus fuerit. Privatim detentus ſolos qui propius acceſſerunt adjuvat & inſtruit.

Ad utrumque hunc uſum itaque cum reſpicerent nonnulli noſtræ ætatis, indices locupletium ſuarum Bibliothecarum in publicum ediderunt. Quos inter, niſi fallor, agmen duxere primi Batavi; non fraudandi proinde hâc gloria. Niſi malis Bajoariis laudem hanc tribuere: apud quos præcedentis ſeculi Chriſtiani anno nonageſimo nono Chriſt. Ferg Ingolſtadii publicavit Catalogum perpetuum, ut appellat, & alphabeticum, omnium librorum Bibliothecæ Ingolſtadienſis, ſecundum quatuor facultates in viginti quinque claſſes tributum. Idem voluerunt alij editis indicibus, non omnium vero ſed ſolorum operum manuſcriptorum, quibus abundabant. Cujus inſtituti initium forte Auguſtæ Vindelicorum urbi debetur: quæ Græcorum codicum manuſcriptorum catalogum publicavit jam ſuperiore ſeculo, primum anno ſeptuageſimo quinto, iterum ſed quadruplo auctiorem anno quinto poſt nonageſimum, tertia vice hujus ſeculi anno quinto,

ſi non

si non sæpius: idque hac liberalissima præmissa quasi invitatione: *Quisquis reipublicæ literariæ faves, sive lector sive typographe, horum omnium codicum, sive interpretandi, sive conferendi, sive edendi, ita tibi futura copia est, si de iis incolumibus restituendis caveris.* Ad hujus exemplum anno fluentis seculi secundo Ingolstadij vulgatus est catalogus Græcorum manuscriptorum codicum, qui asservantur in inclyta Serenissimi utriusque Bavariæ Ducis Bibliotheca: minus liberali tamen facta utendi hac copia: *Quisquis catholica fide præditus prodesse voles reipublicæ literariæ, hos ms. codices conferendi interpretandi edendi copia tibi esto, si de iis sine noxa restituendis, caveris.* Biennio ante Londini in Anglia, eodem indubie fini, jam ediderat Thomas Iamesius Eclogam quam appellavit OxonioCantabrigiensem; continentem manuscriptorum codicum florentissimarum Angliæ Bibliothecarum Oxoniensis & Cantabrigiensis accuratos indices; quales quidem tum fuerunt, pòst enim largis accessionibus, cumprimis illa Græcorum codicum à Francisci Barocij Veneti hæredibus per

Arundellium Pembrochiæ Comitē redemtorū, & altera mille trecentorum ex omni Oriente conquisitorum liberalitate Guilielmi Laude infelicis illius Canthuariensis Archiepiscopi, plurimū locupletatæ sunt. Cui libro hæc verba inscripsit aliquando, librariæ rei peritissimus Caspar Barthius: *In hac collectione nominantur duo mille & octingenti omnis ævi scriptores, parte maxima nondum editi, nec alibi quam in Anglia exstantes.* Transijt eadem cura & in Italiam, sed occupantibus illud studium non ipsis Bibliothecarum possessoribus. Quomodo Bibliothecarum Patavinarum publicarum privatarumque mss. codices indicavit erudito orbi Jacobus Philippus Tomasinus anno seculi hujus tricesimo nono: & ipsiusmet Mediceæ Bibliothecæ, quæ Florentiæ asservatur in cœnobio S. Laurentij, manuscriptorum codicum catalogum luci dedit biennio post Henricus Ernestius V. Cl. & non Daniæ tantum in quam concessit, sed oppidi hujus, cui debet natales, eximium decus: ut taceam alios. Aggressus est eandem operam, sed circa Græcos potissimum msstos, in Gallia

Phi-

Philippus Labbe Bituricensis Iesuitici sodalitij vir diligentissimus, Parisijs ante hos annos octo edito libro cui titulum indidit: *Nova Bibliotheca mss. librorum, sive Specimen antiquarum lectionum, in quatuor partes tributarum, cum coronide poëtica & decem supplementis.* Cui addita Coronis libraria h. e. *Bibliotheca bibliothecarum aut Catalogus catalogorum*, longe meliora, pleniora & perfectiora ejus generis, facit nos merito exspectare. Jamdudum ante ipsum ejusdem sodalitij clarissimus Antonius Possevinus, Theologici generis manuscriptorum Græcorum indices varios, Italicos, Gallicos, Hispanicos & Germanicos, suo Apparatui sacro subjunxerat. Spectavit indubie idem Petrus Gassendus cum ederet Parisijs ante hos triginta annos Catalogum rariorum librorum, quos ex Oriente advexit & in publica Bibliotheca inclytæ Leidensis Academiæ deposuit, clarissimus & de bonis artibus meritissimus Jacobus Golius. Hi inquam & alij Catalogis editis studiorum usum multum sane adjuverunt: eoque operam præstiterunt utique laude dignam maximâ.

Nec tamen illi manuſcriptorum indices plenũ Bibliothecarum fructum decerpere faciunt: utpote cum hodie potiſſima librorum vis in arte typographica excuſis collocata ſit, & manuſcripti qui ſuperant fere ſola vetera nobis exhibeant, quæ & ipſa jam tum magnam partem excuſa ſunt, & è manuſcriptis nihil præter emendationem aliquam poſſunt accipere. Majoris certe, ad ſtudia quidem promovenda, utilitatis ſunt Indices Bibliothecarum integri. Cujusmodi in Batavis præcipue eſt Leidenſis & Ultrajectinus, in Anglia ille Bibliothecæ Oxonienſis Bodlejanæ à Iameſio publicatus: qualesque Gallicos complures promiſit Ludovicus Iacob Cabilonenſis Carmelita, hactenus tamen in lucem non protulit: quantum equidem novi. Neſcio annon talis etiam fuerit Bibliothecæ regiæ Pariſienſis Index ille, cujus mentionem facit in ſuo ad Philippum Regem, de recte inſtituenda Scoriacenſi Bibliotheca conſilio Joannes Baptiſta Cardona Epiſcopus Dertuſanus, atque ad cujus exemplar, confecta jam bibliotheca illa Laurentiana, Indicem imprimendum divulgandumque ſuadet:

det: nec vero ille mihi hactenus eſt viſus. In hos uſus vero omnino videtur publicatus Index Bibliothecæ ampliſſimæ Cordeſianæ, cura incomparabilis illius condendarum Bibliothecarum artificis, & deſiderandæ mihi ſemper memoriæ amici, Gabrielis Naudæj: niſi malis editum magis in id, quo inveniret emptorem, cum ab obitu demum Cordeſij ſit excuſus; quemadmodum & non multo pòſt inſigne quaſi fundamentum jecit Mazarinianæ Bibliothecæ longe omnium in Gallijs inſtructisſimæ abſolutisſimæque.

Et vero editi quidem etiã ſunt hactenus, & indies eduntur, Catalogi compluriũ illuſtrium Bibliothecarum, à ſummis viris magno ſtudio collectarum, qui tamen illum uſum quem ſecundo nos loco laudavimus minime præſtare idonei ſunt: propterea quod edi ſoleant non niſi cum jam diſtrahendi vendendique ſunt libri ipſi, atq; adeo cum Bibliothecæ iſtæ in ſtudiorum uſum non amplius patent, nec debent patere. Quin tamen uſum illum quem primo loco indicavimus præbere posſint: hoc eſt, quin posſint facere

ad ἐμπειρίαν βιβλιακὴν parandam, neutiquam diffiteor: imo ad id utilissimos mihi etiam fuisse tales Catalogos, ultro agnosco, & in prima statim adolescentia, in Batavis degens, nullo edoctus magistro, cum expertus sum, tum alijs laudavi. Et sane præstare idem possunt & Catalogi officinarum librariarum: qui passim solent publicari, quamvis suum commercium librarium præcipue spectent editores. Referendus autem isthuc videtur & ille libellus, qui Argentorati est editus anno 1578 titulo: *Bibliotheca Vrbis Constantinopolitanæ*: recenset quippe manuscripta varia quæ tum Constantinopoli erant venalia. Ejusdem præterea usus sunt & illi, quos typographi ipsi solent edere Indices librorum sua cura impressorum. Id quod recte jam olim observavit Conradus Gesnerus, τῆς ἐμπειρίας βιβλιακῆς summus artifex & princeps magistrorum: ac proinde non dubitavit, cum singulos præclari operis Pandectarum suarum libros celeberrimis ætatis suæ typographis consecrare, tū simul edere nonnullorum typographicos ejusmodi indices, Christophori scilicet Frosch-

ſchoveri, Aldi Manutij, Sebaſtiani Gryphij, Chriſtiani Wecheli, Joannis Gymnici, Frelloniorum, & Frobenianorum: quamvis ipſi typographi nondum illos forte publicaſſent: recentiore enim hoc videtur inſtituto cœpiſſe. Quin imo & qui commercij librarii cauſſa edi ſolent Indices, quales ſunt jam centum amplius annis Francofurtenſes noſtri nundinarii, & qui nuper demum in Batavis & Gallia cœpere, prodentes anni cuiusque novum proventum, juvare itidem librorum peritiam perquam idonei ſunt.

Sed quo prolabor? Nec enim huius operæ eſt, modum parandæ librorum peritiæ edocere, ſed fortaſſis aliàs nos illa cura occupabit. Hoc unicum volebam, ILLUSTRIS BOINEBURGI, Indicis editionem duplici modo prodeſſe plurimum poſſe literariæ rei: idque quod præter alios Indices, qui nonniſi ad *βιβλιακὴν ἐμπειρίαν* nonnihil faciunt, ſingulatim queat efficere, ut Bibliotheca AUGUSTA iuſtum ſui uſum poſſit omnibus exhibere.

III. Eſt vero & Tertia ratio, eaque (niſi fallor) momenti non levis, quæ itidem editio-

tionem Indicis urget quam maxime. Ea est, quod sola Indicis editione possit æterna parari memoria operarum illarum ingentium, quæ in Bibliothecarum quarumvis admirabilium structuram impensæ sunt. Multis scilicet periculis & damnis, imo & variis interitus speciebus, obnoxia est Bibliotheca quælibet. Et vero privatæ cuiusvis duratio penè momentanea est. Stant illæ plerumque & cadunt cum suis collectoribus: rarissime illis transeuntibus ad heredes perinde φιλοβίβλους, aut fortunatos adeo, ut vitæ tolerandæ necessitas distractionem haud imperet. Ut alia nunc taceam infortunia quibus affligi infelices illæ Bibliothecæ solent. Quale utique patrum memoria experta est, illa celeberrimæ quondam famæ & extra fere comparationem locuples Joannis Vincentii Pinelli, viri ad ingenium & mores Pomponii Attici nati pariter ac compositi; quæ cũ herede diu conflictata, cum navigio Neapolim duceretur, à barbaris piratis intercepta, & velut exigui pretii merx in mare abiecta fuit, superstite relicta parte perexigua, quæ in Ambrosiana bi-

na Bibliotheca, Friderici Borromæi liberalitate, Mediolani nunc conquiescit.

Satis est ex privatis unam illam, ceu omnium celeberrimam, in exemplum tristium vicissitudinum memorasse. Sunt vero etiam publicæ Bibliothecæ, quamvis potentum tutela securiores, non obnoxiæ adversantis fortunæ malis gravissimis Quæ sane fuit forte omnium antiquissima Osymanduæ Ægyptij regis, illius fronti quidem inscriptum fuisse elegans illud, ψυχῆς ἰατρεῖον aut ANIMI MEDICINAM, ex Diodoro Siculo discimus, ast cum nulla ejus mentio alia uspiam extet, eam dudum perijsse argumento est certissimo. Non multo melius videtur fuisse fatum ejus quam in Græcia omnium primam instituit Pisistratus. De illa Gellius l. 6. cap. 17. *Libros Athenis disciplinarum liberalium publice ad legendum præbendos primus posuisse dicitur Pisistratus tyrannus. Deinde studiosius accuratiusque ipsi Athenienses auxerunt. Sed omnem istam postea librorum copiam Xerxes Athenarum potitus, urbe ipsa præter arcem incensa, abstulit asportavitque in Persas.* Habet idem Isi-

C dorus:

dorus: sed ut facile liqueat ex Gellio excerptum. Dixeris rediisse tamen libros illos. Ita sane narrat mox Gellius: sed id contigit forte fortuna, & diu pòst, rebus jampridem deploratis. *Hos porro, inquit, libros multis post tempestatibus Seleucus Rex qui Nicanor appellatus, referendos Athenas curavit.* Constat vero nec illam felicitatem diuturnam fuisse. Cum sane Athenis omnes Bibliothecas postea victor Sulla Romam avexerit, indubie & hæc isthuc cum aliis transiit. Ibi vero incendio una cum aliis tandem periisse per est verisimile. Quicquid hujus autem sit, quam infelici fortuna jactata sit ipsa prima & forte unica Græciæ Bibliothecarum publica, etiam sic palàm est. Conflagrasse vero tandem bello Pompejano Alexandrinam, qua nulla in orbe celebrior unquam extitit, incendio à Cæsaris milite excitato, certissime constat. Quanquam enim ejus non Cæsar ipse nec Hirtius meminerint, & Tertullianus adhuc sua ætate non dubitaverit gentiles ad Ptolomæi Bibliothecam superstitem provocare, refert id tamen Seneca, Plutarchus, Dio, Gellius, Ammianus,

anus, imo & Livium narrasse, ex Seneca colligere est. Quæ celebritate huic quondam fuit proxima Attalicorum Regum Pergamena, in Cleopatræ gratiam jussu M. Antonij Triumviri per vim Alexandriam deducta est, teste Plutarcho in vita illius Antonij. Immitiore fato interijsse plane videntur, (Neroniano nempe illo igne, quo universa propemodum Roma simul cum privatis bibliothecis tantum non omnibus in cinerem redacta est) luxuriosissimæ illæ Bibliothecæ quæ Octaviani Augusti auspicijs non ita pridem institutæ publicatæque erant, cum in montis Aventini atrio Libertatis Asinia, tum prope Marcelli templum Octavia. Nec vero post Neronem ullam earum memoriam licet reperire. Secus ac fit de Bibliotheca illa, quam in Apollinis templo Augustus consecravit: hujus enim tanquam adhuc integræ meminit Plinius cum *l. 7. cap. 58.* tum *l. 34. cap. 27.* etsi nondum ulla fuisset Bibliothecarum perditarum facta reparatio. Quod nempe Domitianus demum instituit; de quo Suetonius: *Bibliothecas incendio absumptas impensissime*

reparari curavit, exemplaribus undeque petitis, missisque Alexandriam, qui describerent, emendarentque. Est autem per etiam verosimilis Iusti Lipsij conjectura, quam habet in elegante illo *Syntagmate de Bibliothecis, cap. 7:* ab ipso illo Domitiano structam in Capitolio celeberrimam istam Bibliothecam, quæ Commodo imperante, fulmine icto Capitolio, itidem conflagravit: cujus infortunij meminit Dio *l. 72. sub finem* Herodianus *l. 1. c. 14.* Eusebius *in Chronico* & Orosius *l. 7: cap. 16.* Fuit autem hæc non alia ab illa in templo Pacis (etsi diversam crediderit Lipsius) sæpe adeo Gellio & Galeno memorata: quod vel ex solis querelis Galeni colligere fuerit, de libris suis cum templo Pacis Commodo imperante conflagratis, & situ illius templi, prope forum scilicet ad pedes Capitolini montis. Favit perquam benigna fortuna Bibliothecæ Palatinæ, & quæ gentili Principis conditoris Trajani nomine audire solet Ulpia. Et vero adhuc Constantini Maximi ævo P. Victor in descriptione Urbis memorat Bibliothecas publicas, *undetriginta, & ex iis præcipuas duas*
Pala-

Palatinam & Ulpiam: imo seculo Christiano quinto adhuc in Ulpia utraque, h. e. Græca pariter Latinaque Bibliotheca (ita enim fere Romanæ Bibliothecæ omnes distinguebantur) Sidonio Apollinari statuam esse positam ex hoc eius carmine patet:

Cum meis poni statuam perennem
Nerva Trajanus titulis videret,
Inter auctores utriusque fixam
Bibliothecæ.

Neutram etiam harum legas vel flamma vel militari direptione periisse. Tandem tamen harum etiam utraque disperijt: idque fortassis præ ruditate partim partim & superstitione Romam incolentium. De ipsomet sane Gregorio primo id nominis Papa, quem Magnum cognominant, *l. 2. de Nugis Curialium* ita scribit Joannes Sarisberiensis non vanus aut proletarius auctor: *Doctor sanctissimus ille Gregorius, non modo mathesin pepulit ab aula, sed, ut traditur à majoribus, incendio dedit probatæ lectionis*

Scripta, Palatinus quæcunque recepit Apollo.

Verum illi quidem famæ fides debeatur necne,

incertum arbitror. De eodem enim Gregorio nonnulli quidẽ memorant, *ejus mandato veterum ædificia Romæ dirupta esse, ne peregrini & advenæ, ad Urbem religionis caussa venientes, posthabitis locis sacris, arcus triumphales & monumenta veterum cum admiratione adspicerent: veterum item statuas Gregorium obtruncasse & disjecisse, atque hinc natum illud successoris Sabiniani in Gregorium odium*: negat id tamen omne Platina, quanquam nullo adducto pro sententia sua firmo testimonio. Post Platinam fecit idem Ciacconius, sed nonnisi Platinæ verbis, quamvis nomine ejus improbe dissimulato: quod non attenderat doctissimus scriptor Iosephus Maria Suaresius in illa luculenta sane *Diatriba de Foraminibus lapidum in priscis ædificiis*, qua me Tu antehac donasti. Quocunque autem modo tandem Bibliothecæ istæ perierint, certe perierunt. Valere cæteroquin plurimum ad libros delendos superstitionem, non est quod cuiquam videatur absimile vero, qui vel ad nostri ævi res attenderit. Nec enim opus est exemplum aliud adducere. Quamvis mereatur in majus fidei robur expendi &

di & illud, quod de libris Græci Latinique sermonis per omnem Africam, superstitiosi nescio cujus Caliphæ jussu abolitis, narrat Joannes Leo *l. 1. Historiæ Africanæ*: quo effectum videtur, quod non tantum nulla illarum linguarum monumenta, sed nec eorum ulla Arabice ex Latino versa in Ægypti & Africæ Bibliothecis hodie supersint. Quæ Veteris Romæ Bibliothecarum, illa vero tandem & earum fuit, quas Nova Roma in æmulationem veteris construxerat. Narrat enim Zonaras pariter & Cedrenus, Basilisco imperante, Bibliothecam ibi conflagrasse: in qua centum millia librorum essent recondita: inter ea draconis intestinum centum viginti pedes longum, cui aureis literis Homeri Ilias atque Odyssea fuerint inscripta. Testis idem est Zonaras tomo tertio, Leone Isauro imperante, subiecto igne periisse una cum ædibus Oecumenici doctoris, quicquid ibi asservatum hactenus divinæ & humanæ sapientiæ codicum. Præter Constantinopolitanam autem Orientale Romanum Imperium Bibliothecam publicam nullam fere olim quidem habuit.

Haud

Haud necessum vero videtur, publicarum Bibliothecarum pericula & clades repetitis ex remoto ævo testimonijs ostendere, quum propinquiora (proh dolor!) omnibus sint nota. Quis videlicet ignorat triste fatum, quo vere regia illa Budensis Bibliotheca, à Matthia Corvino primum structa, avorum memoria interijt, cum vix annos sexaginta floruisset? Cujus *librorum cultum luxuriosissimum, & miram utriusque linguæ fœcunditatem* fuisse, ne Bonfinio duntaxat credamus, faciunt quæ passim terrarum & in ipsa AUGUSTA, superant exiguæ quamvis reliquiæ. Historicorum Principis Jacobi Augusti Thuani verba hæc sunt *l. 1.* ejus operis quo ipsemet suam vitam posteritati instituit tradere. *Petrus Victorius subinde ingemuit, quod antiqua Medicea tanti nominis Bibliotheca, per seditiones domesticas Romam, & inde extra Italiam avecta erat. Ea est quam Catharina Regum nostrorum parens, magno pretio, quantumvis Cosmo contradicente, comparatam, in Galliam transportandam impetravit, & per Bibliothecarium seorsim, quamdiu vixit, apud se habuit. Quam demum*

niam Thuanus à creditoribus ejus pecunia Regis redemptam in Bibliothecam regiam inferendam curavit, & congestum à magnis Regibus thesaurum tanta accessione locupletavit. Dixeris non perijsse quæ tam feliciter translata est. Interitui tamen proxima fuit, & perijt Florentinis: cui loco illam Laurentius Medices quasi consecraverat. Quid in Tunetanæ arcis direptione, quo tempore regnum illud Muleassi Regi Carolus Quintus Imperator restituit, contigerit, audi sodes *l.* 34. Historiæ narrantem Paulum Jovium. *In ea,* inquit, *arcis direptione tria incomparabilis jacturæ detrimenta Muleasses deploravit. Arabicorum voluminum inprimis, quæ conturbata atque direpta Bibliotheca perierunt. Asservabantur enim antiquissimi codices, non disciplinarum modo omnium præcepta, sed superiorum etiam regum res gestas, & Mahumetanæ superstitionis interpretationem continentes: quos Rex ipse postea, me audiente; se unius urbis pretio, si fieri posset, avide redemturum differebat.* Africana hæc fateor sunt, atque itidem longe petita: cum vera tamen sint, doceantque etiam in Africa publicis Bibliothe-

cis quamvis Regijs non ſemper eſſe ſatis conſultum, cuivis alij idem contingere poſſe, etiam hinc eſt manifeſtum. Multo maxime vero noſtris quidem hominibus id demonſtrare poteſt, Palatina illa quæ Heidelbergæ ante ferale nuperum Germaniæ bellum ſumma floruit celebritate, & manuſcriptorum cum multitudine tum bonitate omnem antehac Europam provocavit. Illa ſcilicet non ita pridem, atque adeo ipſa noſtra memoria huc illuc direpta, meliore vero ſui parte, æterno cùm Germaniæ damno tùm concedentium dedecore, per vim Romam avecta, curante à Pontifice in id miſſo Leone Allatio (nec vero ſilebimus viri nomen, cum hinc etiam laudem captet) in Vaticanam tranſiit. Documento triſti omnibus facto, quam nulla licet Regia & publici uſus Bibliotheca, poſſit ſecura eſſe; ſed ſolere etiam haſce tandem magnis viciſſitudinibus eſſe obnoxias, imo denique totas ſive violenta direptione, ſive manu furtiva, ſive ignis aut aquæ adverſitatibus, ſive quo alio modo perire atque occidere.

Ut ad rem vero accedamus, hi interitus in-

gentium illarum & publicarum Bibliothecarum, non cum literariæ duntaxat rei, ſed etiam cum famæ & gloriæ, quam merentur conditores, ſummo ſunt diſpendio conjuncti. Interit ſcilicet fere cum opere fama etiam omnis in opus factæ impenſæ & curæ. Quod profecto indignum eſt & deplorandum. Sumptus ſcilicet maximi, labor ingens, ſtudium indefeſſum, animus erectus, liberalis, ſtudioſus ſapientiæ, vere regius, ad ſtruendas magnas illas Bibliothecas requiruntur. Niſi omnia iſthæc adſint, nulla talis Bibliotheca emerſerit. Debetur utique tantis virtutibus & tam egregijs actibus gloria perennis, debentur gratiæ immortales. Non hæc quidem potiſſimum ſpectaverit prudens Bibliothecæ conditor: nec peccaverit tamen ſi illo calcare patiatur ad tantos conatus ſeſe incitari. Utque omnia quis hæc magno animo contempſerit, & virtutem ipſam præmium ſibi eſſe voluerit; intereſt tamen reipublicæ, ne præclara facinora ſua laude fraudentur, neve poſteritati ſubtrahantur exempla in æmulationem. At vero in illa incertitudine humana-

rum rerum omniũ, inq; illo facili interitu quamvis regiis conatibus structæ cujusvis librariæ supellectilis, ab ipsis operibus profecto æternum nomen, quod debebatur, exspectare haud licet. Aliunde igitur perennitas illa petenda erit. Atque historica quidem monumenta juvant & hic non parum. Absque illis certe esset, perijsset dudum & memoria universa Græci pariter Latinique orbis Bibliothecarum omnium. Plus juvant ipsæ librorum recensiones: ceu apparet utique ex illis antiquis indicibus Græcis pariter Romanisve, qui etiamnum superant, ne novos ac recentiores nostros hic commemoremus. Enimvero laborat ipsa annalium fidés circa Bibliothecarum veterum præcipue admirandas divitias, idque ex Indicum defectu. Recitavi paulo ante Antonij Bonfinij verba de Bibliotheca Budensi. Quanto plus autem ad illius faciunt perennem gloriam, quæ in sua ad Salviani *libros de gubernatione Dei* ab sese primum editos præfatione, habet Joannes Alexander Brassicanus! *Inspexi*, inquit, *libros omnes. Sed quid libros dico? Quot libros tot etiam thesauros isthic inspexi. Dij*

immor-

immortales, quam jucundum hoc ſpectaculum fuiſſe quis credat? Tunc certe non in Bibliotheca, ſed in Iovis gremio, quod ajunt, mihi eſſe videbar. Tantum erat hic antiquorum Græcorum ſimul & Hebraicorum voluminum, quæ Matthias ille Rex, capta jam Conſtantinopoli, everſisq; multis aliis ampliſſimis Græciæ urbibus, ex media Græcia inæſtimandis ſumtibus coëmerat, ac tanquam mancipia ex barbarorum cataſtis atq; compedibus receperat. Tantum erat hîc Latinorum librorum, & veterum & recentiorum (procul tamen ablegatis omnibus ſophiſticis) ut nuſquam alibi, quod ego quidem ſciam. Siquidem Matthias Rex (quem recte librorum helluonem appellaveris) quatuor inſignes librarios Florentiæ magnis impendiis alebat, quorum is unus & unicus labor erat, ut omnes melioris notæ auctores & Græcos & Latinos, quos commodum ex Græcia habere non poterat, exſcriberent. Nam ipſa typographice, (ut exigua ſunt omnium rerum principia) nondum tam late radices egerat, ut ardentiſſimis illis & vere regiis votis regis omnium excellentiſſimi ſatisfacere poſſet. Vidimus iſthic (id quod ſyllabo noſtro recenſere poſſum, & oculata fide) vidimus integrum Hy-

periden cum locupletißimis scholiis, librum multis etiam censibus redimendum. Vidimus grandem librum Apostolicorum Canonum, opus incomparabile. Vidimus Theodoretum Cyrensem in Psalterium integrum. Vidimus Chrysostomi, Athanasii, Cyrilli, Nazianzeni, Basilii Magni, Gregorii Nysseni, Theophanis, Dorothei infinita opera. Vidimus Marcum monachum, cognomento Anachoritam. Omitto Poëtas, Oratores, Philosophos atq; Historicos, quorum hîc immensam vim inspicere licuisset. Vidimus auctores Græcos innumerabiles, infinitaque in Poëtas ferè omnes commentaria, nemini doctorum, aut paucis omnino antea visa. Indubie, BOINEBURGI, sentis, quantam vim habeat vel hæc commemoratio ad memoriam inclytæ illius Bibliothecæ conservandam. Quid vero, si Bibliothecæ Catalogus integer præ manibus esset, nonne æternam illi laudem superesse diceres, quamvis ipsa jam pridem tota perierit? Periit Germaniæ Palatinus ille ad Rhenum librarius thesaurus. Modo tamen Index ejus superaret, cresceret quidem dolor, simul vero nullum priscæ fortunæ certius & perennius monumentum

tum

tum reperiri posset. Nunc legimus duntaxat in Josephi Scaligeri ad Janum Gruterum epistolis de Indice illo, altera vice, anno videlicet seculi hujus octavo, cum antehac anno tertio jam curasset, misso: *Indicem Bibliotheca vestra sedulo legi. Locupletior est & meliorum librorum quam Vaticana: itaq; voluptati fuit legisse*: facta etiam collatione Indicum illorum omnium quos de scriptis Græcis codicibus Ecclesiasticis Possevinus Apparatui suo sacro subjunxit, reapse experimur, hanc unam omnium etiam istius argumenti longè opulentissimam fuisse, & omnibus alijs præripuisse palmam. Si integer ille Index superesset, num quid melius ad æternam gloriam parandam vel voto possis effingere? Sed frustra hisce immoramur.

Ut ad Epistolæ igitur hujus initia tandem redeam: justissimis profecto rationibus, ILLUSTRIS BOINEBURGI, motus es, ad id, ut à Serenissimo Principe ac Domino meo peteres editionem Indicis AUGUSTÆ Bibliothecæ: Feci & ego idem non minus strenue, iisdem plane adductis argumentis. Neque

que vero ipſemet ſapientiſſimus atque optimus Princeps rationum à nobis adductarum pondera non probe eſt aſſecutus, vel ijs animi tantum pertinacia quadam eſt reluctatus. Optime illas non etiam monitus pridem intellexit, nec quicquam hactenus habuit antiquius, quam omnibus modis ex ſtupenda illa ſua librorum congerie debitum fructum accipere. Si quis ſane Principum, φιλόβιβλος, utique maximus à prima uſque ætate fuit Princeps noſter. Ut non de ſeſe minus quam olim Marcus Antoninus Imperator dicere potuerit: ἄλλοι μὲν ἵππων, ἄλλοι δὲ ὀρνέων, ἄλλοι θηρίων ἐρῶσιν· ἐμοὶ δὲ βιβλίων κτήσεως ἐκ παιδαρίου δεινὸς ἐντέτηκε πόθος. Qui talis vero eſt, quid ni & amet alios omnes librariæ rei amatores, idque ſtudium velit propagatum? Minime vero illum latet, quanta ad librorum notitiam parandam vis ſit Indicum: longo ſcilicet uſu illam ſæpius expertus. Ac proinde non eſt quod dubites, niſi quid impediat, Indice AUGUSTÆ Bibliothecæ edito, etiam cupere Principem optimum ἐμπειρίαν iſtam βιβλιακὴν quam maxime adjutam. Quam porro i-

ro idem ille noster Heros facilis sit ac paratus, illo thesauro suo præclarorum quorumque virorum conatibus literarijs prodesse, ut Tibi quidem multis tester, non arbitror esse necessarium: cum luculentum liberalitatis hujus ipsemet nuper experimentum feceris, in Amplissimi Ezechielis Spanheimij gratiam per me petens ex AUGUSTA illa supellectile & scriptos & antiquiores quosque excusos Lucani codices. Nec vero ignoras, simulac ipsiusmet Spanheimij literæ adventarunt, ex equestri Principis custodia, media hyeme, Heidelbergam in id unice nonnullos ablegatos, qui libros desideratos ultrò deferrent. Cujus rei nescio num quid simile in quoquam Principum alio Tu observaveris: mihi inusitatum videtur, nec aliter accepit doctissimus Spanheimius. Ut possit igitur quamplurimis cedere in usum AUGUSTUS thesaurus, quid ni Princeps velit Indicem illius edi: non ignarus utique, Indice edito potissimùm posse justum Bibliothecæ fructum decerpi ab eruditis? Qui ignoret porro prudentissimus Princeps pericula & damna, quibus etiam hæc sua AUGUSTA

Bibliotheca sit exposita? cum nihil illum temere lateat vicissitudinum humanarum, abunde illas edoctus etiam ipsomet longo usu. Expertus etiam, quam parum aliquando hic ipse thesaurus, nuperrimo illo ferali bello Germanico, & quidem illo anno hujus seculi sexto post tricesimum, quo aulam suam in avitam urbem Brunsuicum transferebat, à violenta Martis pullorum direptione absuerit, in Hiddonis agro adhuc hærens. Ex eo quidem de longe tutiore domicilio prospexit AUGUSTÆ suæ: recepta illa primum Brunsuici, urbe utique perampla & populosa & in medio illo bello pene sola secura, inde Wolfenbutteli oppido Germanicorum nulli robore ac munimentis secundo, & quidem utrobique data sede ab ignis etiam injuria sic satis tuta: conscius tamen sapientissimus Princeps, cuilibet contingere posse quod cuiquam contigit, ne ita quidem omni ex parte omnibus adversitatibus obviam esse itum, exactissime intelligit. Quamvis etiam dudum contemnere didicerit conatus hominum, æternitatem nominis ex structis operibus unice exspe-

ſpectantes; neque tam hoc quam uſum publicum tantis impenſis & laboribus quæſiverit Princeps optimus; quis tamen tam præclaro & vere incomparabili monumento quavis etiam cunque ratione æternam memoriam parandam eſſe, non arbitretur? Quis non Principi ſuaſerit hoc etiam agere, & præſertim illa uſque adeo provecta jam ſenectute?

Vir doctiſſimus undequaque Varro

(liceat uti vetere Terentiani Mauri verſiculo, quo nec S. Auguſtinũ puduit uti) Varro, inquã, initio eximij operis, quod de Re Ruſtica nunc etiam ſupereſt, lepide, ut ſemper: *annus*, inquit, *octogeſimus admonet me ut ſarcinas colligam antequam proficiſcar è vita.* Felicior quidem Varrone eſt Princeps noſter, propediem, proximo ſcilicet Aprilis decimo die, annum octogeſimũ tertium jam inchoaturus, & ſenex ſine ſenio, hoc eſt ſine illis ſenectuti proprijs moleſtijs: (addat Deus molles annos complures!) in vitæ tamen hujus negotijs *properandũ* ſibi novit, qua valet ſapientia: *quod ut dicitur, ſi eſt homo bulla, eo magis ſenex*; quæ verba iterum ſunt Varronis. Hinc indubie cogi-

tat utique, non etiam monitus, quo pacto AUGUSTÆ suæ, usque adeo adamatæ; cum stabilis diuturnitas, tum æterna memoria tempestive queat comparari: nihil temere ejus omissurus isthuc quod faciat. Gnarus etiam nullum certius monumentum Bibliothecis, cum tot sint infortuniis obnoxiæ, statui posse, quam Indicibus publicatis & per manus hominum passim terrarum typographica arte dispersis, nihil equidem malit, quam suæ quoque AUGUSTÆ perennitati sic consulere. Imo vero, quum ad tuas sollicitationes strenuus ego suasor accessissem, jam consenserat tot rationibus inductus Princeps optimus in catalogi editionem; quod indubie meministi. Quare non succedit igitur? forte quæsieris. Fortassis etiam suspicaris Indicem nondum confectum esse, atque adeo desperari ejus confectionem in tanto librorum numero. Desperârim sane & ego, nisi jam confectus esset. Nec vero illa librorum annotatio uno & altero mense à scriba aliquo, ceu tu visus es credidisse, posset expediri: sed occuparet hominem eruditum peritumque

libra-

librariæ rei non unum, nec per menses binos sed per integros aliquot annos: à typographicis vero operis itidem vix intra biennium magnis sumptibus absolvi excusio posset. Non diffiteor & me in eodem fere tecum errore versatum aliquando, faciliora itidem quæque mihi promisisse: ut solemus sæpe aliena ex domesticis æstimare. Nosti illud vetus Tityri:

Urbem quam dicunt Romam Melibœe putavi
Stultus ego huic nostræ similem.

quodque mox sequitur:

Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Difficillimi scilicet confectu suntIndices, accurati quidem, maximarum quarumvis Bibliothecarum: præ copia immensa eorum quæ annotanda veniunt. Eoque raro reperire est absolutum aliquem Bibliothecæ id genus Indicem. Plærique imperfecti sunt. Unius Vaticanæ catalogi possunt esse pro exemplo. Quam ille qui in manus incidit Iosephi Scaligeri (fuit autem indubie tantum manuscriptorum codicum) fuerit pretij exigui, significant hæc ejus ad Janum

Gruterum in epiſtolis verba: *Quod in alteris literis à me indicem Bibliothecæ Vaticanæ exigis ſcito me illo ad tres horas tantum uſum: in quo ego nihil prorſus reperi, quam vulgaria omnia: præter tres aut quatuor mathematicos, quos in Bibliotheca veſtra & Regia extare ſcio. Reliqua ejusmodi ſunt, ut te ignorare ea præſtet, quam unius horæ jacturam in illis legendis facere. Statim librum reddere coactus ſum: erat enim auctio facienda: & ſtatim emptorem ſtultum reperit.* Non me latet, infra exſpectationem eſſe Vaticanam, etiam ex illo catalogo Græcorum manuſcriptorum codicum apparere, quem juxta cum alijs ejusdem argumenti ſubjunxit ſacro Apparatui Poſſevinus: adeo vilem autem eſſe, qualem indicem ejus Scaliger deprehendit, vix ſit veroſimile. Imo vero dixerim ego longe veriſimilius, forte ne nunc quidem Bibliothecæ illius catalogum integrum eſſe confectum, etſi jam à Sixto IVto uſque, cujus juſſu confuſi antehac ſparſique libri in ordinem cœpere redigi, in id ſtrenue à quammultis fuerit laboratum. Nata mihi ſane eſt illa ſuſpicio ex Leonis Allatij V. C. libro illo quem Apum Vrba-

narum

narum titulo inscripsit: ubi de Alexandro Raynoldo quem Clemens IIX Bibliothecæ Vaticanæ custodem constituit differens ita loquitur: *continuavit indicem librorum Latinorum, qui calamo exarati asservantur in Bibliotheca Vaticana, addiditq; Indici Sextum & Septimum tomum, cum quinque priores confecti essent à Dominico ejus fratre, dictæ Bibliothecæ custode. Confecit idem Indicem Librorum Latinorum manuscriptorum, qui ex spoliis Electoris & Heidelberga in Vaticanam Bibliothecam anno 1623 advecti sunt: congessitque in eos varias observationes & notas.* Quinimo crediderim, nonnisi Græcorum codicum Indicem Scaligero visum esse: perinde atque hujus unius etiam in catalogo Græcorum manuscriptorum Bibliothecæ Bavaricæ codice CXXCV fit mentio. Quicquid vero hujus sit: nihil certius, quam vastarum Bibliothecarum Indices integros, ut confectu perquam difficiles, ita rarissimos repertu esse: ac proinde hoc etiam multis in locis obstare, quominus catalogi in lucem prodeant.

Cæterum ne hoc quidem: quo minus AUGUSTÆ quidem Bibliothecæ catalogus edatur, vel

vel impediit hactenus, vel poterit imposterum impedire. Index ille (si pauca excipias, ob quotidianam Bibliothecæ accessionem) ea cura, eo successu est elaboratus jam, atque ad maturitatem perductus, ut omnem superet exspectationem, & nec voto quicquam magis omnibus perfectum numeris possit isthoc in genere expeti aut desiderari. In stuporem profecto abreptus ego sum, simul spectavi ingentem tot voluminum molem, quæ Indicem istum referunt; multo magis, ubi spissos illos & amplissimæ magnitudinis codices, curiosius inspicere cœpi & evolvere. Librorum ipsorummet Index integris quinque constat vastis regali, quam vocant, proceritate voluminibus: seorsim duo sunt volumina cum prioribus illis miro artificio connexa non libros sed auctores memorantia. Quinque priorum tria volumina ipsemet Princeps manu sua conscripsit: id quod mecum indubie admiraberis cum plane omni careat exemplo. Omnia porro voluminum illorum & plene & charactere minuto sunt scripta: ne vacuas chartas aut sesquipedales inanes literas obtrudi opine-

opineris. Est præterea & alius Index celebriorum quorumque typographorum universæ Europæ; alius adhæc omnium sacræ Scripturæ commentariorum interpretationum annotationumque: uterque itidem ab ipsomet confectus Principe: cujus ingenio & industriæ in universum debentur hæc omnia, nisi quod ad nonnulla ministrantium manus adhibitæ sint, nil tamen præter manus. Inusitatam scilicet non in confectione duntaxat Indicum diligentiam, sed etiam in ipsis Indicibus artem observare est. Nec vero equidem memini illam à quoquam scriptis proditam; quamvis Naudæus Bibliothecariam artem reliquam omnem eximio libello egregie sit persecutus: imo nusquam illam alibi deprehendi, nec à quoquam audivi memoratam. Ut proinde illa ars AUGUSTÆ Bibliothecæ sit propria: sicut tota soli item acutissimo Principis ingenio accepta ferenda est. Ea arte vero fit, ut primo librorum codici quatuor reliqui tanquam fundamento sint superstructi: omnes porro librorum auctorumque codices ita cohæreant, ut momenti pene spacio ab imperitio-

F

ritiore etiã quovis, tantũ legere si sit peritus, indicari possit, cujuslibet auctoris scriptũ unũquodvis, quam varijs aut vicibus aut editionibus, quo itẽ loco exemplar quodq; in ipsamet Bibliotheca, inveniatur. Nescio num vel sic hariolando vim naturamque artis illius assequaris: in rem præsentem sane si venias, non dubito te affirmaturum, nihil temere ingeniosius tibi aliàs visum.

Igitur ut non per optimi Principis voluntatem, ita nec per Indicis aut defectum aut imperfectionem stat, quo minus ille publicetur. Quæris, quid ergo obstet? Magnitudo Indicis: ea videlicet ipsius prolixitas, ut vix duobus grandibus voluminibus, si etiam literas adhibeas minutiores, â typographo biennii spacio queat produci in lucem. Idem quin & alijs omnibus primi atque (ut ita dicam) regij ordinis Bibliothecis usu veniat, haud equidem dubito: quare de talium, integris sane, Indicibus publicandis, res apud me est plane deplorata. Et vero quos hactenus vidimus editos indices, vel Bibliothecarum sunt non valde prolixarum, vel non nisi partium quarundam, & quidem

dem potiſſimum manuſcriptorum Græcorum codicum. Quales excudere, nulla vel levis eſt moleſtia.

QUIN igitur, illam Indicis quidem exſpectationem uterq; noſtrum deponamus impoſterum, & noſmetipſos accuſemus potius imprudentiæ, qui & ſuadere & urgere auſi ſumus rem effectu non difficillimam duntaxat, ſed impoſſibilem. Expende nihilominus mecum ILLUSTRIS BOINEBURGI illius AUGUSTÆ Bibliothecæ ſaltim iſta admiranda, quibus Bibliothecas omnium maximas veteris noſtrique ævi, nullas non æquat, multas imò omnes longo poſt ſeſe relinquit intervallo. Nec vero unum eſt aut alterum ejus quaſi miraculum, ſed multiplex: quæ proinde ſuo æſtimanda pretio â nobis ſunt, ſi in Principem pij, & quod in prudentum bonorumque officio eſt præſtare velimus. Te autem non minus quam me velle id agere, habeo perſuaſiſſimum: minime ſcilicet ignarus, quâ ſis erga incomparabilem Principem obſervantia, quamve æquus præclararum quarumque rerum æſtimator.

Ac primum quidem habet AUGUSTA illa in conditore suo aliquid plane inusitatum, & omni carens exemplo, ac proinde admiratione dignum maximâ. Non urgebo nunc, quod conditor ille sit generis prosapia & antiquitate nulli magnorum Principum secundus, aut quod primus suæ gentis ad Bibliothecam operose instruendam animum appulerit. Jam tum olim scilicet & secuta tempestate fere omni, hæc cura Reges Principesque quammultos occupavit. Ægypti nempe Rex fuit quondam Osymanduas, qui Bibliothecam ab sese structam ψυχῆς ἰατρεῖον nuncupare haud dubitavit. In eadem Ægypto Macedonica gente Rex fuit Ptolomæus Philadelphus Alexandrinæ longe omnium celeberrimæ Bibliothecæ structor. Qui *Athenis libros disciplinarum liberalium publice ad legendum præbendos primus posuisse dicitur, Pisistratus* fuit, *Tyrannus* ut tum vocabant, ut nos Princeps, Atheniensis: quæ fere sunt Gellij *l. 6. Noct. Atticarum* verba, jam tum adducta in medium. Pergamenæ Bibliothecæ auctores Eumenes & Attalus Reges in primis memorantur. Primus etiam

am Romæ Bibliothecas Græcas & Latinas publicare destinavit Julius Cæsar cum jam rerum omnium potiretur: opus destinatum Augustus perfecit. Ad ejus exemplum in domo sua Bibliothecam Tiberius condidit, cujus meminit Gellius l. XIII cap XVIII. Domitiani opus fuisse videtur Bibliotheca illa celebris in templo Pacis, & Hadriani Ulpia in æde Trajani. Transgressorem Julianum Imperatorem hisce verbis in singulari ejus laudibus dicata oratione celebrat Libanius: *βιβλία πάντα πανταχόθεν ἐξείλκοσε, καὶ τὰ ταμιεῖα διερευνήσατο ταῦτα μᾶλλον ἢ τὰ τῶν χρημάτων ἕτεροι.* Ejus epistolam ad nescio quem Catholicum Porphyrium recitat Suidas in voce *ἐπιστολή*, qua jubet Antiochiam transferri Georgij alicujus Bibliothecam: *πολλή τις ἦν*, scribit, *πανυ καὶ μεγάλη βιβλιοθήκη Γεωργίου, παντοδαπῶν μὲν φιλοσόφων, πολλῶν δὲ ὑπομνηματογράφων, οὐκ ἐλάχιστα δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ τὰ τῶν Γαλιλαίων* (sic Christianos nuncupare amavit ille ὁ παραβάτης) *πολλὰ καὶ παντοδαπὰ βιβλία.* Fit vero in Suidæ Collectaneis mentio & Bibliothecæ à Juliano in æde Trajani Antiochiæ institutæ, in voce *Ἰοβιανός.*

νιανός. Ubi eruditio inter Sarracenicæ ſuperſtitionis homines ſui aliquam exiſtimationem accepit, in Aſia pariter & Africa locupletiſſimas Bibliothecas quam multi itidem eorum Reges coegerunt. Laudabilis hæc cura ad Europæos denique noſtros etiam Reges & Principes tranſijt, poſteaquam Turcica barbaries captâ Conſtantinopoli Græciam inundavit, & cum Græci in exilium pulſi priſcæ eruditionis Græcanicæ, tum alij Latinæ veteris litteraturæ deſiderium ſtudiumque quaſi poſtliminio reduxerunt. In Italia itaque hoc egit ſtatim, Romæ quidem Nicolaus V Papa (quidni enim & Romanos Pontifices in maximorum Principum ordinem referamus?) & non multò poſt Sixtus IVtus, cumprimis vero Sixtus V: Florentiæ vero Laurentius & Coſmus Medices: & Urbini Dux Federicus Feltrius ejusque filius Guido: in Gallia Rex Franciſcus: in Hungaria Matthias Rex: in Germania noſtra denique Palatini Principes Electores ab Ottone Henrico uſque & Bajoariæ Duces: ut alios liceat ſilentio nunc præterire, ne recenſio hæc fruſtra excreſcat. Hactenus inquam

quam hoc quidem eximium habet Bibliotheca AUGUSTA, quod itidem magnum Principem nacta sit conditorem: non propria tamen huic dos illa, sed cum alijs quoque nonnullis est communis. Hoc vero proprium & citra exemplum: quod solius Principis industriâ collecta, quod solius Principis ære empta, quod solius Principis opera quam optime disposita, quod solius Principis curâ & arte in catalogum exquisite relata, quod solius Principis impendijs aptissimum domicilium acceperit, quod postremo non solius duntaxat sed plane unius ejusdemque Principis studio ex nihilo ad summam perfectionem deducta sit. Par nihil vel vetus vel nostra ætas vidit. Nemo Regum aut Principum simile quid vel conatus est.

Hoc illud est, Illustris BOINEBURGI, cur merito Bibliotheca hæc à conditore suo Principe nomen AUGUSTÆ acceperit: quod aliàs, fateor, hactenus pene insolens fuit, eòque possit nunc obnoxium censeri cavillationibus. Neque vero in antiquis quidem monumentis legere est Bibliothecarum ulli inditum nomen nisi à lo-

co:

co. Quod ſane recentiorum nonnulli nobis memorent, Juliam, Auguſtam, Octaviam, Aſiniam Bibliothecas, id facere ſolent nullo veterum monumentorum præeunte. Unius *Vlpiæ* nomen in Flavio Vopiſco & P. Victore occurrit, nomine quidem gentilitio Trajani Imperatoris, non conditoris tamen ſui, qui Hadrianus potius videtur eſſe, potiſſimum ideo tamen, quod in templo Trajani, (quod ab Hadriano demum exſtructum eſſe vel ex eo liqueat, quandoquidem ab obitu demum ex Hadriani ſententia in Deorum ordinem relatus eſt Trajanus, ceu conſtat ex Lampridianea Hadriani vita, atque ita à morte demum idem ille Templum Romæ conſecutus eſt: quale & Antiochiæ fuiſſe ab Hadriano conditum in memoriam & adorationem Trajani, ex collectaneis Suidæ, voce Ἰοβιανός, palàm eſt) quod inquam in Trajani æde Bibliotheca Vlpia ſedem fixerit, unde natum illud Gellij l. 2. cap. 27: *ſedentibus forte nobis in Bibliotheca templi Trajani.* Dionis Caſſij quidem l. 49. hæc etiam verba ſunt Latine verſa: *Auguſtus porticus & Bibliothecas, à ſororis nomine Octavias dictas, exſtru-*

struxit: sed alibi *Octaviam porticum* reperire quidem est, Bibliothecam autem Octaviam forte nusquam: itaq; Dionis illa narratio incertior est. Utq; certa sit, nec illa tamen Bibliotheca à conditore nomen invenisset, quippe qui Augustus fuerit, non Octavia ipsa: quamvis ita narret Plutarchus, in quem proinde merito animadvertit Iustus Lipsius. Quicquid vero hujus sit, in omni secuto ævo haud itidem reperias nomina Bibliothecis indita, nisi assentatione quadam scriptorum. Certe nulla Bibliothecarum majori jure à conditore meruit nomen accipere quam hæc AUGUSTA, cum nulla suo conditori tantum debuerit Quanquam & absque hoc foret, præclarum illud nomen invidere Bibliothecæ huic deberet nemo; cum vere sit *Augusta*, consecrata scilicet Ecclesiæ & reipublicæ bono; instituta item non avibus quidem bonis, bono tamen & favente Deo: ceu ex felicissimo ejus ab incunabulis usque, ut ita loquar, incremento palàm est. Qualia significat vis illius vocis. Quod nos vel Ovidius docuerit, in Fastis canens:

Sancta vocant AUGUSTA patres. AUGUSTA vocantur
Templa, Sacerdotum rite dicata manu.
Hujus & AUGURIUM dependet origine verbi:
Et quodcunque sua IUPPITER AUGET ope.

Sed fortassis non est, ut multis nomini invidiam deprecemur. Majus operæ facturi sumus pretium, si quæ plane inusitata de Serenissimo AUGUSTÆ conditore paulo ante memorabamus, nonnihil plenius doceamus. Erat autem illa inter id quasi palmarium, quod ipsemet Princeps & collegerit sibi vim illam magnam librorum, & longe optimo ordine disposuerit. Hæc sine exemplo esse, non equidem dubito affirmare. Enimvero de nullo Regum aut Principum, qui Bibliothecas æternâ cum nominis famâ instituerunt, illa quidem legas: de plærisque alia omnia. Philadelphum sane Regem ejus ordinis unum omnium celeberrimum, constans est cum Judæorum Hellenistarum tum Ecclesiasticorum veterum traditio, in colligenda pariter & ordinandâ Alexandrina Bibliotheca omnia egisse consilio & studio Demetrij Phaleræi. Verùm hoc fortasis haud æque est certum:

Bibl. Augustæ Admirandum 1.

quia

quia Demetrio Philadelphus summe infensus, ejus verò pater solus, Lagi nempe filius, amicus fuit: quemadmodum quidem ex Hermippo refert Laërtius. Hermippi autem narratio non potest non apud nos valere plurimum, cùm sit Smyrnæus ille qui Evergeta rege in ipsa Ægypto multa doctrina inclaruit, ipsomet Iosepho *l. 1. contra Appionem* teste *diligentißimus circa omnem historiam indagator*. Berytium enim illum Hadriano demum Imperatore clarum significari, id quod vult Vossius *l. 1. de Histor. cap. XII.* neutiquam est verosimile. Omnis contra Hellenistarum & Ecclesiasticorum illa traditio nititur unius Aristeæ narrationibus: quas fabularum esse plenas, jamdudum observatum est Scaligero & nostræ ætatis doctioribus alijs. Quid, quod nec illud satis constet, Philadelphusne primus an jam tum pater ejus condendæ Bibliothecæ fecerit initium, cum & Irenæus pariter & Anatolius versionem sacrorum codicum patri Lagidæ ferant acceptam, Clemens ipse Alexandrinus *l. 1. Stromatum* sit dubius? Quod si patri illa laus debeatur, hunc Demetrio esse usum

per est probabile: quia ipsi à consilijs fuisse, à perquam multis traditum acceperimus. Utcunque vero illud sese habeat, de Julio Cæsare diserte in hunc modum Tranquillus: *Destinabat Bibliothecas Græcas & Latinas quam maximas posset publicare, data M. Varroni cura comparandarum ac digerendarum*. Augustum Pompejo Macro *ordinandas Bibliothecas* delegasse, ex Tranquilli Cæsare cap. 16. itidem palàm est. Idem Tranquillus de Melisso Grammatico: *cito manumissus Augusto etiam insinuatus est, quod eleganter curam ordinandarum Bibliothecarum in Octaviæ porticu suscepit.* Idem memorat *C. Julium Hyginum Palatinæ Bibliothecæ præfuisse.* Non hisce annumerabo eos, qui *à Bibliothecis* isthoc ævo Romæ fuisse, antiquis Inscriptionibus memorantur: videntur enim serviles magis operas Bibliothecis præstitisse. Non ausim quoque ijs tuto accensere Asinium Pollionem; quia fortassis propria auctoritate non auspiciis Augusti Bibliothecam in Libertatis atrio publicavit. Avorum memoria vero à Sixto IVto Pontifice usque, Vaticanæ restituendæ curam Platina atq; alij susce-

sceperunt, non ipsorummet Pontificum quisquam. Mazarinianam quoque Bibliothecam studio Gabrielis Naudæi, non ipsiusmet Cardinalis, & structam & dispositam esse, nemini est ignotum. Mitto alias memorare, in re usque adeo liquida. Nec vero crediderim palmam hanc AUGUSTO Principi quemquam redditurum dubiam: quod Regum ac Principum primus suapte cura Bibliothecam longe locupletissimam & condiderit & ordinaverit, nullius alterius in id consilio aut opera usus.

Pertinet vero huc saltim ex parte etiam illud, quod unus ille Princeps, nemine antehac præeunte, & inceperit pariter AUGUSTAM suam & ad hanc stupendam magnitudinem perduxerit. Solent scilicet plærumque Bibliothecæ illæ majores, nonnisi longo temporis tractu, & multorum sibi succedentium industria, denique ad maturitatem suam pervenire. De Alexandrina omnium olim celeberrima scripserat Livius, teste Seneca, *fuisse id elegantiæ REGUM curæq; egregium opus.* Ipsemet Seneca conditores ejus plures itidem agnoscens, addit: *non in studium*

Bibl. Augustæ Admirandũ II.

sed in spectaculum comparaverant. Strabo l. I. itidem de Aristotele: Πρῶτος ὧν ἴσμεν, συναγαγὼν βιβλία καὶ διδάξας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ βασιλέας βιβλιοθήκης σύνταξιν. Gellius quoque l. VI. cap. ult. *Ingens numerus librorum in AEgypto à Ptolomaeis regibus vel conquisitus vel confectus.* Ammianus etiam l. II. *Loquitur monumentorum veterum continens fides, septingenta voluminum millia Ptolomaeis Regibus vigiliis intentis composita.* Paulus quoque Orosius l. 6. c. 13. sic loquitur: *singulare profecto monumentum studij curaeque majorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant.* Ita illi. Vni quidem Philadelpho solent & Hellenistae Iudaei & Ecclesiastici plaerique laudem hanc adscribere, sed ut ante jam dixi, fide Aristeae scriptoris fabulosi. Ex quo cum & Iosephus l. XII Antiquitat. c. II. & Eusebius l 8. de Praeparatione referant illud: *Demetrium aliquando interrogatum quot millia librorum jam haberet, respondisse, ducenta millia admodum, sed sperare brevi ad quingenta:* secure credi non potest. A Philadelpho tamen eximie ornatam illam bibliothecam, haud equidem negaverim. Nam &

Athe-

Athenæus l. I. refert coëmisse illum bibliothecam Aristotelis, & multa alia cum Athenis tum in Rhodo, atque Alexandriam transtulisse. At vero & Ptolemæum Evergetem incredibili studio flagrasse librorum undique congerendorum luculente apparet ex ijs quæ narrat Galenus com. II. ad libr. tertium Epidemiorum Hippocratis sect. IV. Prolixitas prohibet illa huc adducere: delectabit vero plurimum, spondeo, si Galenum ipsum consulere volueris. Evergetem autem hunc esse illum id nominis primum Philadelphi filium & successorem, non est cur quis forte dubitet. Etenim & Evergetem secundum profuisse propagandæ passim eruditioni, refert quidem Athenæus ex Menecle Barcæo & Androne Alexandrino, sed non illa laudabili ratione, verùm præ sævitiâ pulsis in exiliũ eruditis. Athenæi verba l: IV cap. ult. Latine sic versa sunt: *Renovatæ sunt omnes disciplinæ sub septimo Ægypti Rege Ptolomæo, quem alii præcipue Alexandrini κακεργέτην appellarunt. Hic enim multis Alexandrinis jugulatis, nec paucis qui cum fratre ejus adoleverant in exilium actis, urbes ac insulas reple-*

replevit Grammaticis, Philosophis, Geometris, Musicis, Pictoribus, puerorum magistris, Medicis, & aliis multis artificibus, qui ob inopiam ea docentes quæ sciebant, omni humanitate præclaros viros expoliverunt. Usq; adeo verò librorum studium fuit Ptolomæorũ familiæ quasi proprium, ut & Cleopatram ab Antonio suo Italicam bibliothecam petijsse atque impetrasse, à Plutarcho sit memoriæ proditum. Quod Alexandrina itaque Bibliotheca non uni Regi sed multis debeatur, sine hæsitatione licet utique affirmare. Par ratio vero est & hujus æmulæ Pergamenæ. Strabo enim quidem ita fere loquitur. l. xiii: *Eumenes urbem instruxit, & donariis ac Bibliothecis, uti nunc est, diligenter excoluit.* Plinius quoque l. xiii cap. xi memorat duntaxat *æmulationem circa Bibliothecas Regum Ptolomæi & Eumenis*, qua factum, ut *supprimente chartas Ptolomæo, Pergami membranæ sint repertæ.* At vero ipse ille Strabo l. eodem, agens de Scepsi & bibliotheca Aristotelis ac Theophrasti Scepsin translata, significat, Attalicorum Regum commune studium fuisse, libros conquirere ad instruendam Pergami bibliothe-

cam.

cam. Ut proinde nihil aliud voluerit, quam Eumene auctore cœpisse Bibliothecas Pergamenas. Et vero accipienda illa sunt de Eumene primo Attali patre, non de secundo, quod Lipsio placuit: qui proinde non poterat satis assequi illam Regum æmulationem: quæ plana tamen est, cum Eumenis primi regnum incidat in ævum Philadelphi atque Evergetæ: quorum alteruter chartas supprimens membranis Pergamenis dedit originem. Pergamenis, inquam: pridem enim ante membranarum aliquod genus fuisse in usu, certum videtur. Plures uno autem Pergamenorum regum Bibliothecæ struendæ dedisse operam, etiam Galenus Pergami natus, vir summæ eruditionis, testatur fine commentarij sui in Hippocratis libellum de Natura Humana. *Nam*, inquit, *ante ætatem REGUM Alexandriæ & Pergami, inter quos erat in comparandis libris veteribus contentio, nullus liber unquam falsum titulum habuerat. Verùm ut primùm acceperunt præmium, qui antiqui cujuspiam autoris libros iis afferrent, tum demum multos falso titulo insignientes attulerunt.* Vitruvius quoque l. VII scribit: *REGES Attalicos magnis Philologiæ dulcedinibus indu-*

ctos egregiam Pergami Bibliothecam ad communem delectationem instituisse. Taceo & Ælianum pariter & S. Hieronymum epistola ad Chromatium, diserte æmulationem illam Attalo adscribere, primo scilicet id nominis, Eumenis filio, Evergetæ compari. Quid, quod fortassis ad copias illius librariæ supellectilis etiam sacerdotes juverint? Galenus certe cum in VI Epidemiorum commẽtario, tum tertio de fractura ossium libro, memorat, sacerdotes Pergamenos collegisse medicorum antiquorum inprimis libros, partim in membranis partim in corticibus tiliæ exaratos. Quin igitur & Alexandrina & Pergamena Bibliotheca à non uno sit structa rege, non esse dubitandum videtur. Illa quoque Constantinopolitana, quam cum centum & viginti millibus librorum constaret, conflagrasse jam tum diximus, *multorum* cura ita excrevisse, iidem qui conflagrationẽ narrant prodiderunt, Zonaras pariter ac Cedrenus. Præter hasce vero in veteri ævo nulla, summæ quidem notæ Bibliotheca, quæ Regum studio sit collecta, commendatur. De Sarracenicis Bibliothecis parca

ad

ad nos memoria pervenit: eòque non etiam eſt quod alterutram in partem diſſeri de iis poſſit. Ex recentioribus Regiam Gallicanam utique ſenſim creviſſe, per varias diverſis temporibus ac Regibus factas acceſſiones, vel ex iis quæ non multum ante adduximus à Thuano commemorata, de antiquæ Mediceæ in Regiam translatione, abunde palàm eſt. De Oxonienſi itidem jam innotuit, ex iis quæ jam tum narravimus non ſemel. Scoriacenſem Regiam Hiſpaniæ Bibliothecam incepit quidem Philippus II: ſed pòſt demum excreviſſe in eam quæ hodie admirationi eſt magnitudinem, docebunt quæ non multò pòſt adferemus. Quâ celebriorem nullam Germania olim habuit, Palatina originem quidem ſuam debuit Ottoni Henrico Electori, ſed juſtam amplitudinem pòſt demum acceſſiſſe, itidem brevi apparebit. Ad Vaticanam complures Pontifices operam ſuam contuliſſe, notiſſimum in vulgus eſt. Angelus Roccha, (qui ſingulari libro Bibliothecæ illius hiſtoriam traditurũ ſeſe profeſſus eſt, etſi nihil habeat dignum memoratu, præterquam quod ex compilatis

Onuphrii Panvinii hactenus latentibus monumentis, illaudabili facinore est subductum) *sicut Bibliothecam*, scribit, *Vaticanam iam inde à S. Petro ortum traxisse, ita etiam ab eodem de ea conservanda curam successori suo fuisse demandatam, conjectari licet: ut ex inscriptione quæ infra legitur, videre est.* Exspectaret prudens quisque inscriptionem ex primo Ecclesiæ Romanæ ævo: ut hominis judicium autem videas, adfert aliquid à Sixto Vto parieti inscriptum, hæc & alia quidem nonnulla referens, sed æquè ridicula atque inepta. Equidem haud negaverim superesse in Bibliotheca illa monumenta nonnulla vetustatis eximiæ, & à nonnullis Pontificibus sensim quædam illi addita: ipsum autem sanctissimum Apostolum Bibliothecæ struendæ dedisse operam, ejusque curam successoribus mandasse, non dubito, absTe etiam febriculosis Curiæ adulantium somniis adscribi. Quid? quod nullo testimonio aut indicio sit probabile, Romanos Pontifices ante Nicolaum Vtum Bibliothecæ librariæ curam magnopere habuisse? *Librariæ* inquam; in alios enim usus ab eorum non-

nonnullis aliquid collectum, haud nego. Ipsemet Roccha Volaterranum laudat testem, qui in hæc verba de Nicolao V scribit l. 22: *Bibliothecam Vaticanam instituit: missis quaquaversus doctis viris comparandorum librorum gratia. Primus nostri seculi literas penè extinctas excitavit, præmiis omnibus hominibus virtute præditis invitatis.* Onuphrius in libri nondum publicati de Bibliotheca Vaticana iis fragmentis, quæ post Roccham protulit l. 2. Itinerarii Italiæ c. x. Franciscus Schottus, scribit: ante Sixtum IVtum *confusos sparsosque libros neque ullo certo aut digno loco interclusos: Sixtum* vero *indigne ferentem libros illos partim vetustate, partim hominum iniuria consumi, certo & oportuno loco digessisse, armariis pluteis ceterisq; instructa & bene culta Bibliotheca necessariis exornasse, atque Bibliothecam Vaticanam multis additis voluminibus, Ecclesiæ decori, fidei catholicæ amplificationi, publicæ eruditorum hominum commoditati & honori consecrasse.* De eodem Sixto refert Onuphrius: quod denique anno ab orbe redempto M CCCC LXXV *perpetuum custodem & veluti Bibliothecarium Va-*

ticanæ Bibliothecæ tum à ſeſe erectæ, bullâ plumbea instituerit Bartholomæum Platinam. Idem Onuphrius vitam Sixti deſcribens: *Bibliothecam,* inquit, *Palatinam in Vaticano, toto terrarum orbe celebrem, Palatino præfecto, adductisque ex omni Europa libris contraxit, certoſque proventus, unde cuſtodes & librarii, Græci Latini & Hebraici, menſtrua ſalaria quibus ali poſſent haberent, libriq́ emerentur, aſſignavit: opus omnium præclariſſimum & Pontifice maximo dignum.* Ipſemet etiam Platina de Nicolao: *Miſit & literatos viros per omnem Europam, quorum induſtria libri conquirerentur, qui maiorum negligentia & barbarorum rapinis jam perierant. Nam & Poggius Quintilianum tum invenit, & Enoch Aſculanus Marcum Cælium Apicium & Pomponium Porphyrionem in Horatii opera ſcriptorem egregium.* A quo Nicolai ingenio quantum abfuerit tamen Paulus IIdus, prolixe idem narrat, hoc etiam adjiciens: *Humanitatis ſtudia ita oderat & contemnebat, ut ejus ſtudioſos uno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos adhortabatur, ne filios diutius in ſtudiis literarum paterentur; ſatis eſſe ſi legere &*

ſcribere didiciſſent. Verùm hæc obiter tantum adjicere placuit, ut magis appareat falſitas ineptarum narrationum Angeli Rocchæ & inſcriptionum quas ille recenſet. Cum verò conſtet, jam ante Nicolaum fuiſſe aliquod Romæ inconditum chaos librarium, & jam à Nicolao ipſo, antequam Sixtus formam aliquam Bibliothecæ Vaticanæ indidit, undique vim eximiam librorum congeſtam fuiſſe, idemque egiſſe Sixtum, neminem etiam fugiat ſaltim illud Bibliothecæ iſtius ingens incrementum quod ex ſpoliis Germaniæ noſtrâ memoriâ partum eſt: non uni alicui Pontificum poſſe omnem illam Bibliothecam referri acceptam, vero utique eſt verius. Fruſtra fuerim, ſi alias etiam bibliothecas nobiliores fortunam ſuam itidem multorum ſtudiis debere, demonſtravero. Et vero illam Matthiæ Hunniadis Pannonicam, ac recentiſſimam Mazarinianam ſi excipias, fortaſſis nullam, quæ quidem Regum aut magnorum Principium auſpiciis ceperit, laudare licuerit, quæ eodem auctore orta pariter ſit atque ad faſtigium pervenerit. Contigit vero hæc felicitas

AVGV-

AVGVSTÆ noſtræ, ceu ante diximus. Vtpote quam optimus idem Princeps nulla plane adjutus à maioribus jam parata ſupellectile, quaſi ex nihilo novam omnino exorſus eſt, ſenſim auxit, & denique in hanc magnitudinem quam admiramur perduxit; quamvis ne nunc quidem magis magiſque eam perficere negligat. Vnicam dicere liceret hanc etiam AUGUSTÆ laudem niſi Pannonica illa & Cardinalitia veniſſent in partem. Id tamen manet, plæriſqve omnis ævi Bibliothecis maximis etiam hac in re AVGVSTAM antecellere.

Bibl. Augustæ Admirandū III. Subjungam nunc, quo ſi non magis certe non minus priore, AVGVSTA Bibliotheca jactare ſeſe poteſt, tanquam aliquo præcipuo, quodque à ſuo conditore nacta eſt itidem vere *admirabile*, eoque tertio loco numerandum. Pertinet autem etiam illud ad comparationem tantæ librorum copiæ, & quidem ad ipſammet comparandi rationem: in qua itidem optimum Principem ſe ſingularem præſtitiſſe, niſi fallor, palàm futurum eſt. Apparebunt autem omnia etiam hæc, ſi præmiſero nonnullis, quemadmodum & olim &

nostro ævo maximæ quæque Bibliothecæ sint Regum Principumque studiis natæ & conquisitæ. Qua in re placet initium nunc facere à Latinis antiquis. Isidorus Hispalensis l. 6. Originum ita loquitur: *Romæ primus librorum copiam advexit Æmilius Paulus, Perse Macedonum rege devicto: deinde Lucullus è Pontica prædâ.* De Lucullo nonnihil aliter Plutarchus, quasi scilicet ære suam paraverit: *Laudanda ejus impensa & studium in libris: nam & multos & eleganter scriptos conquisivit, eósque ut liberaliter paravit ita etiam utendos dedit* Sed utraque narratio facile conciliatur, si dixeris, æs illud quo parata Bibliotheca est ex prædâ Ponticâ esse acquisitum. Post Lucullum Isidorus statim narrat, quid molitus sit Julius Cæsar: non debuit vero præteriri Cæsare prior Sulla. Hunc captis Athenis avexisse inde Romam Bibliothecas, non unus memorat. Lucianus adversus indoctum: εἰ ἅπαντα ἐκεῖνα (τὰ βιβλία) κτήσῃ, ὅσα ὁ Σύλλας Ἀθήνηθεν εἰς Ἰταλίαν ἐξέπεμψε, τί ἂν ἐκ τούτου πλέον εἰς παιδείαν κτήσαιο; *Si omnes eos libros habeas, quos Athenis in Italiam avexit Sylla, num ideo eruditior es futurus?*

Has inter fuisse & Apelliconis Teji locupletissimam librariam supellectilem, cujus pars erat ipsa Aristotelica, (de cujus amplitudine multa habet etiam Athenæus l. 5. cap. 13.) luculente narrat Strabo l. 13. & Plutarchus in Sulla, & Aristides rhetor in Panathenaico: qui eleganter τὰ βιβλίων ταμιεῖα fuisse ait μάλα τῆς Ἀθηναίων κόσμον οἰκεῖον. Hi tres igitur construxerunt Romæ Bibliothecas ex spolijs. Pergit vero Isidorus: *Primus Romæ Bibliothecas publicavit Pollio, Græcas simul atque Latinas, additis auctorum imaginibus in atrio, quod de manubijs magnificentissimum instruxerat.* Perquam autem verisimile est, ut atrium ita etiam Bibliothecam ipsam ex manubijs conditam. Dio Cassius l. 49. scribit Augustum *ex manubiis Dalmatarum paulo ante subactorum, porticus & bibliothecas, Octavias dictas, exstruxisse.* Ejusdem vero gentis manubijs usum & Asinium Pollionem dixeris, quoniam & ille Dalmatas bello superavit. Templum Pacis à Vespasiano esse constructum, Iosephus, Tranquillus, Dio, S. Aurelius Victor, & alij referunt. Estque itidem verisimile, ex manubiis Iudaicis id structũ

esse:

esse: utpote cum in ædem illam vasa & donaria templi Hierosolymitani sint deposita, ceu prodit S. Hieronymus. Quidni ergo liceat suspicari, ex ijsdem manubijs etiam Bibliothecam templi illius celeberrimam esse conditam, quamvis forte demum à Domitiano? Fuit autem templum hoc quotidiano etiam conventu litteratorum nobile: quantum ex varijs Galeni locis colligere est: non tamen & ægrotorum, quod Gyraldus credidit, cujus errorem docte coarguit Hieronymus Mercurialis *l.* 1. *Variar. lectionum cap. XXIII.* Ulpiam Bibliothecam itidem ex manubijs Dacicis prodiisse, haud immeritò quis suspicetur, si ab ipsomet fuerit Trajano condita. At verosimile saltim jam fecimus, deberi illam potius Hadriano. Hoc itaque esto incertum. Post hunc vero Bibliothecæ caussa Imperatorum nemo inclaruit. Gordianum duntaxat juniorem, Julio Capitolino teste, Bibliotheca, *in qua sexaginta duo millia librorum censebantur, ad cœlum tulit. siquidem tantæ Bibliothecæ copia & splendore donatus, in famam hominum ore litteratorum decore pervenit.* Illius autem structæ laus non Gordiano, sed Q. Sammonico Sereno debetur: à cujus

 filio

filio cognomine ad Gordianum dono pervenit: quem acquirendi titulum nemo improbaverit. Quinam struxerint Bibliothecam illam Constantinopolitanam, amplissimam profecto, quam Basilisco Imperatore conflagrasse jam memoravimus, nusquam proditur. Nihil caussæ vero est, cur existimemus, esse alios quàm eos qui Constantinopoli magnifica illa auditoria ædificavere, habendis omnium artium liberalium scholis, de quibus alibi disseruimus. Imperatores igitur condiderint illam Bibliothecam, & quidem cùm ipsemet Maximus (sic enim in nummis pariter & inscriptionibus antiquis est, non vero *Magnus*) Constantinus, tum præcipue Theodosius. Ita vero si est, vix equidem dubitaverim, modò Christianæ doctrinæ scripta excipias, Bibliothecam istam, saltim parte potissima, ex spoliis templorum gentilium coaluisse. In hisce scilicet passim & libraria supellex reperiebatur: Constantini verò jussu atque auspicijs templa illa omnia spoliata, reditus item & donaria illorum impensa in structuram novæ Romæ, simulacra quoque templis detracta in Urbis illius orna-

ornatum translata esse, & denique templa ipsa Theodosij ævo monachorum præpostero zelo plurimis in locis omnino destructa esse, certissimum est. Lege, amabo, saltim Libanij pro templis gentilium non exscindendis ad Theodosium Magnum orationem, cum doctissimo commentario viri Clar^mi Jacobi Gothofredi. Detractas vero etiam Alexandriæ ædibus illis Bibliothecas per Christianos, fatetur diserte Paulus Orosius l. 6. c. 15: cujus verba & Miscellæ Historiæ inserta sunt, ut plæraque Orosij alia, l. 6. c. 37. Cum narrasset enim, quemadmodum Julij Cæsaris jussu incensa Alexandrina classe, simul *quadringenta millia librorum proximis forte ædibus condita perierint*, quæ jam tum adduximus, addit: *Hodieq; in templo exsistunt; quæ & nos vidimus, armaria librorum: quibus direptis, exinanita ea à nostris hominibus, nostris temporibus, memorant: quod quidem verum est.* Et vero de Constantino refert quidem Eusebius l. 3. de ejus vita; illum Imperatorios thesauros liberalissime effudisse, in colligendis scribendisque libris sacris, quos gentiles temporibus persecutionum ab Ecclesijs pene

excusserant: de liberalitate autem aliqua etiam in alios libros impensa, nec ille nec quis alius habet quidquam. Ut ad antiquissimas porro Bibliothecas à Ptolomæis & Attalicis regibus institutas reflectamus oculos: ad Pergamenæ quidem collectionem etiam violenter abreptos interdum libros, haud obscure colligere est ex ijs quæ narrat Strabo l. XIII de Aristotelis Bibliotheca, postquam illa per Neleum fuit Scepsin translata: sub terra scilicet defossam, ne in Regum, libros undique conquirentium, manus incideret. Alexandrinæ unius structura â nemine non soli opulentiæ & summæ in rem litterariam liberalitati regiæ adscribi solet. Cujus sane præclarum testimonium est id quod Galenus narrat: ab Evergeta pro Sophoclis, Euripidis, Æschylique tragædijs *αὐτογράφοις*, oppignorata Atheniensibus quindecim puri argenti talenta, sed reddita exemplaria nova elegantissime exarata, cum pignoratis talentis. Cum perijsset tamen incendio illa prior Ptolemæorum Bibliotheca, in reparationem damni illuc traductam Pergamenam, jam tum audivimus ex Plutar-

tarcho. Quo ſimul patet, Paulum Oroſium recte reprehendere Alexandrinos ſui ævi gentiles, qui à Chriſtianis direptas Bibliothecas, reliquias fuiſſe illius per Julij Cæſaris militem excitato incendio perditæ retulerant. *Honeſtius creditur,* inquit, *alios libros fuiſſe quæſitos, qui priſtinas ſtudiorum curas æmularentur, quam aliam ullam fuiſſe tunc bibliothecam, quæ extra quadringenta millia librorum fuiſſe, ac per hoc evaſiſſe, credatur.* Cæterum ad noſtrum ævum veniamus. Ad Vaticanæ inſtitutionem à Sixto IVto Papa adhibitum illud antiquum librorum complurium chaos, jam tum audivimus: perinde atque non ſemel conqueſti ſumus, ex ſpolijs Palatinis Germaniæ noſtræ invidendum ipſi augmentum acceſſiſſe. Nec vero vel ipſum Sextum IVtum liberali multum fuiſſe affectu, ad copiam aliquam inſignem librorum ære comparandam; vel ex eo diſcas, quod prodente Onuphrio, *ut facilius conſervaretur & augeretur Bibliotheca, Sixtus ſtrenam centum aureorum, quam Romanis Pontificibus collegium ſcriptorum Apoſtolicarum literarum quotannis dare conſuevit, in perpetuum addixit.* Quæ ſumma ſa-

ma sane est exigua, & nisi fallor indigna Pontificiis vectigalibus. In eadem Italia quam Veneti ostentant Bibliothecam, donum est Cardinalis Bessarionis: cujus hac de re ad Senatum Venetum epistola reperitur in operis quo Literæ multorum Principum publicatæ sunt l. 1. epist 2. Etiam Palatina Germaniæ (eheu quondam!) Bibliotheca, parte bona si non optima, liberalissimo Hulderici Fuggeri dono increvit. Recitabo in id verba Iani Gruteri Bibliothecarii Palatini longe celeberrimi, quamvis sub nomine I. Gualtherii latitare voluerit. Is igitur l. 2. Chronici Chronicor. Politici l. 2. ubi Academias recenset pag. 1257. *Heidelberga* inquit, *non tantũ censetur & optime passim audit, ob Academiam & Electoris Principis aulam: sed etiam ob Bibliothecam Palatinam, dedicatam primum ab Ottone Henrico Electore, auctam vero egregie sub Friderico IVto, liberalitate Vlrici Fuggeri: adeo ut facile libris mss. Hebraicis, Græcis, Latinis, & quidem potissima sui parte authenticis, omnem provocet Europam.* Idem l. 2. Chronici Ecclesiastici, recensens obitus præclarorum quorumvis virorũ pag. 1306: *Vlricus Fuggerus Raimundi fi-*

di filius, litterarum litteratorumq; admirator unicus: qui Palatinatui, præter insignem Bibliothecam, mille aliquot voluminibus mss. Græcis, Latinis, Hebraicis spectatissimam, quindecim aureorum Rhenensium legavit millia, instruendis quinque studiosis: obijt XIIX Kal. Julij 1584. ætatis 58. Heidelbergæ. In eandem sententiam obitum ejus celebrans loquitur Thuanus l. 80. De Regia porro Hispanica Bibliotheca ita refert Franciscus Schottus l. 2. Itinerarij Italiæ cap. x. *Regiam Bibliothecam, quæ in Carpetanis est ad D. Laurentium, Didacus Hurtadus Mendoza, Cæsaris olim apud Venetos Legatus, accepta è media Græcia Græcorum librorum plena navi, mirifice ornavit.* Thomas Erpenius oratione altera de Lingua Arabica scribit, *Regis Maroccani Bibliothecam Arabicam, constantem septem mille & octingentis libris, in Hispaniam improbe avectam, & in Regis Bibliothecam translatam esse.* Non etiam dubito, id quod factum est à Mendoza, non neglectum esse & ab alijs. *Nec* vero vanum fuit illud Cardonæ: *Intellecto animo Regis librorum colligendorum, & studio honestissimo reipubl. litterariæ juvandæ, Principes multi, & Hi-*

ſpani & exteri, multique etiam homines eruditi, glorioſum putabunt, libros rariores, quos nacti fuerint, ad Regem mittere. De Mazariniana Bibliotheca gloriatur ipſemet Naudæus in ſua pro illa ad Parlamentum Pariſienſe querela, ad illam ornandam complures Reges ac Principes univerſæ Europæ, omnes item Legatos Regios Gallicanos qui integro decennio in regiones quaſque miſſi ſunt, operam ſuam liberaliter contuliſſe. Oxonienſis denique tota, quanta quanta eſt, ex donarijs coaluit. Alias tangere non eſt pretium operæ.

Ex hiſce vero quæ attuli manifeſtum utique eſt, illas, quæ Regum Principumque auſpicijs conditæ ſunt, Bibliothecas ſaltim plæraſque, etſi non omnino, in juſtam magnitudinem tamen, excreviſſe, vel ex ſpolijs, vel ex manubijs, vel ex donis, vel ex majorum induſtria collectis. Etiam harum vero bonam partem magnis impendijs non coëmptam, nonnullas quamvis rariores integre nummis comparatas non eſſe, abſit ut perſuaſum cuiquam velim. Auſim tamen affirmare, privatas Bibliothecas, aut à privatæ

con-

conditionis viris institutas, multo plures acceptas ferendas solis conditorum impensis nulla vi paratis, quam Regias. Hoc verò etiam unice attendi commeretur: quod illi fere Regum Principumque demum ex magnis Bibliothecis ære partis laudem consequuti hactenus sint, quibus proventus annui immensi, & bona orbis pars vectigalis fuit. Majorem autem laudem mereri qui ex modicis quã nimijs opibus liberales sunt aut magnifici, non prudentum duntaxat consensu pridem est constitutum, sed confirmatum etiam illa à Christo nostro instituta pauperis viduæ binos obulos in usum sacrum offerentis, invidenda ditioribus laudatione.

Jam vero attende obsecro, Generose BOINEBURGI, rationem illam quà thesaurum hunc librarium regia profecto, si quod aliud verè magnificum opus, æmulatione Princeps meus condidit. Nulla hic spolia: raptus nulli: nullæ manubiæ: à maioribus nihil apparati: dona perquam exigua, reapse igitur itidem nulla. Omnia nummis coëmpta: bona eorum pars, cum vectigalia perquam modica adhuc essent, imo propemodum

infra modum. Annus huius seculi quartus agebatur cum tanti operis facta sunt initia. Erat is annus Serenissimo Duci vitæ Sextus Vicesimus: quæ ætas voluptatibus aut ludicris intenta plærumque est, rarissime libris congerendis: in Principum præsertim ordine, ut ille multò pluribus est obnoxius vitiorum illecebris. Potior amplissimi Ducatus Brunsuico-Lyneburgici pars possidebatur ab agnatis. Paternæ hereditatis potissimum cesserat fratri natu maximo. Nec ulla sese vel eminus ostendebat spes, fore, ut extincta fratris, multo minus agnatorũ aliqua domo, (quarum quippe unaquælibet multâ sobole masculâ instructa pene æternitatem pollicebatur suæ posteritati) in pinguis alicujus provinciæ possessionem Princeps Juvenis aliquando succederet. In aulæ sedem acceperat optimus Princeps Hitzkerium, ut vulgus contractim loquitur: cui genuinum nomen Hiddesacker (prout etiam Crantzio l. 12. c. 5. Saxoniæ audire, ex Principis ad me literis didici) quasi tu Latine Hiddonis agrum appellites. Quæ arx antiquissimâ quidem reverentiâ genti meæ Frisiorum

sacra,

ſacra, tanquam ab Hiddone fortiſſimo heröe Friſio primùm condita: (qua de re majorum traditionem, quamvis præ vetuſtatis licentia fabulis corruptam, non ſine voluptate fortaſſe legeris, in Cornelij Kempii Hiſtoria rer. Friſicar. l. 3. cap. 6.) ſequiore tamen tempeſtate latronum confugio fuit profanata: donec pulſo illo peſſimo hominum genere in partem Ducatus accepta eſt. Ithacam dixeris Ulyſſis noſtri (nam & de noſtro jam tum juvene potuit cani illud Homericum de Ulyſſe:

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω

Multorum mores populorum vidit & urbes:) quod utramque antehac obſcuram incolatu ſuo & cultu illuſtrem Principes illi bini reddiderint, niſi illam ſcopulis aſperam hæc amænitate ſua & commoda Ietzæ Albisque confluente multùm ſuperaret. Illa ætate, illa vitæ conditione, illo loco erat Princeps, quum opus magnis duntaxat Regibus, nec eorum niſi paucis, tentatum, moliri haud dubitavit, idque nullâ vicinorum quidem Regum Principumque invitatus æmulatione. Nec vero quiſquam viciniæ

ſimile quid vel conatus hactenus fuerat, tametſi in ampliſſima poſitus fortuna: niſi quod inter agnatos Principes JULIUS Dux, ut animo regio hanc noſtram Juliam condiderat, ita & Bibliothecam, quæ nepotis Friderici Ulrici Ducis beneficio ceſſit denique noſtræ huic Academiæ, ſibi ſtruere incepiſſet: eo tamen ſucceſſu, ut quod de Cæſare Julio & Auguſto in doctorum monumentis legimus, meritò dicendum de noſtris veniat, JULIUM Bibliothecam *deſtinaſſe* AUGUSTUM *perfeciſſe*: Cæterùm non magno magis animo Princeps quam prudente conſilio rem aggreſſus eſt. Itaque non ex Germania duntaxat noſtra univerſa, ſed Gallia, Hiſpania, Britannia, Belgio, quicquid melioris notæ librorum accipi potuit, magnis impenſis, quantum annui proventus patiebantur, ab illo uſque ſtatim laudato anno, fecit conquiri & comparari. Commodùm ſcilicet omnes illas terras, in Siciliam & Melitam uſque progreſſus, luſtraverat jam tum ſummo ſtudio inuſitatæ indolis Princeps, conciliaratque ſibi cum literatiſſimis quibusque ut & alijs librariæ rei amatori-

toribus, annos aliquot, propiorem familiaritatem: quorum proinde opera, passim terrarum, cumprimis, in Italia quidem Romæ Neapoli Venetijs ac Florentiæ, in Gallia Lutetiæ Parisiorum, in Anglia Londini & Oxonij, (ut Belgij & Germaniæ loca celebriora nunc taceam) in coëmendis libris optimis, feliciter usus est. Magnum vero operi incrementum accessit ex Germania nostra, locupletissimis tribus comparatis bibliothecis, Marquardi Freheri, Curionum patris ac filii, Cælii inquam & Cælii Augustini, ut & Joachimi Clutenii, qui cum viveret Principi simul fuit â consiliis salario opimo. Ut enim hi fuere in omni literarum genere versatissimi, laudemque nominis æternam sibi peperere plurimis ingenii editis monumentis, ita & instructissimam in studiorum usum supellectilem librariam quilibet instruxerat. Quæ omnes ab heredibus eorum amplissimis impendiis comparatæ, nunc AUGUSTÆ partem, quamvis hodie perexiguam, constituunt. Nec vero ullo tempore urgere suum hoc opus desiit Princeps, sed quamcunque datam occasionem non

passus

paſſus elabi, jam in annum uſque à primordio cæpti operis quinquageſimum ſeptimum, undequaque congeſtis perpetuis acceſſionibus, immane quantùm theſaurum iſtum inſtruit atque locupletat. Enimvero ne ingentes quidem illæ calamitates bellicæ, quæ ruinam univerſæ Germaniæ, & propemodum ipſimet Sereniſſimæ Ducum familiæ interitum, annos complures minitabantur, reſtinguere illum ardorem, imo ne minuere quidem, valuerunt. Ex quo pax rediit, atque à morte Friderici Ulrici Ducis ut & fratris Julii Erneſti, ampliſſimarum magni huius Ducatus Brunſuico-Lyneburgici partium poſſeſſionē feliciſſimus Princeps nactus eſt, creveruntque adeo plurimùm annua vectigalia, etiam ſolito plus Bibliothecæ augendæ impenſum eſt. Summam factorum in Bibliothecam ſumptuum dicere nequeo: ignorat illam Princeps ipſemet, quod in tabulas expenſarum referri ſeorſim talia haud curaverit. Prudenter profecto: nec enim fas eſt numerare quæ in res ſacras (cujuſmodi eſt Bibliotheca quævis regia) impenduntur: ne reſciſcat ſiniſtra id quod dextera libe-

rali-

raliter contulit. Et vero in emendis quoque libris ea fuit religione Princeps, ut cum Parlamenti Parisiensis decreto illa Eminentissimi Cardinalis Mazarini omnium optima Bibliotheca vili pretio distraheretur, quāvis essent quæ multum desideraret, vetuerit tamen Princeps quidpiam ejus sibi emi: ne quid ex illa in omne ævum haud temere excusanda venditione, quam boni publici amore aversabatur, quid adveniens sacra AUGUSTÆ suæ contaminaret. Quam generosam pietatem pristinæ pòst felicitati redditus Cardinalis actis gratiis & agnovit & miratus est. Sed de tertio Bibliothecæ AUGUSTÆ Admirando fortasse satis est actum.

Propius nunc ad ipsam Bibliothecam est accedendum: quæ hactenus enim admiratus mecum es, Illustris BOINEBURGI, quasi extra illam sunt, atque ad illud caussæ genus quam effectricem appellamus tantummodo pertinent. Præbet autem ipsamet Bibliotheca non minus multa admiranda: in librorum numero, in bonitate, in dispositione, & in loco idoneo. Et vero in hisce quatuor potissimum (addi enim &

quintum debet, aptitudo scilicet utendi) cujuslibet Bibliothecæ perfectio consistit. Quorum proinde artificiosam rationem indubie ostendit Aristoteles si, quod Strabo testatur, non tantum congregavit libros multos primus, sed etiam Ægypti reges docuit βιβλιοθήκης σύνταξιν. Etiam hæc itaque Bibliothecæ AUGUSTÆ Admiranda mecum, sodes, expende: initio à librorum facta ingente numero.

Augusta Biblioth. Admirandum. IV.

Antequam vero id agamus, non arbitror necessum esse, uti te quidem muniam adversum Senecæ sententias; qui immensam omnem librorum multitudinē ceu vitio laborantem traducit. *Distrahit*, ait epistola 2, *animum librorum multitudo: itaq; cum legere non poßis quantum habueris, sat est habere quantum legas.* Libro de Tranquillitate animi cap. 9, *Quo*, scribit, *mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quorum dominus vix tota vita sua indices perlegit? Onerat discentem turba non instruit: multoque satius est paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos.* Item. *Paretur librorum quantum satis sit, nihil in apparatum. Honestius, inquis, in has impensas, quam in Corinthia*

pictasq;

pictasq; tabulas effuderim. Vitiosum est utique quod nimium est. Quid est, cur minus ignoscas nomen marmore atque ebore captanti, quam opera conquirenti aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oscitanti, cui voluminum suorum frontes maxime placent tituliqué? Non censeo, inquam, Te quidem hisce moveri. Id enim damus quidem Senecæ, non in ostentationem sed usum libros esse comparandos; at neutiquam recte hinc colligitur, paucos duntaxat comparandos esse. Non una nempe est usus illius ratio sed diversa ac multiplex. Privatus alius est usus, alius publicus ac communis. Adhoc, quemadmodum rerum familiarium, aliæ ad necessitatem requiruntur, aliæ ad utilitatem, aliæ ad elegantiam pertinetq; ad felicitatem patrisfamilias nullo horum carere: ita etiam librorum alij sunt necessarij, alij utiles, alij ornatum præbent, illa vero Bibliotheca demum vere suo in ordine perfecta est, quæ triplici illo est librorum genere instructa. Pro vario itaque illo usu, numerum quoque librorum diversum

 esse

esse oportet. Et verò nec privato cuique idem numerus convenit, sed alius atque alius pro ingenij & studiorum diversitate. De Aristotele refert Strabo, illum primum, quod sciat, libros coëgisse, hoc est majorem sibi vim librorum comparasse. Rectè sane. Primus enim mortalium, in Græcia saltim, per omne doctrinæ genus diffudit ingenium, interque alia primus *fere omnium non Græciæ solùm sed etiam Barbariæ civitatum mores instituta disciplinas* scripto tradidit posteritati: id quod fieri non potuit sine monumentorum locupletiore quodam penu. Si quis Aristoteli dispar idem conetur privatos quidem in usus, merito is ludibrium debeat sapientibus: certe prudenti cuique ac frugali patrifamilias; quem ex Catonis præcepto; *non oportet emacem esse*, non sane φιλόκαλον *ad emacitatis reprehensionem*, quod in Silio Italico notavit Plinius l. 3. ep. 7. Satis est, si cui tali, pro studiorum & fortunæ modulo, ut Poeta canit:

Sit bona librorum & provisæ frugis in annum
Copia.

Absit profectò, ut ineptulos nonnullos imitantes,

tes,

tes, multitudine librorum coëmpta docti viri titulum exspectemus, aceto poëtico ab Ausonio quodam defricandi, perinde atque ille exceptus est in quem lusit epigrammate:

Emptis quod libris tibi Bibliotheca referta est,
Magnum & Grammaticum te Philomuse putas.
Hoc genere & chordas, & plectra & barbita conde:
Omnia mercatus cras citharœdus eris.

aut vero exagitandi ab aliquo Scioppio: cujus in quosdam peritos Iuris mordacissimos sales indubie legisti *Consultatione altera de studiorum ratione.* Sed redeo ad Senecam. Fateor & ego, vitiosum esse librorum parare nimiùm: aut parare librorum copiam in parietum ornamentum: aut vagari per libros multos si possis ex paucis tantumdem vel etiam plus accipere commodi. At vero non quævis magna vis librorum semper est nimia: nec quævis ejusmodi copia ostentationis est gratiâ: nec semper licet ex paucis æque multum fructus atque ex multis consequi. Alteri nimium est quod alteri parum. Quædam studia sine multiplici lectione atque adeo copiosâ bibliothecâ exerceri non possunt. Non

ſane (ut ex noſtro ævo nihil adferam) Athenæus ſua δειπνοσοφιστικὰ dediſſet nobis niſi habuiſſet ad manus illam Laurentij ſui Bibliothecam: non Plinius Naturalem hiſtoriam, abſque fuiſſent Bibliothecæ Romanæ: non Clemens Alexandrinus στρωματέων libros, niſi Alexandriæ vixiſſet; non Euſebius præclara adeo multijugæ lectionis volumina, niſi Pamphilus eam vim librorum omnis generis exhibuiſſet. Ipſe Seneca, *ignoſcerem*, inquit, *ſi è ſtudiorum nimia cupidine oriretur.* Quidni vero inde etiam naſcatur alicubi librorum parandorum deſiderium? Imo inde naſcitur inter eos qui ſapiunt. Pro Regum Principumque immenſis Bibliothecis alius attulerit etiam, quod ille ait apud Tacitum; *cæteris mortalibus in eo ſtare conſilia quid ſibi conducere putent: Principum diverſam eſſe ſortem, quibus omnia ad famam dirigenda.* Mihi non probatur talia in excuſationem adferre. Oſtentatio mera librorũ ſemper in vitio eſt. At verò Bibliothecæ illæ Regiæ merentur laudem, quoniam ſunt idoneæ ad id ut omnis generis doctrinæ inſerviant. Sunt nimirum quaſi publica eruditionis univerſæ penua-

nuaria: qualia parare cum non sit perinde privatorum, si Reges Principesque curam illam suam faciant, magnis sane beneficijs sapientiæ studia exornant.

Verùm quid hisce immoramur? Quin potius Tibi, Illustris BOINEBURGI, ego ostendo illud quod Bibliotheca AUGUSTA inter ea quæ sibi sunt quasi essentialia Admiranda, merito habet primum, in librorum multitudine nempe collocatum: quod tamen reliquis annumeratum possis quartum appellare. Heic verò nolo equidem dissimulare, videri stupenda referri in monumentis antiquis, de numero librorum, in Bibliothecis quibusdam illius ævi Græcis ac Latinis reperto. Sunt autem illa accurate expedienda, ut eo rectius constet Admirandi illius quod jam tangimus certa ratio. Quamvis vero de paucis bibliothecis veterum memoretur, quo illæ librorum numero fuerint refertæ, observare tamen est, & publicas pariter & privatas nonnullas à multitudine librorum plurimùm laudatas. Inter publicas prima omnium non dignitate minus quàm ætate fuit Ale-

Alexandrina Ptolomæorum Regum. De numero autem librorum Bibliothecæ illius non idem ab omnibus traditur. Georgius Cedrenus l. 22. ſcribit: *Philadelphus libros ſacros Chaldaicos, Ægyptios, & Romanos, aliosque diverſilingues in Græcam omnes converti curavit: in univerſum ad centum millia voluminum: quæ omnia in Bibliothecis ſuis Alexandriæ repoſuit.* Aſt hunc numerum Cedrenus fortè non voluit eſſe univerſæ bibliothecæ, qui ſenſus ſolet ipſi adſcribi, ſed tantùm eorum quæ ex alijs linguis in Græcam fuerũt translata. Sed in univerſum Cedreni narrationes plæræq; parum fidei merentur. Et vero cui perſuadeas, Philadelphi ætate ex Latina lingua libros Græcè fuiſſe verſos, cum nulli fortaſſis fuerint iſthac lingua tum conſcripti? Ioſephus l. XII ἀρχαιολογίας cap. 2. narrat: Demetrium Phaleræum à Philadelpho rogatum aliquando, quàm multa millia librorum jam comparaſſet, reſpondiſſe: *τῶν μὲν ὑπαρχόντων εἶναι περὶ εἴκοσι, ὀλίγου δὲ χρόνου εἰς πεντήκοντα συναθροίσειν.* Fuerint itaque minimum in Bibliotheca illa libri ducenties mille. Jam tum porrò recitavi illa

Sene-

Senecæ: *Quadringenta millia librorum Alexandriæ arſerunt*: ut & Pauli Oroſij in eundem numerum conſentiens teſtimonium. Gellii l. 6. cap. ultimo verba ſunt: *Ingens numerus librorum in Ægypto à Ptolomæis regibus vel conquiſitus vel confectus eſt, ad millia ferme voluminum ſeptingenta.* Ammianum Marcellinum citra omnem detractionem, provocatione facta *ad continentem*, ut loquitur, *fidem monumentorum veterum*, ſimpliciter ſcribere, *ſeptingenta voluminum millia, à Ptolomæis regibus vigilijs intentis eſſe compoſita*, itidem jam monui. Eſtque perveroſimile, in Iſidoro, ubi legitur vulgo: *Septuaginta millia librorum hujus* (Philadelphi ſcilicet) *temporibus Alexandriæ inventa ſunt*: reponendum *ſeptingenta*. De Pergamenæ Bibliothecæ librorum numero, quæ & fama & dignitate olim Alexandrinæ æmula, & proinde inter publicas veteris ævi merito ſecundo loco venit numeranda, unus Plutarchus aliquid certi memorat, in vita M. Antonij. Hunc ſcilicet amoribus Cleopatræ dementatum petenti huic χαρίσασθαι τὰς ἐκ Περγάμου βιβλιοθήκας, ἐν αἷς εἴκοσι μυριάδες βι-

βιβλίων ἁπλῶν ἦσαν, *gratificatum Bibliothecas ex Pergamo, in quibus erant ducenta millia singularium librorum.* De Romana publica nulla memoratur, quam fuerit numerosa; nisi publica facta sit illa à Sereno Sammonico donata Imperatori Gordiano minori. In illa vero *sexaginta duo millia librorum censebantur*, teste Lampridio. Ignoratur quoque numerus librorum, qui fuere quondam in Bibliothecis Constantinopolitanis alijsque: nisi quod à Zonara sit proditum, in illa quæ Basilisco aut Zenone imperante conflagravit, *centum viginti millia librorum fuisse recondita.* Privatas quod attinet, constat sane cum alibi passim, tum Romæ præsertim, imo & in villis Romanorum, excitatâ à Julij Cæsaris ævo aliorum æmulatione, fuisse propemodum innumeras, easque ab omni librorum supellectile largissime instructas. Ex Senecæ jam tum adductis verbis liquet utiq;, isthac tempestate, *inter balnearia & thermas bibliothecam quoque ut necessarium domus instrumentum expoliri* solitam, & quidem *tecto tenus exstructis loculamentis.* In privatas quoque sui ævi Bibliothecas videtur vibrasse illud:

Quo

Quò mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quorum dominus vix tota vita sua indices perlegit? quodque idem ait, *oscitare* nonnullos *inter tot millia librorum*. Fuisse vero & in villis instructissimas Bibliothecas vetat dubitare saltem illud Martialis l. VII:

Ruris Bibliotheca delicati
Vicinam videt unde lector urbem.

At vero jam tum ante, Luculli in Tusculano Bibliotheca, in disputatione *de Finibus* à Tullio erat celebrata. Qui epist. 9. libri IVti ad Atticum scribit, in Pompejano prope Puteolos se pasci bibliotheca Fausti. Silio quoque Italico passim in villis fuisse copiosas bibliothecas, refert loco ante laudato Plinius. Ab alijs aliæ memorantur. Non tamen proditus est privatæ alicujus librorum numerus, si excipias duorum Grammaticorum, Tyrannionis Pompejo & Lucullo æqualis, ut qui bello Mithridatico à Lucullo captus ac Romam missus, & Epaphroditi: qui à Neronis ævo usque in Nervam superstes forte fuit ille Mettius Epaphroditus, cujus imago marmorea hodieque Romæ visitur, relata hinc in o-

pus Illustrium Imaginum à Fulvio Ursino, & cum jam ante tum & à Gallæo ære expressa n. xci. De illo enim Suidas: *διαπρεπὴς δὲ γενόμενος ἐν ῥώμῃ καὶ πλούσιος, ἐκτήσατο καὶ βιβλία, ὑπὲρ τὰς τρεῖς μυριάδας.* De hoc idem: *ὠνούμενος δὲ ἀεὶ βιβλία, ἐκτήσατο μυριάδας τρεῖς, τούτων δὲ σπουδαίων καὶ ἀνακεχωρηκότων.* Longo autem intervallo tres illas myriades superaverit necessum est Laurentij illius *δειπνοσοφιστῶν* convivatoris Bibliotheca, siquidem Athenæi laudationibus credendum est. Qui libro primo refert: *ἦν δὲ καὶ βιβλίων κτῆσις αὐτῷ ἀρχαίων, ἑλληνικῶν τε τοσαύτη, ὡς ὑπερβάλλειν πάντας τοὺς ἀπὸ συναγωγῇ τεθαυμασμένους:* quos inter non dubitavit numerare & ipsos Pergami Reges. Sed fortassis hæc quidem laudatio excedit modum. Magis fidem meretur, quod de beato Pamphilo martyre & presbytero Cæsariense scribit Hieronymus epistola ad Marcell. 141. *Demetrium Phaleraum & Pisistratum in sacro Bibliothecæ studio æquare voluisse.* Hujus sane bibliothecæ condendæ studium insigne, & felices in illa opera progressus, prædicat mirifice Eusebius l. 6. historiæ passim alibique; non dissimulans, ex illa ut & Hierosolymitana Bibli-

otheca historiæ Ecclesiasticæ scribendæ materiã sibi præbitam. Quemadmodum & Pamphilo illi summa fuit amicitiæ junctus necessitudine, *ab eoq; cognomentũ sortitus est*, ipsemet etiam *bibliothecæ divinæ diligentissimus pervestigator*, ut Hieronymus loquitur. Quamvis vero Pamphilus omnes Christianos, ipsosq; locupletissimos Episcopos, qui illa tempestate Bibliothecis struendis operã dedêre, longe superaverit, numerum tamen collectorum librorum nemo veterum memoravit. Imo nec alterius alicujus Bibliothecæ, ex illo ævo magnitudinem narratam reperire est, præter eas quarum meminimus.

Nec tamen vel sic fortasse certi esse possumus de cujusquam illarum Bibliothecarum veterum copia. In causa videtur esse ambigua significatio vocabulorũ βιβλίȣ *libri* & *voluminis*. Utrũ scilicet illa notẽt per se (seu ut ita loquar) subsistens atq; ab alijs distinctum quid, nec ne: quænam item olim fuerit quantitas aut moles per sese subsistentium. Enimvero hodie quidem *liber* promiscue audit etiam codex aliquis grandis per sese subsistens, & pars aliqua ejus interdum haud magna:

Volumen vero solet audire non nisi quivis spissior grandiorque codex. Si libri itaque & voluminis vocabulo nonnisi majores codices fuerint intelligendi, stupenda profecto fuerit moles veterum Bibliothecarum, Alexandrinæ cumprimis & Pergamenæ. At verò non equidem crediderim, apud veteres sive *librum* sive *volumen* grandem aliquem codicem, prout fit hodie, significasse. Quoniam tamen promiscue accipi olim solitæ voces *libri* & *voluminis*, perquam fit verosimile, olim librum quemvis & volumen quodvis fuisse seorsim quid ac per sese subsistens, quamvis mole exiguum. *Voluminis* sane vox videtur utique palàm signare, aliquid separatim subsistens sive convolutum. Solet autem accipi etiam de exiguis libellis. Sic Tullius quemvis libellum Tusculanarum quæstionum volumen appellans 3 Tusculanar. 6 scribit: *Quoniam duobus superioribus de morte & dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet.* Auctor item Rhetoricorum ad Herennium l. 1. cap. 27: *Quoniam satis hujus voluminis magnitudo crevit, in altero libro exponemus.*

Eadem

Eadem ratione aliquot seculis pòst locutus est: & S. Hieronymus passim. Nec vero ille dubitavit libellum de Ecclesiasticis scriptoribus, mole utiq; pusillum, volumen nuncupare: *si qui*, inquiens, *à me in hoc volumine prætermissi sunt*. Imo nulli scriptorū omnis illius ævi, alio sensu voce illa solent uti. Cum legimus itaq;, Illustris BOINEBURGI, numeratas in Græcis Latinisq; veterum Bibliothecis triginta, imo quadringenta aut sexcenta millia librorū, non est quod juxta morem nostri seculi totidem grandes codices animo numeremus. Libri scilicet & volumina fuerunt; quorum hodie centena aliquot unus aliquis grandior noster codex complectitur. De talibus proinde etiam accipio illa Plutarchi *ἁπλὰ βιϐλία*, non autem cum Lipsio de voluminibus ex multis libris coalitis. Nec vero est quod videatur forte minus verosimile, olim singulos libellos distinctis voluminibus constitisse. Scripti scilicet fuere tunc libri omnes, & quidem charactere literarum non illo parvo, quo nunc scribimus, sed illo majore quem capitalem hodie appellitant: ceu etiamnum apparet ex superstiti-

ſtitibus antiquiſſimis quibusque manuſcriptis: cujus generis Chryſoſtomi aliquot homilias Academica noſtra Julia Bibliotheca poteſt tibi exhibere: nec illa fuit chartæ aut membranarum olim quæ hodie artificioſa ratio. Quod ſane multi libri in unum volumen recepti ſunt, id ſequiore demum ævo videtur cœpiſſe, mutata ſcribendi pariter & chartæ membranæque veteri conditione. Niſi forte jam etiam ante minutiora opuſcula aliquot jungi cæperint. Quò forte reſpexerit Plutarchus ſcribens Pergami fuiſſe ducenties mille ἁπλᾶ βιβλία: cum alia ſcilicet fuerint compoſita volumina. Dixeris forte, perire hac mea interpretatione gloriam veterum bibliothecarum; & tamen non dubitaſſe Senecam quadringenta millia librorum Alexandrinæ Bibliothecæ appellare, *pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum*. At vero exigui etiam libelli carisſimo tum pretio, præ ſumma raritate, conſtabant. Platonem ſane unum libellum Philolai quadraginta minis Alexandrinis, & Ariſtotelem Speuſippi ſcripta talentis triginta mercatum, à Diogene Laërtio memoratur. Quin-

decim

decim argenti puri talentis αὐτόγραφα Sophoclis Euripidis Æschyli empta Ptolomæo Evergetæ, jam tum narravi ex Galeno. Quanta vis pecuniæ impensa sit à Philadelpho curandis sacræ scripturæ voluminibus, non sine admiratione legas in Iosepho. Hodie librorum multo vilius pretium & frequentiam debemus inusitato olim Typographicæ artis beneficio.

In facili jam fuerit nobis, BOINEBURGI, comparationem instituere veteris illius ævi Bibliothecarum & nostræ AUGUSTÆ. Sed ante id quam agamus, dicendum præterea aliquid etiam est, de copia librorum, quâ sequentium temporum Bibliothecæ nonnullæ inclaruerunt. Et vero, quod fortasse mireris, etiam extra orbem Europæum, apud populos plane alios, cum inter Græcos Latinosque melior quæque eruditio exstincta pene fuit, copiâ librorum instructæ sunt Bibliothecæ. Refert sane Thomas Erpenius oratione altera quam de lingua Arabica conscripsit, hodieque per Asiam, cumprimis per Africam, non uno loco locupletissimas reperiri bibliothecas. *Perhibent*, inquit,

testes oculati & fide dignissimi, in una Bibliotheca Fessana triginta duo reperiri diversorum librorum millia. Scripsit quoque Constantinopoli D. Hagha Illustrissimorum Ordinum nostrorum apud Imperatorem Turcicum Legatus, duas esse ibidem Bibliothecas Arabicas, quarum singulæ æstimantur centum ducatorum millibus: id est, ut loquimur, quatuor auri tonnis: unam autem quæ quadringentis æstimatur ducatorum millibus, id est sedecim tonnis auri. Cari quidem iis in locis sunt libri fateor, utpote manu exarati, & in charta fere serica, quæ magno quoque constat; sed non ita tamen, quin tanti pretij summa ingentem quoque codicum multitudinem requirat. Hæc omnia Erpenius. Quibus non possum non Tibi addere quæ Petrus Gassendus l. 5. Historiæ Peirescianæ de libris Cophticis Ægypti refert. *Peirescio,* ait, *retulit Ægidius Loehiensis Capuccinus, ex Ægypto redux, codices manuscriptos in cœnobiis variis exstare: visam sibi bibliothecam octies mille voluminum, quorum pars non exigua præ se ferret ævi Antoniani notas.* Chaldaicæ quoque linguæ complures hodieque libros reperiri, intelligo: & quidem eorum catalo-

talogum post illum ab Hebudjesu confectum Abraham Ecchelensis dedit: ut alij jactant copias Abyssinorum. Non invenio tamen memorari earum gentium bibliothecas illustriores, quæ librorum numero mereantur in comparationem adduci. Perinde atque hodie nullam ejus generis hodie habet universa Græcia, ex quo Turcæ servijt.

Ut ad Europæ verò illum qui nunc obtinet statum veniamus, quælibet fere ejus pars opulentis Bibliothecis abundat quidem, etiam hujus Saxoniæ cùm Serenissima Holsatica familia tùm præcipuis urbibus, imo & nobilissimo Alvensleviorum genere, in illud studium incumbentibus, numerum tamen librorum nullius fere Bibliothecæ scripto proditum hactenus quidem invenimus. Aldum vero Manutium juniorem octoginta millia librorum Pisanæ Academiæ legasse, cum ab alijs memoratur, tum etiam à Francisco Schotto Itinerarij Italiæ l. 2. cap. 10. Quæ copia in primis est memoranda: nec privati tamen patrisfamilias, nec hominis parum diffusæ doctrinæ conditioni conveni-

ens. Quæ res in memoriam revocat quod de bono isto Aldo refert Janus Nicius elegantissimæ suæ Pinacothecæ parte prima. *Aldus*, scribit, *reliquum familiæ Manutiæ Sixto Vto Pontifice Romam venit, adeo modicis facultatibus, ut illi necessum fuerit aliquot centum aureorum fœnori sumere, & quod est gravissimum, usura centesima, quæ pro vectura bibliothecæ suæ solveret, quam Venetiis usque advehendam asportandamq; curaverat. Quo ex ære alieno, tam justam ob causam facto, vix unquam liberari potuit.* Porro & de Bavarica Monachiensi Bibliotheca, jam tum proxime antegressi Christiani seculi anno nonagesimo quinto, in parvo Urbium Theatro, hæc tradidit Adrianus Romanus: *Aliud ædificium novum, ut novo castro majorem splendorem commoditatemque adferat, juxta interiorem hortum, quem variæ variarum elegantiarum deliciæ exornant constructum; cui vicina Bibliotheca est undecim circiter millibus voluminum, quorum non exigua pars diversarum linguarum manuscripti sunt, seorsim & scitissime compactorum refertissima, theatro peramplo & amœno distincta.* De Mazarini-

ana

ana præterea Bibliotheca in Querela ſua refert Naudæus, volumina illam quadragies mille amplius comprehendere. Aliarum omnium noſtri ævi Bibliothecarum magnitudinem definitam fateor me ignorare. Nec tamen ego dubito, ſaltim eas quæ præcipua hodie ſunt fama, in Italia Vaticanam Florentinam Mediceam & Ambroſianā Mediolanenſem, in Gallia Regiam Seguieriam & Thuanam, in Hiſpania Scoriacenſem Regiā & Complutenſem, in Anglia Oxonienſem & Weſtmonaſterienſem Regiam, aliaſque nonnullas, omnis generis librorum ſupellectile uſque adeo abunde eſſe inſtructas, ut multitudinem ſuam librorum meritò queant jactitare. Mihi vero nihil de his fas eſt definire, in illo ſilentio eorum, quibus cum hæc ſint comperta, ab ijs etiam memorari & potuere & debuere.

In hunc modum itaque ſeſe habet magnitudo Bibliothecarum omnis ævi, quantum equidem certa fide explorare hactenus licuit. Accipe nunc, Vir Illuſtris, & magnitudinem AVGVSTÆ noſtræ, eamque mecum contende cum amplitudine aliarum. Referam igitur ſe-

orsim librorum, seorsim voluminum multitudinem. Ne quis vero rursum error oriatur ex varia vocum acceptione, *libros* appellabo, non ea qua veteres significatione; sed omnia quæ sive scribentium sive τῶν τυπογράφων cura ita structa sunt, ut modò ita velint οἱ βιβλιοπηγοὶ separatim possint subsistere. Quo utique fit, ut talis aliquis liber interdum centum amplius libros primæ significationis sinu suo comprehendat. *Volumen* mihi dicetur, omnis ejus generis liber qui reapse distinctus subsistit. Quorum bona pars libros modò etiam adductæ significationis complures itidem complectitur. Jam verò testor tibi bona fide, id quod initio epistolæ jam tum dixi, reperiri in AVGVSTA, isthac vocum acceptione, librorum quidem centena sedecim millia, volumina autem quasi vicesies octies mille. Apparebit idipsum luculentissime ex indiculo quem seorsim mitto. Et tamen isthæc omnia non desinunt quotidianis pene additamentis crescere. Nego proinde, saltim ullam veteris ævi sive Græcam sive Latinam Bibliothecam, cum AVGVSTA vel contendere meritò posse de magnitu-

gnitudine; tantum abest ut earum ulla hanc vel æquaverit vel superaverit. Nempe audivisti quidem alias triginta, alias sexaginta duo, alias centū viginti, Attalicam ducenta, omnium locupletissimā Alexandrinam vel quadringenta vel sexcenta millia librorum numerasse: simul verò percepisti, numerasse libros, non eo quo abs me factum, sed alio longe sensu. Illa autem acceptione, ausim pene profiteri, exhibere AUGUSTAM posse, non sexcenta sed vel centies sexcenta librorum millia. Quantam librorum multitudinem, Ptolomæorum quidem Regum temporibus, nusquam terrarum vel sparsim reperire fuit. Nec vero vel tantum librorum illo omni ævo scriptum fuit, quantum proximo centum annorum spacio, industria nostræ ætatis hominum, in lucem prodijt: si, quod res est fateri velimus, non autem inepto quodam cultu sola vetera admirari. Si tam magno autem intervallo superat AUGUSTA, illas veteris ævi à magnitudine celebratissimas Bibliothecas, quanto dixeris superatas illas reliquas? Nec verò dubito, illas longe alijs istis, quarum libros

in ad-

in admirationem numerarunt nobis prisca monumenta, fuisse minores. Nos sane librorum numerum non minus etiam de hisce accepissemus, si non inferior multùm fuisset illo quem diserte expressum veteres laudaverunt: non parci scilicet eorum, quæ ad gloriam faciunt rerum suarum, præcones. Romanas utique bibliothecas non perinde amplas fuisse, colligas fortassis haud male vel inde; quod ex Asinij Pollionis instituto statuis simul & imaginibus, *quorum immortales animæ* (Plinij verba recito) *in iisdem locis loquebantur* repletæ fuerint: quo spacium libris reponendis dicatum non potuit non reddi perangustum. Sed non est, quod cum hisce quidem Bibliothecis AUGUSTAM comparemus, cum usque adeo longe vincat ipsam illam, quâ omne vetus ævum nihil majus habuit, Ptolemæorum Regum Alexandrinam.

Si vera sunt quæ de Fessana alijsque Arabicæ linguæ Bibliothecis referuntur, illis forte palmam tribueris ob voluminum multitudinem. Ast vero, solent Arabica quævis volumina magnitudinis esse exiguæ: ex adverso AUGUSTÆ nostræ

nostræ spissa sunt plurima: atque adeo reapse librorum numero etiam Arabica isthæc longo post sese intervallo relinquunt. Trium illarum nostri ævi & orbis Bibliothecarũ, quarum magnitudinem expressi, Bavarica quidem quum longe itidem superetur ab AUGUSTA, non etiam est quare in comparationem adducatur. Tacebo, quod, si Dressero credimus, numerus librorum Bibliothecæ illius quatuor millia non excedat. Sed & altera illa Manutiana, non volumina octuagies mille sed duntaxat tot numero libros comprehendit: atque ita totis viginti millibus librorum est infra AUGUSTAM. Mazarinianæ tamen fateor cessit AUGUSTA. Cessit inquam: non tamen cedit etiamnum, quantum intelligo, postquam inconsultâ venditione plurimum illi detractũ est. Vtq; etiamnum cederet, digna tamen esset AVGVSTA admiratione, quippe quæ non nisi uni potuerit in universo hoc orbe succumbere. Quamvis nimirum aliarum nostri ævi maxime illustrium Bibliothecarum magnitudo definita, ceu ante dixi, me lateat, non dubito tamen, etiam illis AVGVSTAM nostram amplitudine antecelle-

re; idque duobus adductus argumentis, quæ neminem fallunt. Prius est, quod nullius illarum spaciosum adeo sit domicilium atque est AVGVSTÆ, utpote quod ea parte ipsammet etiam Scoriacensem, cujus omnium amplissima ædes creditur, haud parum vincat: quod paulo pôst tibi approbabo. Alterum, quod & Vaticana pariter & Scoriacensis (ne de aliis nunc dicam) picturis & inscriptionibus multis parietes suos pene occupaverint: quos libris refertos habet *AVGVSTA*. Legisti, arbitror, quo Bibliotheca Vaticana descripta est ab Angelo Roccha volumen. Quam ibi multæ imagines & inscriptiones memorantur! Audies vero non multo pôst, similia plurima ostentare & Scoriacensem. Fere nihil autem horum *AVGVSTA* habet: non certe loco libris reponendis idoneo. Quin itaque etiam hæc quarta palma *AVGVSTÆ* debeatur, nec tu quidem, *BOINEBVRGI*, imposterum dubitabis.

Biblioth. Augustæ Admirandum V.

Nisi vehementer verò fallor, bonitate quoque librorum superat AUGUSTA saltim plerasque nostri ævi quamvis celeberrimas. Utque non omnes superet, æquat tamen etiam opti-

optimas; certe nulli earum temere cedit: id quod ſatis eſt parandæ admirationi, atque adeo dignum quo nomine quintum quoque Admirandum AUGUSTÆ numeremus.

Heic verò non poſſum non ante omnia monere, caveas tibi ab errore, quo etiam doctiſſimos viros teneri video, circa bonitatis Bibliothecariæ juſtam æſtimationem. Deprehendere nimirum eſt, perſuaſum quammultis eorum, virtutem dotemque bonæ Bibliothecæ unice conſiſtere in antiquorum manuſcriptorum majore quovis numero. Inter ea autem, ab aliis ſola Græca & Latina; ab aliis, recentiore inſtituto, quæ orientalibus ita appellatis linguis, Hebraica ſcilicet, Chaldaica, Arabica, Perſica, Copthica, Æthiopica & ſimilibus ſunt compoſita, commendari. Non eſt autem difficile errorem hunc convellere, ſi juſtum Bibliothecæ cujuſque regiæ ſive maximæ ſcopum expenderis: ut oportet ſane omnia ex uſu ſuo æſtimare. Eſt nimirum Bibliothecarum ejuſmodi ſcopus, (is certe debet eſſe) ut poſſint omnigenæ doctrinæ atque ſapientiæ ſtudiis prompte offerre, vel omne vel ſaltim potiſſimum quod à docto-

rum ingeniis hactenus est elaboratum. Quod hactenus est, inquam, elaboratum. Id scilicet requiritur ad perfectum studiorum commodum: quem ultimum merito dixeris Bibliothecarum ejus generis & verissimum finem. Jam verò nemo utique temere crediderit, in solis manuscriptis istis omnem sapientiam haberi. Imo nemo paulum æquior & rerum peritior non fatebitur, multò maximam partem eorum, quæ sciri interest mortalium, post illa dudum exarata, à sequentium temporum, cumprimis hosce intra ducentos annos, à præstantissimi ingenii viris compluribus, orbi productum esse. Aut imperitus recentis ævi certe est aut invidia improbus,

Qui redit ad fastos & virtutem æstimat annis,
Miraturque nihil nisi quod Libitina sacravit.

Quisquis item, *nisi quæ terris semota suisque*
Temporibus defuncta videt, fastidit & odit.

ut Horatiana illa liceat mea nunc facere. Igitur in solis quidem manuscriptis illis codicibus non sane perfectio Bibliothecæ cujuslibet eximiæ collocata est. Ne potior quidem pars perfectionis in iis est sita, quoniam potior studiorum

orum

orum usus ab iis peti non potest. Ad hoc magna quidem doctrinæ omnigenæ pars per Græcorum quondam & Latinorum scriptorum monumenta ad nos devenit, atque ex iis hodieque maximo capitur cum emolumento; sed cùm Græcorum tùm Latinorum illa plæraque, saltim optima quæque, jam curantibus viris præclaris, typis sunt edita; ut ad illa quidem manuscripta recurrere sapientiæ hauriendæ caussâ non sit necessum. Saltim horum igitur manuscriptorum pretium longe jam solito vilius est. Et sine caussa hæc quidem, ideo tantum quod manu sint scripta ac proinde rariora inventu (si justo rem judicio censeas) magni adeo, & tanquam thesauri sint arcani, æstimantur. Nec verò reapse præstantiora sunt iis exemplis quæ typis sunt edita: nisi forte quia scriptione diversâ nonnumquam juvare sunt idonea ad genuinam verborum aliquot emendationem. Nonnunquam, dico: sæpe enim non juvant sed turbant, scripta scilicet etiam ipsa ab imperitis librariis. Non possum tibi non, mi BOINEBURGI, hoc loco recitare lepidam fabulam de Fulvio Ursino, verbis Iani Nicii, ex Pinacotheca

illius prima petitis. *Pervetustis codicibus, quorum multos in sua bibliotheca habebat, immania pretia faciebat. Atque illud accidit perridicule: quod cum die quodam Francisco Cardinali Toleto Terentii Comœdias ostendisset, easque affirmasset, ante annos mille fuisse conscriptas; ac revera essent antiquæ sed mire depravatæ atque corruptæ: atque addidisset, nullam esse pecuniam quæ antiquißimi illius codicis æstimationi par esset: Proh Deus, Cardinalis inquit, quid audio? equidem mallem codicem unum, quantumvis recens impressum, sed castigatum emendatumque, quam decem alios mendosos & corruptos, quamvis Sybillæ manu exaratos. Risus omnium qui aderant est factus, cum viderent rerum earum precia, quæ ille in cœlum efferebat, Cardinalis æstimatione sic concidisse. Hunc postea librum moriens Bibliothecæ Vaticanæ legavit.* Idem profecto jure etiam Tu dixeris cum Toleto, de quammultis manu exaratis ac typis impressis codicibus; siquidem ex usu eorum pretium velis æstimare, ceu fieri par est: præsertim post tam sedulam operam excusis libris à doctissimis quibusq; impensam. Alia, fateor, est ratio manuscriptorum, quorum exempla hactenus per typos impres-

impressa ac multiplicata non sunt. At verò quantum quidem ex indicibus eorum videre est, plæraque illorum minoris ad sapientiam præstandam momenti sunt: ac proinde minoris etiam faciendi. Quin major tamen nonnullis quamvis paucioribus reverentia debeatur, absit ut à me negetur. Quæ Orientalibus linguis sunt composita monumēta (qualia spretis Græcis Latinisque à nonnullis jam calidissime omnium expetuntur, ut est ingenium hominum novitatis avidum) in nostro quidem orbe longe Græcis Latinisq; rariora sunt, quoniam, si Hebraica & Chaldaica excipias, nihil fere eorum (pauca enim non moror) typis est editum: adeoque hactenus in majore merito sunt pretio habenda. Si utilitatis tamen, quam ex iis sapientiæ studia debeant aut possint accipere, rationem habeas, vereor ne infra typis excusos, & multùm quidem, reiicienda sint. Seponamus sane Hebraica: hactenus profecto ne ex fama quidem accepimus, esse saltim vel Persicum, vel Copthicum, vel Æthiopicum quid aptum sapientiæ (alia enim ratio historiæ est) quod non liceat longe plenius ex typis editis

tis addiſcere. Quæ certe, tanquam invitamenta ad doctrinam illarum gentium deſiderandam, uſque huc prodierunt, vetant nos ab iis præclari multum ſperare. Omnium eruditiſſima citra controverſiam Arabica ſunt; ut numero etiam plura. Sunt autem eorum alia verſa ex linguis aliis, alia propria. Illorum potior ſaltim pars ex Græco profecta eſt. Quæ, quoniam Græce jam tum publicata typis ſunt, quis prudens ex aridis Arabum rivulis quæſierit? Mathematica quædam, fateor, adhuc Græce deſideramus, quæ illi Apollonio Pergæo & aliis adſcribunt: ſed perquam pauca, & fortaſſis incertæ fidei. Scio & ex Latino verſa quædam, ipſi Latino orbi hodie ignota, ſuperare, à viris doctis Erpenio & aliis eſſe traditum: ſed hactenus quidem decollavit illa ſpes, nec vel Aſia vel Africa quidquam tale Europæ dedit, imò verò nihil tale quo ſperemus facit illud, quod Ioannis Leonis teſtimonio jam tum narravi, de Latinis per Africam omnem monumentis abolitis præ ſuperſtitione Calipharum. Quæ propria ſunt Arabum longe infra Græcam eruditionem eſſe, mihi quidem documento ſunt Philoſophica & Medica:

utpo-

utpote quorum potiſſima dudum habuerimus Latine ſive Barbare potius verſa: in quibus nihil ferè reperias non à Græcis acceptum, quod quidem majoris paulo momenti queat cenſeri. Sed quid hiſce immoror! Fateor ſane, BOINEBURGI, aliam hæc operam expoſcere. Tibi tamen quin facile perſuadeam etiam hæc quæ de Orientalibus libris diſſerui, non dubito: quoniam cum cura, ut ſoles, legiſti ſaltim Bibliothecã Orientalem, in hoc doctrinæ genere longe omniũ Clariſſimi eoq; nomine tibi quoq; acceptiſſimi Ioannis Henrici Hottingeri. Non licuit autem non ſaltem levi brachio hæc attingere, demum ut conſtet, quid revera ad perfectionem Bibliothecæ attineat. Sententiis populi hucilluc ſolo novitatis amore fluctuantibus, ſimul ille deſperat ex eo quod jam præceptum eſt gloriam aſſequi. Qua de re prudentem Paterculi diſſertationem fine libri ejus primi operæ fuerit pretium legere.

Et verò

Quid placet aut odio eſt, quod non mutabile credas?

Ne ſtatim vero manuſcriptorum curam relin-

quamus, equidem ita ſentio, illuſtribus quidem illis & regiis Bibliothecis, præ Orientalibus ſaltim, convenire & illud manuſcriptorum genus, quod ſequiorum quoque imò & noſtri temporis res graviſſimas atque acta prodere aptum eſt. Qualia in Germania noſtra ſummo ſtudio princeps forte collegit Melchior Goldaſtus, in Gallia verò poſt P. Pithœum & Thuanum Petrus Puteanus & Lomenius. Recitabo tibi quædam argumenti hujus, ex Vita Puteani illius diſertiſſime pariter & cum laude prudentiæ à Nicolao Rigaltio conſcripta. Verba ejus ſunt. *Eademque opera Puteanus ipſum Pereſcium, atque de Juſſionum regiarum quatuorviris Antonium Lomenium Villoclarium, arctiſſimo ſecum invicem amicitiæ nexu conjunctos, fecit ut enixe conſpirarent, qua pollebant gratia, requirendis undique arcanæ memoriæ chartis, curioſa rerum noſtrarum externarumque ſtudia valde juvantibus. Habentur illic Principum & Legationum, viciſſimque ad Principes & Legatos literæ, Inſtructiones, Mandata, & hujuscemodi alia innumera: Quibus odorandis veſtigandiſq; mira fuit Lomenii Pereſciique ſagacitas, magna*

gna felicitas ſive auctoritas obtinendis; maxima vero Puteani ſedulitas & induſtria ſingulis ordine ac tempore diſtinguendis & componendis. Exinde autem vidimus inſtauratam Bibliothecam voluminum amplius quadringentorum, quæ Lomenius noſter ſumptu liberali, multo labore tranſcripta, magnificoque opere compacta, ſuis ædibus officioſiſſime habuit ad varios amicorum uſus. Eo decedente, ex ærario regio librarum millibus quadraginta perſolutis, regiam plane ſupellectilem Luparanis armariis cuſtodiri placuit; donec accederet Bibliothecæ omnium toto orbe bibliothecarum copioſiſſimæ (Mazarinianam niſi fallor intelligit) *unde eſt tandem in Regiarum chartarum theſaurum comportata.* Idem vero Rigaltius jam ſcripſerat, à Puteano ipſomet fuiſſe congeſta *Memorialium ſeptingenta & ſexaginta quinque volumina, ſcripta ipſius plærumque manu.* Nec vero talia Bibliothecis condere plane novum quid eſt, ſed, invitante palàm uſu, jam tum vetus. Ab Ariſtotele ſanè talia congeſta fuiſſe, ſcripſi jam ante. Clariùs ex Athenæo l 5 cap. 14. patet, huc quoque incubuiſſe Apelliconem Tejum Peripateticæ ad-

cæ addictum scholæ, cum Bibliothecæ locupletissimæ congerendæ olim in primis daret operam: *surrepsisse* nimirum *ex Metroo decreta majorum autographa: ex aliis etiam civitatibus, si quid esset antiquum, vel arcanum, vel reconditum, id omne corrasisse*. In Bibliotheca Ulpia Romæ talia reponi solere, discere est ex ijs quæ Flavius Vopiscus inde sibi acquisita, narrat non semel in historia Aureliani Imperatoris. Imò ea fere sola videntur fuisse divitiæ veteris Romanæ Pontificiæ Bibliothecæ. Ita enim scribit Onuphrius Panvinius libello quem de Bibliotheca Vaticana conscripsit, cujus fragmenta antehac non semel adduxi in testimonium. *Hilarius Papa, primus quod legerim Bibliothecas duas Romæ juxta fontem Laterani ædificavit, in quibus Ecclesiæ Romanæ scripta, & Epistolas decretales Romanorum Pontificum, Conciliorum actiones, hæreticorum palinodias & hæreses, sanctorumque Patrum libros, publico usui Christianorum conservaret: cum eo tempore libri ob paucitatem, & librariorum raritatem, difficile admodum invenirentur.* Idem paulò pòst. *Qui Bibliothecæ præerat, jam olim Bibliothecarius,*

& ali-

& aliquando Cancellarius vocabatur. Hujus munus erat, Bibliothecam, & omnia ejus volumina scripta, membranas, & similia accuratissimè custodire: Bullas, sive Diplomata, vel Epistolas decretales Pontificum scribere, & si opus erat, dictare: Acta Conciliorum & Synodalia exscribere ac conservare: tandemque apud Romanum Pontificem ea omnia præstare, quæ Sedis Apostolicæ Cancellarii nostro tempore faciunt. Conveniens etenim visum fuit, ut is potissimum esset Papæ amanuensis, scilicet Scribarum princeps, vel à Secretis, qui etiam Pontificiam Bibliothecam, quæ tunc erat veluti Cancellaria quædam, sive, ut nunc loquimur, Secretaria, tractaret. Nostris vero temporibus hæc munia sunt divisa. Hæc ille. Ut appareat, quæ Veterum autorũ quidem manuscripta hodie habet Vaticana, à Nicolai quinti temporibus demum accessisse. Vidit hunc usum & Joannes Baptista Cardona: eòque suadet, in Scoriacensis Bibliothecæ reconditiore loco, clausis armarijs *custodire & illa, quæcunque jurisdictionem & jus Hispanum complectuntur, seu sint ea Hispaniæ totius communia, seu provinciæ & partis propria alicujus; ubi & Pontificum privilegia*

concludenda. qui locus tamen non pateat cuivis, sed iis quibus permiserit Bibliothecæ præfectus, ceu fit Romæ in Vaticana. Quod tamen num in Bibliotheca illa factum sit, nescio. Mazarinianam fuisse ab id quoque genus manuscriptis optime, saltim olim, instructam, certum est. Videntur sane hisce potissimum fuisse comprehensas, centum ac quinquaginta etiam exterarum provinciarum civitatumque mores leges consuetudines: Leges item & fundationes, omnium religiosorum Collegiorum, Hospitalium, Communitatum & Fraternitatum: partem denique magnam Historiæ perpetuæ universalis: quorum in Querela sua meminit Naudæus. Id genus vero monumentorum non deberi à perfecta quidem Bibliotheca abesse, facillimum judicatu est, modò attendas ad Bibliothecæ perfectæ scopum atque adeo ad usum, qui ex libris exspectari potest. Et vero ille scopus demum recte definit, qui qualesque libri in Bibliotheca reperiri debeant. Et quidem, à perfecta atque omnibus numeris absoluta nihil alienum esse debere, quod qua-

quacunque ratione studijs & doctrinæ inservire est idoneum, hinc plane est perspicuum.

Cœterum de perfecta ratione Bibliothecæ agere, proprie ad artem pertinet Bibliothecariam. Dicam ergo potius tandem, quid laudis à librorum bonitate mereatur nostra AUGUSTA: præsertim quoniam quæ modò attuli tantùm in id adducta sunt, ut errorem illum fere communem ex animis deleam, quo soli manuscripti codices, & quidem soli Græci ac Latini vel etiam Orientales, creduntur digni qui in Illustribus Bibliothecis recondantur; aut si non soli receptu digni censeantur, citra discrimen tamen bonitate omnes alios superare. Igitur non sane destituitur AUGUSTA etiam manuscriptorum insigni copia: ut quorum possis ibi numerare bis mille circiter, Græcos, Latinos, Hebraicos, Arabicos aliarumque linguarum, & quidem optimæ notæ omnes, complures hactenus typis non excusos. In quorum conquisitione etiam illam felicitatem sibi contigisse, impense lætatur Princeps Optimus, quod dum ardua Serenissimæ domus negotia

Rudol-

Rudolphum II & Ferdinandum II Imperatores Vindabonæ adire compulissent, in Hungaria laciniã celeberrimæ quondã Bibliothecæ Matthiæ Corvini sibi comparare, quamvis magno ære, concessum fuerit. Deprehendere verò in illo manuscriptorum ordine licuerit Tibi simul, incomparabilem thesaurum, & in Germania quidem nusquam antehac visum, prope ducentorum, & quidem magnam partem spissorum omniq; pagina plenissimorum (cujusmodi neutiquam sunt illa Lomeniana Gallica) primæ magnitudinis voluminũ, de arcanis negociis ac rebus præcipuis, non duntaxat Germaniæ universæ aut hujus inclyti Ducatus, sed Galliæ etiam aliarumque rerum publicarum Europæ: quod genus manuscriptorum in usum civilem prolixiùs paulò ante commendavi. Non diffitebor tamen, manuscriptorum multitudine, fortè etiam si antiquissima illa spectes præstantiâ, vinci AUGUSTAM ab Italiæ, Galliæ, Hispaniæ & Angliæ nonnullis Bibliothecis. Enimvero de Vaticanâ jam tum Onuphrius Panvinius non dubitavit referre, excedere ejus manuscripta numerum

rum ſex millium: qui tamen numerus quemadmodum iniri commode potuerit nondum indicibus confectis, equidem ignoro. Poſt Onuphrium vero crevit etiam illa Bibliotheca plurimum, præſertim ſpolijs Germaniæ Palatinis. Ut proinde quamvis antehac non reſponderit exſpectationi, nunc tamen manuſcriptorum quidem nomine omnium forte ſit citra controverſiam princeps. Super optimorum ſcilicet auctorum præclara monumenta, etiam illo veterum actorum genere magis fortè quam alia quæquam inſtructa eſt: quemadmodum ex Annalibus, Baronij, Bzovij, Odorici, alijsque editis ſcriptis apparet. Quanquam etiam hac in re perquam negligenter ſæpe eam curatam eſſe, ex ijsdem liceat Annalibus colligere; multis ſcilicet ibi deficientibus, quæ tamen cum curâ conſervari interfuiſſet ipſi Romanæ Eccleſiæ, atque adeo aliunde Annalium ſcriptoribus illis fuerunt petenda. Cujus generis ſunt utique & Epiſtolæ Leonis III Papæ ad Carolum Magnum, quas ex MS. Bibliothecæ noſtræ Juliæ ego heic imprimi curavi; non inveniri autem

in Vaticana fassus est, horum satis gnarus utique Jacobus Gretzerus. *Multi sunt anni*, scribit Cardona Hispanus, *ex quo Romæ Decreto Gratiani corrigendo opera navabatur, quod mire id corruptum fuerit. Ad eam autem rem missi sunt à Gregorio Pontifice Romano cum mandatis qui inspicerent concilia quædam antiqua Bibliothecæ Regiæ S. Laurentij. Neque sane ea opera vana fuit, tum quia in ea Bibliotheca concilia ejusmodi inventa sunt, quæ nos Romæ minime habebamus, tum quia quæ ibi erant manuscripta, visa sunt melioris notæ & scripturæ purioris, quam quæ inpressa habentur.* Italicæ aliæ Bibliothecæ satis quidem hac parte sunt opulentæ, non tamen multum ad invidiam fortassis. Regiæ Scoriacensi itidem palmam ultro defero: utpote quam etiam Franciscus Schottus præferat Mediceæ ac Regiæ Gallorum: cum nihil tamen accepisset de Maroccanis libris isthuc translatis. Ante spolia illa Africana sane, videtur Græcis libris potissimam ibi fuisse dignitatem. Ita enim de Bibliotheca isthac Joan. Mariana, Iesuita Hispanicarum rerum peritia nemini secundus. *Libros servat,*

præser-

præsertim Græcos, manuscriptos; præcipuæ plerosq; vetustatis; qui ex omnibus Europæ partibus ad famam novi operis magno numero confluxerunt. Cum Oxoniensi quoque non contenderim, imo ne quidem cum Regia Gallicana. Fortassis etiam, Græcorum saltim msstorum copiâ, vicerit Ingolstadiensis Bavarica & Augustana. Verùm enimvero quantum hac parte AUGUSTA illis cedit, tantum profecto vicissim superat bonitate librorum aliorum, atque adeo verâ Bibliothecæ perfectione. Enimvero si usum spectes, multo hæc nostra est omnibus illis alijs locupletior meliorque. Novit scilicet Princeps doctissimus suo justo pretio & manuscriptos & alios libros omnes æstimare: novit etiam pro sua sapientia, in quorumnam librorum possessione vera perfectio Bibliothecæ regiæ consistat: itaque msstorum habuit rationem quam par erat habere, & usu spectato id unice dedit operam, ne quid ad omnigenæ doctrinæ studia commodum temere deforet. Quod profecto est consecutus: ut vel ex illo indiculo, quem seorsim mitto, Tibi etiam quamvis absenti liquidò pot-

erit apparere. Non desunt autem præter libros & Sphæræ quas vocant armillares, juxta varias τῶν ἀςρονόμων veteris nostrique ævi hypotheses affabrè confectæ: non eximij etiam cælestia pariter & terrena omnia exhibentes Globi: non in mathematicorum studiorum usum præparata insignia instrumenta. Quibus construendis hæc ætas nostra, non industriam duntaxat, sed conatus etiam, imo ipsamet desideria antiquorum temporum, sive Ægyptios, sive Chaldæos, sive Græcos, sive Latinos, sive Arabes deniq; spectes, longissimo post sese intervallo relinquit. Noluit vero sapientissimus Princeps talia etiam in AUGUSTA sua desiderari; quandoquidem possunt non minus ac libri, ex parte etiam plus quam libri, studijs illis excellentium rerum, plurimùm conducere. Cæterum quo sentias nihil me dare in Principem meum affectui, non dissimulabo, videri mihi, quantum ex Querela Naudæana colligere est, Mazarinianam, qualem quidem illam Querela isthæc describit, tanquam idæam omnibus numeris absolutæ Bibliothecæ haberi potuisse: cuique

adeo

adeo par AUGUSTA non ſit. Cæterum quantum illa Cardinalitia à priſtina iſthac perfectione deſciverit, nemini (dolor!) eſt ignotum. Ut concedo igitur, primas Mazarinianæ antehac debitas, ita nunc easdem illi deberi, non equidem affirmaverim. Quantumvis vero etiamnum forte debeantur illi primæ, ſatis tamen fuerit ad parandam AUGUSTÆ admirationem, in ſecundo loco reperiri: quoniam reapſe Mazarinianæ illi, cum adhuc eſſet integra, ſimilem ſol neque viderat hactenus, neque unquam forte eſt viſurus.

Cœterum quinto etiam Admirando nimium fortaſſe ſum immoratus. Ero impoſterum brevior: nec tamen poſſum ſine culpa ſilentio præterire adhuc ſaltim duo Admiranda: de quibus proinde agā quidem, brevibus tamen. Inter illa autem ſummo merito admirationem parit Diſpoſitio librorum: digna idcirco quæ inter AUGUSTÆ admiranda ſexto loco numeretur. Enimvero non equidem dubito illam proponere in exemplum quod aliæ imitentur; idque quandoquidem exiſtimo, illam uſque adeo *Biblioth. Auguſtæ admirandum VI.*

bus plane numeris perfectam esse, ut nullâ prudentia humana vel addi vel demi quidquam possit. Duo scilicet sunt quæ in ordinanda ut alia quavis domestica, ita & libraria supellectile spectare oporteat, promptus usus & elegantia. Utrumque assecutus est sapientissimus Princeps: & primum quidem numquam satis laudando artificio. Ea videlicet artificij illius vis est, ut inter librorum centena sedecim millia, volumina vicesies octies mille, liber quisque & volumen unumquodque desideratum, pene momenti spacio possit exhiberi, etiam ab homine imperito librariæ omnis rei, tantum legendi gnaro. Ut possint item suo loco numquam non inseri libri recenter adducti, vel mille si opus sit, sine ulla novatione aut turbatione ordinis prioris numerique. Et verò hoc ut assequeretur Princeps, cum illa adhibuit ab alijs jam laudata & adhibita ordinis boni adminicula, tum suo, quo plurimùm valet, ingenij acumine, excogitavit, nisi fallor numquam alijs usitata remedia. Videas nimirum hîc etiam in varias classes pro argumenti varietate volu-

mina

mina distincta: quod unicum nonnulli & commendant & observant. Imo quò distinctio sit accuratior, videre est sectam quasi Bibliothecam in partes viginti: cum alij existiment abunde magnam sese curam adhibuisse, facta librorum in quatuor aut sex ordines divisione. Harum classium prima data est Theologicis: secunda Iuridicis: tertia Historicis: quarta Bellicis: quinta Politicis: sexta Oeconomicis: septima Ethicis: octava Medicis: nona Geographicis: decima Astronomicis: undecima Musicis: duodecima Physicis: decima tertia Geometricis: decima quarta Arithmeticis: decima quinta Poeticis: decima sexta Logicis: decima septima Rhetoricis: decima octava Grammaticis: decima nona Miscellanijs sive Quodlibetarijs ut vocant, in quibus scilicet vel libri aliquot diversarum classium vel miscelli argumenti liber unus continentur: vicesima denique Manuscriptis voluminibus. Ad hoc videas quoque heic plærumque dorso accurate indicatum quid volumine comprehendatur. Qui mos quamvis communior sit, quoniam tamen

men prodest indagantibus libros illis quibus indices ad manum non sunt, non passus est Princeps heic etiam desiderari. Præterea autem singula volumina numerorum notis signata sunt, ac plæraque quidem duplicis ordinis: quam rem præcipuum Dispositionis vinculum dixeris. Cum illis enim numeris connexi potissimùm sunt vasti illi & sine exemplo accurati Indices, quos supra laudavi. Quæ omnia conjuncta præstant denique illud inusitatum, ut in tanto librorum numero nihil non quamvis exiguum repertu & promptu sit facillimum.

Ut consuleretur verò etiam elegantiæ, disposita omnia sunt, habitâ ratione diversæ proceritatis. Multùm sane elegantiæ officit, si absque discrimine magnis parva misceantur, & alia eminеant alia depressa subsideant, cumprimis si omnia cujuslibet formæ ob solam argumenti convenientiam jungantur: quod tamen à magno viro Jacobo Gothofredo factitatum, observo ex Bibliothecæ illius indice. Quo & splendorem sapientissimus Princeps Bibliothecæ conciliaret, immensam illam librorum vim non

per

per multa exigua ſecuit conclavia, ſed duobus duntaxat ampliſſimis cubiculis, iiſque pariete tantum diviſis, omnia quaſi uni oculorum obtutui offert. Nec vero temere quem latet, quantum intendat ſplendoris, ſpacium ædificii diffuſum & late patens, præ minutis ſubſtructionibus: maxime verò, quò plura ſpectanda ſimul exhibet. Eſt vero & jucundum valde, uno prope momento infinita quaſi ſic addiſcere: perinde ſcilicet atq; aliàs etiam venire uſu ſolet, ſi multa ſubito detur intelligere. Quo nomine placere & *μεταφορικὴν* dictionem præ ſimplice & propria, rectiſſime Ariſtoteli eſt monitum: prudenter addito: *τὸ δὲ μανθάνειν ῥαδίως ἡδὺ φύσει πᾶσιν ἐστι*. Ne quid nunc dicam, quod illa ratio ordinandi libros, ad cuſtodiam accurate inſtituendam magis conducat, quam altera illa per varia cubilia diviſio. Æmulatur ſane Perſicam ſupellectilis domeſticæ diſpoſitionem, Ariſtoteli quoque ipſi laudatam in Oeconomico: qua ſcilicet efficitur, ut patrisfamilias oculis omnia magis ſint expoſita. Ita porrò omnes utriuſque cubiculi partes armariis & loculis, recipiendis libris aptis, Princeps ſapiens

R reple-

replevit, cùm ne ſuperſint loca otioſa, tum ne deſit ſpacium ſatis amplum & adeundis & tractandis, in aliquot menſis ad id compoſitis, libris ſingulis. Igitur primùm parietes, qua per longitudinem ædis porriguntur, utrinque tecto tenus habent ſua armaria ſive pegmata perpetua, in octo diverſi generis loculamenta diviſa: quorum tria inferiora capiunt majoris illius formæ, quam à folio appellamus, quinque reliqua ſuperiora quartæ, octavæ, aut duodecimæ ſtaturæ volumina. Præter hæc medium cubiculi ſecant armaria, pari quidem cum illis ad parietes inclinatis longitudine, minore tamen altitudine, ne nimirum intercipere illa poſſint utriuſq; lateris jucundum illum adſpectum; cui defectui tamen ſuccurritur eo quod armaria illa ſint geminata, & utrinque conſtent quatuor loculorum ordinibus; quorum duo inferiores itidem maximæ, duo ſuperiores minoris magnitudinis libros exhibent

Huic Bibliothecæ diſpoſitioni quid addi, aut quid illâ poſſit excogitari prudentius, equidem fateor me ignorare. Non dubito, Te etiam, Illuſtris BOINEBVRGI, idem mecum affirmaturum

turum. Vtrum alibi unquam ea in diſponendis libris fuerit prudentia adhibita, dicere itidem non habeo; ſilentibus fere talia cum antiquis tum noſtri ævi monumentis, quaſi minus memoratu digna. Qua in re tamen haud parum delinquunt; quandoquidem idoneè componere libros, non minoris utique prudentiæ ſit, quam congerere: imo liceat pene pronunciare de bibliothecaria re quod de oratione l. 3. epiſt. 13. Plinius dixit. *Invenire præclare, magnifice ornare, etiam barbari ſolent: diſponere apte, digerere variè, non niſi eruditis & perquamprudentibus negatum eſt.* Sed tamen & multum veriſimile eſt, ſi uſquam ea fuiſſet obſervata accurata Diſpoſitio, certè ſi indices uſquam ſtupenda illa cura fuiſſent confecti, non temere id tacituros, præclaros & ſcribendi peritos adeò multos omnium temporum artifices. Igitur ſilentium illud, quantum equidem ſuſpicor, certo indicio eſt potius, ultrà vulgarem induſtriam nihil curæ alibi in diſponendo collocatum eſſe. Quid? quod pauca illa quæ ſilentio præterita non ſunt, hanc diſponendi prudentiam diligentiamque potiſſimis etiam Bi-

bliothecis defuisse, significent? Passim sane deprehendo querelas de catalogis laborantibus. Ipsammet Vaticanam à Sixto quarto usque hærere hac parte, jam antehac demonstravi. At sine indicibus perfectis nulla librorum Dispositio integra est. Nusquam etiam non observo Bibliothecas in complura conclavia divisas: & quidem ipsam etiam Mazarinianam, qua nihil perfectius unquam fuisse jam confessus sum, septem conclavibus fuisse intercisam, Scoriacensem verò Hispanicam tribus, Vaticanam itidem pluribus. Regia porro illa Alexandrina videtur in non uno templo delituisse: quod vitium adhuc majus est. Id innuere utique videntur illa Pauli Orosii: *quadringenta millia librorum proximis forte ædibus condita perierunt.* Utque fuerint illi libri omnes non nisi in templo unico, Serapeo videlicet, per varias tamen bibliothecas fuisse sparsos, cùm ex Tertulliano, tum ex Ammiano Marcellino est discere. Illius in Apologetico cap. XVIII hæc verba sunt. *Hodie apud Serapeum Ptolomæi Bibliothecæ cum ipsis Hebraicis literis exhibentur.* Ammianus l. XI. *Inter templa*, inquit, *eminet Serapeum,*

um, in quo Bibliothecæ fuerunt inæstimabiles. Parem fuisse rationem Pergami, colligere est ex hisce Strabonis l. XIII: *Eumenes urbem instruxit, & donariis ac Bibliothecis uti nunc est diligenter excoluit.* Quicquid verò horum sit, nihil omnino in Dispositione librorum AUGUSTÆ posse desiderari, ac proinde hac etiam parte esse illam admirandam, abunde jam est manifestum.

In ipsius postremò domicilii Bibliothecæ AUGUSTÆ structura, admirari quoque merito debemus sapientiam conditoris. Ad duo nimirum attendendum videtur, ut Bibliothecæ alicujus Regiæ ædes queant commodæ æstimari. Nempe si aptæ sint præbere cùm tutum & sufficiens tanto thesauro receptaculum, tum simul ejus promtum usum. Prius impetraveris, partim justa capacitate atque amplitudine, partim ea sive collocatione sive structura, ne vel incendium temere vel hostilis direptio librorum metuenda sit. Posterius, si sita sit Bibliotheca eo loci, ubi doctorum hominum in vicino est copia, qui libris Bibliothecæ reconditis adjuti rempublicam literariam, atque adeo *Biblioth. Augustæ Admirandum VII.*

ſacra profanaque queant exornare. Nihil non horum habent AUGUSTÆ noſtræ ædes. *Primum* enim ſpacioſus utique Bibliothecæ locus uti concederetur, non dubitavit optimus Princeps, cum domus, in quam Bibliothecam recondiderat, non ſufficere videretur capiendæ multitudini librorum quam congerere deſtinabat, paris magnitudinis alteram priori adjunxit: ita ut nunc quidem amplitudini nihil omnino deſit. Patet nempe utrumque Bibliothecæ cubiculum (liceat ita nunc appellare) in longitudinem Geometricos pedes centum triginta ſeptem digitos duos, in latitudinem verò pedes triginta ſex & ſex digitos. Ab incendiis *ſecundò* ſecurum uti ſit Bibliothecæ domicilium, cautum prudenter eſt eo, quoniam nulli eſt contiguum ubi igne eſt aut flamma operandum: habet vero & vicinum Ocrum flumen, & inſtumenta varia reſtinguendæ flammæ, ſi quæ forte exſurgat, maxime idonea. Ab hoſtili *tertio* injuria præſtant ſecura omnia, cum inuſitatum illud munimentorum robur univerſæ Λυκοπόλεως, tum ipſa arx propriis adhæc viribus ſubnixa, in quam Bibliotheca eſt recepta. In-

credi-

credibile ſcilicet dictu eſt, quâ arte, quave induſtria Urbem omnem Princeps muniri curet. Provocare ſane jam tum poteſt munitiſſimum quemvis Germaniæ noſtræ locum: nec tamen adhuc muniendi finis eſt. In quo itidem non poteris non mecum admirari Principis prudentiam: quod nimirum ſapientiſſima τῶν πωλιτικῶν ſecutus monita, à naturâ negata toti regioni munimenta, arte circa unam ſaltim urbem quæ ipſi pro domicilio eſt, corrigi fecerit: in pace decus atque ornamentum, in bello certum univerſo populo refugium. Non deſunt *quarto* in vicinia, qui librorum illa congerie cum Eccleſiæ & reipublicæ emolumento utantur. Habet enim utique ipſa aula Ducis numquam non viros doctrinæ omnigenæ ſtudiis deditos. Habet Urbs variæ eruditionis & cupidos pariter & plenos. Julia noſtra, Principis utique Academia, quinto duntaxat milliari abeſt: ſtudiorum omnis generis amica, magiſtra, nutrix. Quod caput eſt, Princeps ipſemet non minus uſu librorum gaudet quàm poſſeſſione: eoque nunquam non horum aliquem ſive in conſilium ſive in liberalem animi dele-

delectationem adhibet. Quod ipsum ne quem lateret, exprimi curavit literis aureis, statim in AUGUSTÆ vestibulo, hanc elegantem sane sapientemque γνώμην:

QVANDO OMNES PASSIM LOQVVNTVR ET DELIBERANT, OPTIMVM A MVTIS ET MORTVIS CONSILIVM EST: HOMINES QVOQVE SI TACEANT, VOCEM INVENIENT LIBRI: ET QVÆ NEMO DICIT PRVDENS ANTIQVITAS SVGGERIT.

Omni ex parte igitur hac etiam tenus AUGUSTAM nostram verè esse admirandam, nemo æquus & peritus talium arbiter quidem negaverit. Nullâ sane vel veterum vel recentium Bibliothecarum etiam heic inferior est. Nonnullas etiam ex celeberrimis minùs bene constitutas, non difficile fuerit deprehendere. Enimvero perquam verosimile quidem est, veteres securitatis potissimũ obtinendæ gratia, in templis plærumq; Bibliothecas plures illustriores publicas dedicasse, ut locorum scilicet religione à vi & aliis injuriis defenderentur: ibi etiam ampla satis spacia bibliothecis concessa (quemadmodum scilicet legimus, Ægyptios antiquos in templo Vulcani, Ptolomæos in Sera-

pidis,

pidis, Augustum Palatinam in Apollinis, Domitianum in Pacis, Hadrianum Ulpiam in Trajani, alios alibi struxisse) nec tamen vel ita cautum fuisse illis de conflagratione, quod ipsa illa templa ignis injuriæ fuerint exposita, ex ijs quæ de infelice Bibliothecarum plærarumque fato jam disseruimus innotuit. Audivisti verò etiam, fraudi fuisse Bibliothecis illis antiquis ipsam templorum inhabitationem, postquam reverentia & pristina auctoritas per Christiana sacra fanis detracta est; ita scilicet esse factum, ut à Christianis direptæ perierint. Suidas quoque in Ἰοβιανός docere te poterit, ea fere occasione conflagrasse unà cum templo Trajani Antiochiæ illam Bibliothecam, quam struere in illa æde cœperat Julianus, ὁ ἀποστάτης. Non negaverim tamen, nulla prudentia hoc quidem fatum prævideri olim & caveri potuisse à gentilismo addictis Bibliothecarum conditoribus. At verò longe minus ab injurijs istis securæ olim præstitæ sunt Bibliothecæ veterum reliquæ: eoque facillime perijsse deprehendimus. Quod indicio est, à prudentia AUGUSTÆ conditoris mul-

ris multum abfuisse illorũ structores. Dixeris etiam haud immerito, Pergamenam Bibliothecam loco usui studiorum inepto institutã: nec enim vel Pergami vel in vicinia ejus urbis magnopere unquam studia floruerunt. Certè Ptolomæi Reges ea in re ostenderunt præ illis singularem sapientiam, quod & aliàs Alexandria esset viris doctis plena urbs, & inusitato exemplo (nec verò vel secuto ævo tale quid institutum, nisi forte Mediolani cura Federici Borromæi) nobile illud Museum ibi condidissent, doctorum quasi commune receptaculum: de quo plenius libro de Antiquitatibus Academicis à me actum est. Ad nostra tempora si veniamus, nescio equidem an usquam capax adeo Bibliothecæ ullius domicilium reperiatur, quale est nostræ AUGUSTÆ. Adferam tantummodo in medium, quæ de ipsamet Scoriacensi literis prodiderunt cùm Joannes Mariana tùm Matthias Quadus: quorum uterque totum Scoriacense admirandum palatium Regium describere tentavit. Mariana sic loquitur l. ii. de Rege & Regis institutione cap. x. *Vestibulo Bibliotheca im-*

ea imposita, majori longitudine omnino pedum centum octoginta quinque, lata pedes triginta duos. Libros servat, præsertim Græcos, manuscriptos, præcipuæ plerosque vetustatis: qui ex omnibus Europæ partibus ad famam novi operis magno numero confluxerunt, auro pretiosiores thesauri: digni quorum evolvendorum major eruditis hominibus facultas contingeret. Quod enim ex captivis & majestate revinctis litteris emolumentum? Bibliothecæ parietes elegantes picturæ exornant, artes ingenuas artificiose exprimentes, cum antiquis comparandæ. Quadi hæc sunt verba Geographicarum enarrationum l. VII. *Bibliotheca in superiore parte præcipui introitus monasterij est, in longitudine centum octoginta quinque pedes, in latitudine habens triginta duos. Tota concamerata est; in cujus fornicibus diversarum artium imagines, aliæque historiæ conspiciuntur: cui loco aliud imminet tablinum, usui bibliothecæ destinatum. Habet autem Bibliotheca tria diversa conclavia, in quorum primario omnes depictæ videntur facultates: ad pedes autem cujusvis picturæ ejus facultatis libri omnes concinno ordine locati sunt, omnes inaurati*

ejusdemque compactura. Ibidem ingens etiam positus est liber totus membraneus, in quo omnis generis animantia, quæ in universo terrarum orbe usquam conspecta sunt, ad vivum suis coloribus adumbrata conspiciuntur. Alterum conclave meros continet manuscriptos libros, Latinorum, Græcorum, & Hebraicorum Theologorum, quibus singulis authorum suorum imagines præpositæ sunt. Similiter & Tertium solis manuscriptis refertum est, variorum authorum ac facultatum: puta historicorum, poëtarum, artificum, variarum etiam linguarum. Quibus similiter & sui authores, quantum fieri potuit, ad vivum depicti adjuncti sunt. Hæc illi de domicilio librario Scoriacensi, cui nec Italia, nec Gallia, nec Britannia par habet quidquam: perinde ac tota illa *insana ac superba substructio* (ita loquitur ipse Mariana: H. Grotius l. 7. Historiarum appellat, *immenso sumtu structum palatium, cum res interea Belgicæ pecuniæ penuria dilaberentur*) caret omni exemplo, hujus quidem nostri ævi. *Superbior* illa Scoriacensis quidem est quam AUGUSTA: hæc tamen ædes reapse capacior: utpote quæ in latitudine vincat Scori-

acen-

accensem Bibliothecam pedibus quatuor amplius; si utrumque cubiculum jungas, in longitudine superet totis octuaginta novem pedibus. Non hac vero tantum ratione Scoriacense illud domicilium impar est nostræ AUGUSTÆ; sed etiam commoditate utendi libris. Procul scilicet locus ille omnis est remotus a commercio studia tractantium. Et huc spectat querela Marianæ de libris ibi quasi *revinctis* & *captivis*. Nec verò qui ibi scholas agunt puerorum Monachi, idonei sunt librario illi thesauro tractando. Totũ porrò illud Laurentianum palatium inerme est, & nec à natura nec ab arte adversus vim hostilem munitum: atque ita caret quoque Bibliotheca illa Scorialis justa securitate quâ pollet AUGUSTA.

Sed fortassis objecerit aliquis, quod AUGUSTÆ nostræ ædes tamen sint infra magnificentiam & splendorem illustrium quarundam Bibliothecarum, tum veteris tum nostri ævi. Nec sane me etiam latet omnium ornatus, cumprimis earum quæ Cæsaribus olim regnantibus sunt conditæ. Lacunaria scilicet aurea, pavi-

menta ex marmore, comptos ebore & vitro parietes, armaria eburnea illis fuisse. De armariis id patet ex illo Pandectarum Iustinearum titulo qui *de Legat.* inscribitur *l.3.* §. *sed si.* Ubi ita legitur: *Bibliotheca alias locum significat, alias armarium: sicut cum dicimus Eboream bibliothecam emit.* De parietibus ebore & vitro comptis diserta sunt verba Boëtij l.1. de Consolatione. Aureorum lacunarium & pavimentorum marmoreorum, exemplum paulo post dabo tibi in Bibliotheca quam Athenis struxit Hadrianus. Plinij hæc verba sunt l. XXXIV cap. XXVII: *Videmus Apollinem in Bibliotheca templi Augusti Thuscanicum, quinquaginta pedum à pollice.* Verùm hoc uni Bibliothecæ Palatinæ videtur fuisse proprium, idque quandoquidem totum illud templum Apollini fuerit ab Augusto consecratum. Idem Plinius l. VII. cap. LVIII: *Veteres Græcas literas fuisse easdem pœne quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio, dono Principum Minervæ dicata in Bibliotheca.* Dixeris autem etiam hoc singulare: nec vero alibi tale quidquam observaveris. Perinde

inde atque illud quod videturCicero in epistola IV Libr. IX Familiar. de horto dicere, plane novum quid atque insolens est. *Si hortum* scribit *in Bibliotheca habes, nihil deerit.* Mirum sane, si in Bibliotheca hortum & non potius in horto Bibliothecam habuerit Varro frugalis paterfamilias, neutiquam certe luxuriosus. Vereor equidem, ut locus ille sit sanus. Utut sit, nusquam aliàs horti in Bibliotheca fit mentio: itaque non est cur hoc etiam trahatur sine discrimine ad bibliothecas veteris illius ævi. Ast verò fuerunt passim ibi & picturæ & signa sive statuæ doctissimorum scriptorum: idq; ex more ab Asinio Pollione introducto. *Non est prætereundum*, ait Plinius l. XXXV. cap. II. *& novitium inventum. Siquidem non solum* (inserendæ videntur voculæ: *libri, sed) ex auro argentove, aut certe ex ære in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis loquuntur; quin imo etiam quæ non sunt finguntur, pariuntque desideria non traditi vultus. Asinij Pollionis hoc Romæ inventum, qui primus bibliothecam dicando ingenia hominum rem publicam fecit.* Non ex metallo autem

tem duntaxat sed etiam ex marmore, fortasse Plinio jam defuncto, positas imagines, indicant ea quæ hodieque in Italia superant antiqua imaginum marmora & Hermæ. Ad gypso etiam confectas imagines videntur respicere illa Iuvenalis:

Quanquam plena omnia gypso
Chrysippi invenias.

Est vero statuarum & imaginum ejusmodi non infrequens in scriptoribus ejus ævi mentio. Libris ipsis quoque videntur pictæ imagines scriptorum præfixæ: eòque respicere Senecam quando ait: *Ista exquisita & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum.* Cujusmodi est imago illa Terentij: quam ex duobus antiquissimis Comœdiarum codicibus desumptam inter Illustres imagines reposuit num. cxl Fulvius Ursinus. Quorum omnium quasi exemplum accipe, illam paulò ante laudatam Hadriani Bibliothecam Atticam. Facit ejus mentionem in Chronico Eusebiano Hieronymus Olymp. ccxxvii. *Hadrianus cum insignes & plurimas ædes Athenis fecisset, agonem edidit,*

dit, *Bibliothecamque miri operis exſtruxit.* Illius *miri operis* autem rationem plenius nos docet in Atticis Pauſanias Hadriani opera recenſens: cujus verba tantum Latine verſa adducam, ne ſim moleſtus. *Sunt & cellæ hîc, ex lacunari inaurato & ex lapide alabaſtro: inſuper ornatæ ſtatuis & picturis: repoſitique illic libri.* Non me fugiunt etiam, quæ de Vaticanæ Bibliothecæ à Sixto quinto conſtructæ ornatu, picturis, & parietum inſcriptionibus integro opere narravit Angelus Roccha. Ipſemet paulò ante recitavi nonnulla de Scoriacenſis Bibliothecæ ornamentis, ex Mariana & Quado: ne ſim longus aliis nunc commemorandis. Nihil inquam horum me fugit. Eoque fateor equidem, AUGUSTAM noſtram ad illa non accedere. Verũ enimvero ut nihil horum diffiteor, ita nec excuſo. Laudo potius. Illa quæ AUGUSTÆ deſunt aliena ſunt à re libraria; luxus merus & inſania hominum, non ſtudiis ſed ſuperbæ oſtentationi bibliothecas condentium. Quid, quod & officiant vero Bibliothecæ uſui? Quò ſanè mihi tot ſtatuæ, & ſigna, & picturæ, intercepturæ locum recondendis libris? Quò

 ebo-

ebore & vitro compti parietes, libris ornandi? Quò fulgor auri & nitor alabaſtri, oculorum, qui maxime libris legendis acuendi erant, vim hebetantes? Bene profectò ex aliquo jam veteris iſtius ævi Iſidorus: *Peritiores architecti neque aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis putaverunt: neque alia pavimenta quam Caryſtio marmore: quod auri fulgor hebetet, & Caryſtii viriditas reficiat oculos.* Nocet verò & quamvis viride marmor, nitore ſuo: acproinde utilius eſt pavimentum ex gypſo aut lapide, ſi aſſeres damnes ob ſtrepitum inambulantium. Imagines doctorum amavi tantùm non tenerrime à prima uſque pueritia: & verò fuerunt mihi illæ procul adhuc ab hominum literis illuſtrium conſortio viventi quaſi Miltiadis trophæa. Amavi & amo, ſed ſuo loco poſitas: non ubi impedimento poſſint eſſe majori bono. Imaginũ verò etiam affatim habet AVGVSTA, in multis voluminibus ære expreſſarum: quod ſatis eſt. Nec enim nunc memorabo, plurimas ære itidem expreſſas ſolere libris curâ typographorum præfigi: quaſi in imitationem ejus, quod olim obtinuiſſe Romæ ex Seneca, & Scoria-

riaci factum ex Quado, paulò ante percepisti: harum ſane etiam ingentem numerum ab AVGVSTA haberi, facile quilibet conjecerit. Jam verò quales inſcriptiones & picturas Vaticana habet ex Sixti quinti inſtituto, utique riſum doctorum merentur. Igitur quæ quidem prudens aliquis judicaverit, ad elegantiam quoque pertinere Bibliothecæ exquiſitæ, eorum nihil profecto in AVGVSTA deſideraveris. Etſi pro eburneis armariis lignea viridi tamen colore picta, pro marmoreo pavimento gypſeũ, pro lacunari inaurato itidẽ gypſeum, pro imaginibus fictis Scoriacenſibus ſcientiarum & artium, ut & pro commentitiis inſcriptionibus Vaticanis, omnes parietes libris optimis inſtructos, nihil autem ſtatuarum liceat deprehendere. Vt optimè matrona olet quæ non olet: ita elegantiſſimè ornata Bibliotheca eſt quæ ineptiis & luxu ornata non eſt, contenta ſcilicet nativa quaſi librorum ſuorum pulcritudine.

CÆTERUM AVGVSTAM noſtram, ſaltim ſeptem de cauſſis, mereri admirationem prudentum, abunde, niſi fallor, demonſtravi. Tibi

ſane quin ego ſatisfecerim, Illuſtris BOINEBVRGI, non equidem dubito. Poterit verò tuus aſſenſus mihi eſſe inſtar plurimorum: quum & acumine judicii, & candore, & doctrina, & prudentia denique, multùm emineas.

Vt quidquam Tibi addam, de AVGVSTÆ prompto uſu, quod jam dixi itidem requiri ad Bibliothecæ cujuslibet perfectionē ſummam, haut neceſſum arbitror. Iam tùm enim conſtat Tibi propenſa Principis voluntas, de libris in ſtudiorum uſum concedendis, modò idoneè de reſtitutione cautum fuerit: idque ſaltem illuſtri illo exemplo, quod memoravi de miſſis Heidelbergam Lucani codicibus ad doctiſſimum Spanhemium, didiciſti. Qua valet verò ſapientia, Princeps optimus, indubie modum, quo etiam impoſterum & uſui ſimul & indemnitati Bibliothecæ ſit conſultum, inveniet: ne quidquam denique deſit abſolutæ laudis. Conſilium ſuggerere, in omni ejuſmodi librario negotio uſq; adeo ſubacto Principi, fuerit Minervam artes docere. Ipſe providebit: ne dubites.

QUANTUMVIS vero & ego bona fide AVGVSTÆ noſtræ admiranda tibi narraverim,

rim, BOINEBURGI, & Tu ingenue credas narranti, idemque facturos meliores quosque certus sim: suspicor tamen, haud defuturos qui ægre sint credituri, illa maximè quæ primo secundò & tertio loco adduxi in admirationem; idque propterea potissimùm, quoniam de nemine Regum, nemine Principum, similia vel fando acceperint. Neque ego ignoro, quàm suspecta soleant esse quæ exemplo carent: qualia utique illa sunt. Cæterùm quia narratio mea versata est non circa vetera aut remota, sed de iis quæ nunc etiam & in medio omnium superant, atque adeò videri indies & quasi palpari possunt, non sine impudentiæ culpâ profectò quidquam eorum quę narravi poterit vocari in dubium. Quod auté Regum Principumq; alius nemo tantum operæ impenderit, aut feliciter adeo Bibliothecam condiderit, id equidem contigisse ideo dixerim, quoniam in AVGVSTO Principe meo quatuor observare est conjuncta; quæ tanto operi struendo unice sunt necessaria, & tamen rarissime in hominum quoquam conjunctim deprehendas, tantùm abest ut in magnatum ordine non sit repertu insolens.

lens Illa ſunt: ſtudium ardens rei librariæ, eruditio eximia, inuſitata φιλοπονία, & denique ætas molliter in extremam ſenectutem decurrens.

I. Primum haud dixerim defuiſſe vel Ptolomæis vel Attalicis regibus; defuerunt autem reliqua omnia: ac proinde non eſt mirum fortè, quod nec illi potuerint gloriam AVGVSTI noſtri plenè aſſequi. Etiam verò primum illud, hoc eſt illā φιλοβιβλίαν defuiſſe pene omnibus aliis Regibus ac Principibus Bibliothecarum conditoribus, haud injuria aſſerueris. Non certè eorum quiſquam magnopere laudatus eſt hoc nomine: ſed hominum literatorum privatæ conditionis hæc fere laus fuit propria hactenus.

II. Vt eruditionem vero Principis, Tibi quidem BOINEBVRGI, multis commendem haud equidem crediderim eſſe neceſſarium. Niſi enim vehementer fallor, lecta tibi dudum ſunt præclara illa multa volumina, partim ab ipſomet Principe elaborata, partim ipſo curante in lucem edita, quamvis vero nomine diſſimulato. Enimvero curavit Princeps adhuc junior imprimi Antonii Bonfinii, illius

Hun-

Hungaricarum rerum illustris historici Symposion trimetrum, & Bartholomæi Fontii in Persii Satyras eximium commentarium, utrumque hactenus ἀνέκδοτον Exinde autem & alia quammulta Principe curante in lucem sunt reducta: quæ omnia nunc recensere non est necessum. Etiam sic verò saltim eruditionis sensum eximium Princeps optimus declaravit. Quàm maximè autem elucet & ingenium & industria & varia plane ac recondita doctrina Principis, in voluminibus propriis. Quæ inter jam anno seculi hujus decimo sexto, cum applausu eruditiorum Germaniæ nostræ, exceptum est GVSTAVI SELENI ficto eleganter nomine, illud grandioris formæ DE LVDO SCACCHICO volumen, vernaculo sermone exaratum. Non te fugit, omnes inter ludos, ab antiquo usque ævo, omnium ingeniosissimum & liberalissimum semper visum, quem latrunculorum appellaverunt: ac proinde etiam illos, qui maximè seriis fuere negotiis intenti, viros summos, illo lusu acuisse animum & quasi præparasse ad illa magna & severa. Vel idem autem, vel vicinus admodum illi latrunculario est

is,

is, quem hodie, niſi fallor, Arabico nomine, Scacchicum nuncupamus, fortè etiam ab Arabibus accepimus. Nihil in eo fortunæ: omnia ingenio atque arti debentur. Ac proinde nec ſtupidior aliquis hic valet quicquam: ex àdverſo τῶν χαριεστάτων nonnulli, Italos, Gallos, & Germanos noſtros inter, ſcriptis quoq; libris ornare, illuſtrare, & novis inventis augere Scacchica haud dubitaverunt. Legiſti, opinor, ſaltim elegans hujus argumenti poëma Hieronymi Vidæ, illius Maronis æmuli. Longiſſimo autem poſt ſe intervallo relinquit non hoc duntaxat, ſed volumina plane omnia id genus, τοῦ σεβάστου Principis opus; idque non tantùm repetitis ex priſci recentisque ævi memoriâ omnibus aliorum acutè inventis, ſed etiam additis ex ingenii proprio theſauro plurimis novis artificiis. Et verò jam tum iſto volumine oſtendit Princeps, etiam in ludicris ſeſe ſeria ſapere, & ſummam doctrinam non anguſtis vulgi limitibus coarctari. Lectum abs Te, BOINEBURGI, opus illud, ſpero equidem: eſt enim inventu rarum. Modò autem inſpexeris, admiraberis ſcio, & novam illius editionem mecum deſi-

desiderabis. Quam dare utinam per negotia facile adeo liceat Principum doctissimo, atque ad illam longe illustriorem priore omnia jam tum sunt parata! Cæterùm ut fortè tibi illud opus Scacchicum sit ignotum, non arbitror tamen non esse notissimum illud itidem GUSTAVI SELENI nostri volumen grande, quod seculi hujus anno quarto post vicesimum prodiit SYSTEMA INTEGRUM CRYPTOGRAPHIÆ, in quo libris IX cum nihil non illius artificiosi argumenti, tum præcipue *Steganographia à Ioanne Tritthemio Abbate Spanheimensi & Herbipolensi, admirandi sane ingenii viro, magice & ænigmatice olim conscriptæ, enodatio traditur.* Nec verò hoc opus usquam terrarum potuit temere ignorari curiosæ doctrinæ sectatoribus quibusque, quoniam Latinâ linguâ, quæ eruditis Europæ hodie est communis, conscriptum est; cumprimis vero quandoquidem novitas argumenti allicere lectores idonea est. Passim scilicet antehac Tritthemiana illa Steganographia Magicæ impietatis suspicione post Caroli Bovilli insectationem laborabat, eòque & solemni Romanæ curiæ interdicto legi

erat prohibita. Cardinalis Bellarminus ſcribere non dubitavit: *opus illud prohibitum merito eſt, cum ſit plenum pernicioſis dogmatibus ad Magiam pertinentibus, quod & ipſe agnovit & confeſſus eſt.* Franciſcus Junius Theologus profectò doctrina multiplice excellens, cum Bibliothecã Heidelbergenſem curaret, αὐτόγραφον ipſummet Tritthemii Philippo Electori Palatino ab auctore oblatum, tanquam Magica refertum δαιμονομανία combuſſerat. Inter Magicos libros & Joannes Wierus referre Steganographiam non eſt veritus: cum ipſe præſtigiarum ſuſpicione ſeſe vix liberaverit. Quàm feliciter vero Princeps purgaverit boni Trithemii illud quidem opus, audi ſodes judicium Gabrielis Naudæi, viri utique multa eruditione clariſſimi in Bibliographia Politica. *Quod ad Steganographica*, inquit, *pertinet, quæ Carolo Bovillo doctori parum naſuto, ac ipſius relatione multorum credulitati magica omnino viſa fuerant, ea ſic nuper illuſtravit nobiliſſimus auctor Cryptographiæ Guſtavus Selenus, ut quicquid in illis obſcurum involutumque tamdiu in ſumma omnium opinione ac veneratione delituerat, non amplius ſui*

deſi-

desiderium excitet, postquam ab illo retectum est atque patefactum. Ipsemet Gerardus Ioannes Vossius, vir itidem longe doctissimus, lecto Seleniano opere, soceri sui Francisci Iunij de Tritthemiana Steganographiâ judiciũ non nisi trepide & leviter ausus est suscipere, *viri doctissimi* præconio Gustavum nostrũ prosecutus. Liberavit Tritthemium fateor & I. Caramuel Lobkowitzius ab infamia illa MAGICA, sed volumine multum dispari, & aliquot demum post Principẽ annis: quamvis inepte ausus sibi primo gloriam illam vindicare, Principis ingentibus meritis per κακοζηλίαν dissimulatis. Non Tritthemiana autem duntaxat illustrata sunt à Principe, sed etiam cætera omnia subtilium ingeniorum κρυπτογραφικὰ commenta; ut autoris variam lectionem, (ex omni enim ævo & omni gente videas ibi laudatos auctores optimos quosque, prope ducentos) acre judicium, & summam industriam, opus illud nemini non liquidò ostenderit. Quanta porro eruditio latet in illis sacris HARMONICIS operibus, quæ vernaculo sermone in id piissimus Princeps, media inter discrimina feralis belli Germanici, elabo-

ravit ediditque, ut eo promptiùs animos ſuorum rudiores ad religioſum Numinis cultum excitaret; initio facto à Paſſionis Dominicæ hiſtoria! Enimverò deprehendas utique hic primùm exquiſito judicio ex univerſa Evangelica hiſtoria concinnatam, cum potiorum vitæ omnis Servatoris noſtri actuum, tum illarum περικοπῶν, quas jam aliquot ſeculis Occidentales Septemtrionalesque Eccleſiæ, ex Evangeliis & Epiſtolis ſacris excerptas, Dominicalibus pariter aliisque feſtis diebus in ſacris conventibus ſolent legere, Harmoniam: deinde & eorundem omnium luculentam, ac perpetuam paraphraſin. Quanti verò ſit laboris, quantæ doctrinæ opus, illud tum demum quis experietur, ubi ipſemet periculum fecerit ſimilis conatus. Quanti ſit παράφρασιν ſcribere poſſumus tutò credere hoc in genere verſatiſſimo τῷ πάνυ Eraſmo. Enimvero ante omnia unicè requiritur Sacri codicis lectio non diligens tantùm, ſed judicio etiam accurato ſubnixa. Requiritur & conſilium optimorum quorumvis, qui in illo ſtudio ſeſe exercuere. Quî enim aliàs poſſis variarum adeo, ut ita lo-

quar, vocum in diversis libris sonantium, suavem illum concentum modulari? Quî possis hiantem sæpe & abruptum sermonem, sæpe etiam multis de caussis obscuriorem, ita formare, ne quid non sit perspicuum & apte cohærens? Nihil verò horum à literatissimo Principe neglectum esse, utique res ipsa loquitur. Si tertiam cumprimis Harmoniæ Evangelicæ editionem (nam quarta & quinta lectionibus publicis sacrorum conventuum potissimùm dedicatæ sunt) videas, admiraberis præterea diligens illud indicium omnium sacri codicis locorum, quæ ad illustrandum propositam aliquam sententiam, quoquo modo possunt facere. Consuluit verò summæ industriæ Princeps non illos duntaxat, qui primo aut secuto Ecclesiæ ævo in Concordiam, ut ajunt, vocare sacram Evangelii historiam allaboraverunt, Tatianum, Ammonium, Gersonem, Alanum Copum, Mercatorem, Iansenium, Chemnitium nostrum & alios; sed simùl sacri codicis universi optimos quosque & celeberrimos commentatores: quorum omnium locupletissimum thesaurum AUGUSTA suppeditat. Et verò

ne cujusquam opera temere ſacro hoc in exercitio lateret, confectus ab ipſomet Principe eſt catalogus iſte omnium ſacræ ſcripturæ interpretum commentatorumque, quem ſupra jam tum alios inter Indices commendavi. Hinc ſanè illud noſtrum (quidnî enim *noſtrum* appellem, quo optimus Princeps omnium noſtrorum pietati & æternæ ſaluti voluit conſultum?) Harmonicæ paraphraſeos opus, vice eſt optimæ & luculentiſſimæ ſimùl commentationis. Neſcio num videris, BOINEBURGI, alium quenquam idem qui vel conatus ſit. Ego, fateor, novi neminem Summam ſanè admirationem meretur unius Eraſmi paraphraſis: ſed harmoniam ille non atigit. Alij ſive Harmoniarum, ſive commentationum ſcriptores itidem ſuis ſeſe limitibus continuerunt: nemo omnia ſimul aggreſſus eſt. Multo minùs aliquis Principum, inter graviſſima regiminis negotia, tale quidquam vel leviſſimo eſt digito molitus, imò vel animo agitavit. De uno Carolo, Magni ſane & ingenii & operis rege, legas, illum ſive per Paulum Aquilegienſem Diaconum, ſive Alcuinum Anglum, illas Eccleſiis

no-

noſtris pasſim hodieque uſitatas περικοπας ſacris diebus aptaviſſe; curaſſe item ex Sanctorum patrum homiliis ad illuſtrandas illas περικοπὰς quæ idoneæ maxime ſunt viſæ excerpi. Quanto vero diſtant à Carolinis illis hæc AVGVSTI Principis! Ibi utique nihil non alienum obſerves; hîc nihil non Principis proprium. Homiliæ præterea iſtæ harmonicum nihil ferè habent; & ſenſum litteralem, quem appellamus, frequenter obſcurant potius quam illuſtrant, paræneticis præcipuè vel allegoricis intentæ: cum tamen maximè ſenſu litterali Sacræ Scripturæ Sanctus Spiritus nos ad veritatem & ſalutis obtinendæ viam deducat.

Sed quò me abripit Harmonici operis præſtantia? Hoc tantùm volo: Vt ex aliis à Principe ipſomet confectis voluminibus, ita etiam ex hoc apparere omnibus poſſe ingentem illam Principis eruditionem, qua unus præ aliis Magnatum ordinis idoneus eſt redditus, ad AVGVSTAM Bibliothecam proprio, ut ſic dicam, Marte, proprio conſilio, condendam diſponendamque. Multò magis autem admiraberis illam Principis doctrinam, BOINEBVRGI, ſi coràm audias

audias eundem differentem de omnibus fere & singulis tàm vastæ Bibliothecæ & auctoribus & libris. Admirata est antiquitas Cyrum Persarum, & Mithridatem Ponti regem, quod singulos numerosi exercitus milites nominatim appellare potuerint: quidni igitur mecum admireris in Principe, tot millium auctorum & librorum promptam adeo memoriam atque accuratam notitiam? Non fallor; nihil certè do affectui: si coràm Principe frueréris, quemadmodum mihi feliciter est concessum, diceres, scio, illum, spectata isthac inusitata librorum peritia, Μουσεῖον περιπατοῦν καὶ Βιβλιοθήκην τινὰ ἔμψυχον, velut Dionysium Longinum appellat Eunapius in Vita Porphyrii. Talis vero nisi fueris, tuâ quidem propria arte Bibliothecam haud struxeris. Quem Tu verò Regum, quem Principum, BOINEBVRGI, omni ex ævo laudaveris mihi, qui illa librorum diffusa valuerit experientia? Quem adduxeris cui variâ eruditione Princeps meus sit secundus? si quidem Salomonem excipere placuerit, illum ultra humanam sortem positum. Tantâ verò eruditione præditus sit necessum est vastæ adeo

adeo Bibliothecæ qualis AUGUSTA est idoneus quivis conditor. Hinc sanè Varronis opera in id uti voluit Julius Cæsar, tanquam Romanorum undequaque doctissimi; &, si vera est fama, usus est Ptolomæus Demetrio Phaleræo. Feliciter quoque adeo auspicijs Eminentissimi Cardinalis Mazarini structa est illa Bibliothecarum omnium copiosissima, quoniam Gabriel Naudæus amplæ vir doctrinæ curam ejus condendæ suscepisset. Uno verbo; nulla usquam Bibliotheca eximia instituta est, nisi per doctissimos conditores, & quidem nonnisi per solos illos, quales *animatas Bibliothecas* & *ambulantia Musea* cum Eunapio quis meritò dixerit, ob variam doctrinam plurimorumque scriptorum usum & experientiam. Quoniam verò strui Bibliotheca aliqua verè regia non potest sine tam excellenti conditoris peritia, ejusmodi peritia autem in quoquam Principum alio quam in AUGUSTO nostro hactenus fortè inventa non est, non profectò fides illi meæ narrationi est detrahenda; quod videlicet ab ipsomet Principe, nullo accedente eruditi Bibliothe-

carij vel consilio vel opera, illa admiranda AUGUSTA à primis usque rudimentis instituta, congesta, disposita, & tam vastis indicibus sit ordinata.

VII. Jam porrò non minor eruditione etiam Industria requiritur in eo qui AUGUSTÆ parem Bibliothecam velit condere. Multo certe opus est studio, ut undique terrarum congeras immensam adeo librorum copiam, utque congestam justo ordine disponas: incredibilis verò est industriæ opus Indicis accurati confectio. Quàm paucos verò Regum Principumq; videas non in otium proniores quã laborem! Quàm exiguus est numerus eorum, qui cum cura & debito studio agere cupiant vel ea, quæ officij ratio, imò quæ salus, agere omnino jubet! Longè paucissimi verò ultra illa velint si quid est otij non animo relaxando impendere. Quis itaque illorum etiam sustineat temere laborem, quem Bibliothecæ constructio exigit? Unici verò planè ingenij etiam hac in re est noster ὁ Σεβαςός. Dixerim sanè illum nullo pene momento feriari à serijs negotijs. Nunquam certe minùs otiosus est

quam

quam cum est otiosus: quod Africanum Scipionem de sese quondam memorasse referunt. Admotus est jam anno seculi hujus tricesimo quarto, per obitum Friderici Ulrici Ducis, regimini amplissimarum regionum; & exceperunt illum tempora maximè turbulenta & difficilia, qualia totos octingentos annos, ex quo universa Germania unum sceptrum cœpit colere, majores experti haud erant: quæ die noctuque Principis animum indefessum exercuerunt. Iurare tibi ausim tamen, BOINEBURGI, nihil ab illo usque tempore in republica esse gestum quantivis saltim usus Principe non conscio, nihil rei magnæ Principe inconsulto: imò neglectum nihil à Principe etiam eorum, quæ attendere boni & gnavi est patrisfamilias. Est autem rerum ejusmodi multitudo propemodum infinita: concurrentibus scilicet ad opulenti patrimonij & hujus Ducatus curationem perquam gravem ac diffusam, negotijs cum Saxonici quem vocant, circuli, tum universi Imperij Germanici, pari industria exequendis. Interea tamen tantum abest, remissam esse ingentem illam Biblio-

thecæ curam, ut potius tanto ea creverit magis quantum magis accessit facultatibus. Julius Cæsar apud Lucanum Ægyptio sacerdoti sese jactitavit:

Media inter prælia semper
Stellarum cœliq; plagis superisque vacavi.

Id jure an injuria ille fecerit, non jam dixerim: hoc scio, merito optimo posse gloriari nostrum: media inter ardua quæque & difficillima reipublicæ ac domûs negotia, vacasse sese hactenus AUGUSTÆ suæ incremento. Quid censes, Illustris BOINEBURGI; num temere Principum alius quis potest idem? Ut potest nemo, ita nemo si idem præstiterit, non igitur est quod miremur.

XV. Longò denique tempore opus profectò est ad usque adeo ingentem Bibliothecam, qualis AUGUSTA est, perficiendam. Nec verò quidquam simul magnum & cito fit. Brevis ætas itaque Bibliothecas condentium effecit plærumque, ut nulla pene illarum à primo conditore ad justam magnitudinem deducta sit. Favit verò hac etiam parte Principi inusi-

tata felicitas: concessâ divinitus benignitate, paucos cis dies annum vitæ tertium post octogesimum auspicandi. Quàm paucis mortalium, BOINEBURGI, tantum ævi spacium decurrere datur! Jam tum olim vox fuit Moysis, cùm spectaret quod jam illa tempestate passim contingebat: *vitam hominum septuaginta annorum esse, si multum crescat, octoginta:* & tamen hos etiam terminos assequi iamdudum fuit rarum. Cumprimis paucos Magnatum ordinis reperias, qui natalem octogesimum vel attigerint. Magno studio ex Græcorum monumentis collectos, recensuit illos ad sua usque tempora Lucianus ἐν μακροβίοις: (nisi quod Agesilaum Lacedæmoniorum Regem neglexerit, cuius annos vel ex Xenophonte queunt addisci) pauciores adhuc sequentia nobis secula præbuerunt. Germaniæ Regum Principumque, si modo ulli, longe utique paucissimis, provecta eiusmodi senectus obtigit: quantum equidem in præsens memini; Maiorum τοῦ Σεβαστμίου Principis, nisi vehementer fallor, nemini. Hodiè profecto non universa Europa (Europam quid dico?)

non Aſia,non Africa non America in Principum ordine exemplum ſimile habet: imò iampridem nullum habuit. Uſque adeo rariſſimum hactenus eſt, & Principem ſimul eſſe & provectæ adeo ſenectutis. Et tamen in hoc quamvis paucorum numero nonnullis ſenectus illa, virium animi corporiſque defectu, in diſpendium felicitatis potius ceſſit quam aliquod augmentum. Principi autem meo non tantùm non gravis, hactenus quidem, ſenectus contigit, ſed nec molesta; verè ſine ſenio ſenectus, ceu dicebam antehac. Poteſt ſanè cum Leontino Gorgia dicere: *non habeo quod accuſem ſenectutem*. Quin auſim ego non vanè ſimilem felicitatem in multos adhuc annos illi polliceri. Quidni enim pollicear, ſi expendam quod adhuc ſupereſt & animi pariter & corporis robur? Dedit ſcilicet natura Principi & animum vaſtum & corpus non validum minus quam prolixum. Huius autem vires, cùm in vitâ omni temperantia, tum in juventute exercitatio nullius non generis quæ Principem decent (in omnibus enim etiam illis pares quoſq; antecelluit) etiã auxerunt. Quamvis igitur

ætate

ætate nonnihil ſit detritum, ſic ſatis integra tamen adhuc ſunt omnia. Nec enim morbis ſenilibus corpus languet: in animo autem etiam viget memoria, prudentia, ſapientia, propria ſenectutis arma; ipſa morum ſenilis gravitas ità adhuc comitate condîta eſt, ut iucunda quoque, nec à jocis & ſalibus priſtinis aliena, Principis ſit converſatio. Si canos ſane haud videas, ſed indefeſſos Principis labores, iuvenem dixeris te videre non ſenem. Hæc ſanè in hunc modum integra, vetant me brevi ſequius quidquam metuere: præſertim quum accedat victus ratio ætati & corpori maximè conveniens. Quâ in re habeo utique medicæ artis meæ anteſignanos omnes, eorumque præclara obſervata ac præcepta mecum conſentientia: ne me vatem temerarium fortaſſis exiſtimes. Sed & quî irritæ ſint tot pro incolumitate Principis fuſæ ſemper ad Deum preces? Neque verò hîc duntaxat ſed etiam alibi, in locis remotis, ubi Principis virtus inclaruit, illæ fundi ſolent. Imò non dubito te etiam, BOINEBURGI, vota proximo natali Principis die nobiſcum facturum;
qua-

qualia Augusto suo olim precatus est Flaccus:

Serus in cœlum venias; diuque
Lætus intersis populo Caycûm,
Neve te nostris vitiis iniqua
Ocyus aura
Tollat.

Sed quid te VIR ILLUSTRIS moror? Dixeram, meritò quidem admiratione esse digna quæ attuli: quod nimirum verè AUGUSTUS ille Princeps meus Bibliothecam suam *primum* ipsemet propriâ arte condiderit & disposuerit, *secundo* idem & inceperit pariter & perfecerit, *tertio* proprijs sibi impensis comparaverit: non tamen ideo cui videri dubia oportere, quoniam nemo Regum aut Principum alius simile quid præstiterit; neminem enim idem efficere potuisse, quoniam in illo Principe quatuor sint singularia quæ in alijs vulgò desiderantur, nempe inusitatam φιλοβιβλίαν, eruditionem plane eximiam ac diffusam, industriam indefessam, & denique ætatem molliter provectam in longam senectutem. Hæc quatuor singulari modo Principi esse quasi præcipua, seorsim prolixe

prolixè probavi. Non arbitror itaque jam quidem ampliùs repertum iri quempiam, qui ausit narrationem meam vocare in dubium. Licebit autem hoc impetrato tandem etiam omnem hanc Epistolam claudere: quoniam nihil superest de Bibliotheca AUGUSTA scribendum. Quantum sane ad institutum meum facit. Aliàs enim si omnia, quæ vel possint vel debeant scribi, adferre equidem velim, fateor, longe plurima etiamnum superesse indicta. Cœterùm mihi non nisi per Epistolam ea quæ potissima visa sunt narrare tibi propositum fuit: cumprimis autem volui caussam reddere, quamobrem desiderio tuo de Indicis editione satisfieri nequeat. Fortassis verò jam tum modum Epistolæ excessi. Neque ego id criminanti multùm repugnaverim. Habet hoc fere extemporanea scriptio, qualis mea est tantũ non omnis, ut intra limites initiò institutos raró sese contineat: mihi hactenus, fateor, sæpius pro urceolis amphoræ exierunt. Per me tamen licebit librum appellare, quam Epistolam esse volui. Enimvero minore culpa addi etiam superflua arbitror, quam

omitti necessaria. Nec tamen in alienis me versatum esse, forte tu conquerêris. Si quis alius nihilominus longitudinem incusaverit, reponam illud Martialis:

Non sunt longa, quibus nihil est quod demere possis.

Sed & amœniora hæc patiuntur aliquem excessum excursumque. Mihi sane nihil hac scriptione fuit aliquamdiu jucundius; quamvis tot molestis negotijs occupato. Sed nec promptiorem facile calamum sensi hactenus; procul dubio, pietate in Principem multis nominibus mihi sanctum, & argumenti suavitate calamum impellente. Vale, Excellentissime BOINEBURGI, & Salve plurimùm. Helmestadij in Acad. Julia propridie Kal. April. clↄ. Iↄ. c. lxi.

INSE-

INSERENDA

Pag. 17. l. 11. *Medicinam*, sive Medicam officinam, ψυχῆς

Pag. 19. l. 11. *Augusti* forte *auspiciis*

Pag. 23. l. 13. *centum* viginti *millia*

Pag. 59. l. 161. *semel.* Quin imò ex Richardi de Buri Episcopi Dunelmensis opusculo, à Goldasto cum Epistolis Philologicis edito, cui ipse autor Philobiblio nomen dedit, manifestum est, Bibliothecam Oxoniensem jam tum Eduardo III Rege, h. e. anno seculi Christiani quartidecimi quinquagesimo circiter, ut rectè Tritthemius computat, per Richardum illum strui cœptam. *Scoriacensem.*

Pag. 72. l. 7. 2. In Rocchæ item libro & Philologicis Epistolis Goldasti. *Etiam*

Pag. 74. l. 3. *mittere.* Mariana testatur, ex omnibus Europæ partibus ad famam novi operis magno numero libros confluxisse. Quod tamen de solis donariis fortassis haud est accipiendũ. *De Mazariniana.*

Pag. 78. l. 14. *Gallia,* Italia, *Hispania.*

Pag. 85. l. 12. *ratione*: aut denique acriter increpandi singulari libello à Luciano quodam, cujus in medio hodieque est opusculum mordax πρὸς ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον. *Sed redeo*

Pag. 99. l. 14 *genere*, quondam & Henrico Ranzovio, viro generosæ suæ familiæ & doctissimo & maximo, *in illud*

Pag. 120. l. 14. *Galliæ etiam* (de cujus unius negotijs integri trecenti nonaginta septem tomi, maximis sumptibus Lutetiæ Parisiorum, ex Lomenianis fortè, descripti, & nitidissime formati, heic reperiuntur) *aliarumque*

Pag. 128. l. 5. *duplicis*, alia & triplicis, *ordinis*

Pag 152. l. 1. *fallor*, Persico vel *Arabico*.

l. 3. *rabibus*, certe à Mahumedanis, *accepimus*.

RECEN-

RECENSIO VOLVMINVM
quæ in Bibliotheca AUGUSTA
reperta fuerunt x Aprilis
Anno CIↃ IↃ C LXI.
die natali Principis octogeſimo tertio.

	In Folio	Reliquorum	Summa
1. THEOLOGICOR.	1813.	8328.	10141.
2. JURIDICOR.	979.	1511.	2490.
3. HISTORICOR.	1016.	2180.	3196.
4. BELLICOR.	76.	129.	205.
5. POLITICOR.	66.	1071.	1137.
6. OECONOMICOR.	7.	47.	54.
7. ETHICOR.	73.	1424.	1497.
8. MEDICOR.	182.	611.	793.
9. GEOGRAPHICOR.	62.	93.	155.
10. ASTRONOMICOR.	54.	259.	313.
11. MUSICOR.	38.	75.	113.
12. PHYSICOR.	165.	472.	637.
13. GEOMETRICOR.	192.	182.	374.
14. ARITHMETICOR.	11.	72.	83.
15. POETICOR.	100.	423.	523.
16. LOGICOR.	4.	71.	75.
17. RHETORICOR.	37.	545.	582.
18. GRAMMATICOR.	92.	503.	595.
19. QUODLIBETICOR.	530.	2919.	3449.
20. MANUSCRIPTOR.	1271.	732.	2003.
Summa	6768.	21647.	

Summa omnium { Voluminum — 28415.
Librorum ſeparatorum — 116351.

BENEVOLO LECTORI
S. P. D.

NVnquam antehac induxi animum de re Bibliothecaria quidquam commentari; de Bibliotheca etiam Augusta aliquid scribere nuper denique cœpi consilium. Occasionem scribendi dedit Illustris Boineburgius, Indicem Augustæ hujus Bibliothecæ, de cujus ille divitiis multa audierat, desiderans, ejusque impressionem Principi suadens, primùm per Amplissimum virum Polycarpum Heilandum Consiliarium Principis & jam Francofurti res Imperii pariter ac fœderis curantem, deinde per me, tandem deniq; negotium urgens propria quadam ad Principem epistola. Occœpi scilicet ego hac occasione intimiùs & magis solito in Bibliothecæ illius rem omnem advertere: statimque deprehendi, parere quidem thesaurum illum spectantibus omnibus sui admirationem, librorum inusitata multitudine, neutiquam tamen in justo esse pretio: idque quandoquidem paucissimi intelligant perfectionem veram numeris omnibus absolutæ Bibliotheca

theca, vel ejus comparandæ & disponendæ & collocandæ artem; ac proinde AVGVSTÆ vim & pretium, quidq; à Principe sit præstitum, vel adhuc præstetur, perquampauci valeant animo assequi. Id verò indignũ esse ratus equidem sum; præsertim quod jam conscius essem, quàm inusitata & pulchra & perfecta heic sint omnia. Impulit igitur me & in Principem incomparabilem pietas, & boni literarij studium, per Epistolam publicam cùm Boineburgio tùm & aliis, omnia mihi de Augusta illa Bibliotheca jam comperta, nonnihil plenius narrare, simulque intexere quæ de Bibliothecaria re, vel adversaria, quamvis hoc in argumento perquam egena & sterilia, vel memoria, poßint suggerere. Sic natum mihi hoc opusculam est; sed scriptione tumultuariâ pariter & extemporaneâ. Inter perpetuas enim & varias occupationes, menstruo spacio, horis succisivis, in chartam simulac aliquid à me conjectum est, & exceperunt mox operæ typographicæ nostræ & impresserunt; quamvis intereà temporis non nisi octodecim plagulas potuerint absolvere. Hæc ideo narro, ut veniam impetrem erroribus, si qui forte abs

te abs

te abs me commißi sunt. Fateor enim me nec plenâ omnium Bibliothecarum illustrium notitiâ, nec justo otio aut tempore instructum, ad scribendum accessisse, & tamen coactum omnes omnino Bibliothecas illas, repetitâ etiam retro memoriâ, aliqua ex parte in arenam adducere: provocante me scilicet debito Principi officio, maximè posteaquam a Consiliis esse jußus sum, ad tantum negotium suscipiendum agendumque. Quicquid verò peccavi, non malitiâ sed innocente errore commissum abs me est. Nec enim caussæ quidquam fuit, cur vel amor in Principem vel in quenquam odium me â veritatis tramite detraheret. Odij sane causam omnem procul habeo. Et ea est cum Principis tum Bibliothecæ Augustæ manifesta omnium oculis virtus, ut ex iniquâ aliorum detractione petitam anxie laudum conquisitionem, amor ille haud poßit imperare.

INDEX

INDEX.

A.

Z Anto-

AVGV-

Biblio-

Dida-

Gabri-

G.

H.

Hispa-

Libri

R.

S.

T.

Teren-

COR-

CORRIGENDA ſunt παϱοϱάματα hunc in modum.

P*Ag.5. lin.23.* memini, quinquagies ſepties mille circiter. *Pag.10.l.19.* Ernſtius. *Pag.22.l.13.* Iejanæ à Jam. *Pag.14.l.18.* βιβλιακῆς. *Pag.16.l.21.* polim die. *Pag.17.l.7.* curiores obnoxiæ. *Pag.42.l.9.* volun- *Pag.45.l.17.* πάνυ *Pag.56.l.7.* Attalicam. *Pag.65.l.21.* τί. *Pag.70.l.17.* tragœdiis. *Pag.71.l.16.* Sixtū. *Pag.72.l.12.* Politici, ubi. *Pag.75.l.5.* cipumq;. *Pag.77.l.12.* ἴδεν, ἄστεα καὶ νόον. *Pag.82.l.9.* rum facto ing. *Pag.83.l.1.* eſt ubiq;. *Pag.87.l.17.* eſſe, ne quidem Φιλόκαλον. *Pag.85.l.8.* citharœdus. *Pag.86.l.12.* alicui. *Pag.90.l.1.* ἦσαν. *Pag.92.l.9.* δειπνοσ. *l.10.* ſi quidem. *l.11.* ἦν. *Pag.93.l.18.* ſeu, ut. *Pag.94.l.12.* libri nimirum &. *Pag.98.l.21.* Antoniniani. *Pag.99.l.7.* nens habet univerſa. *Pag.110.l.5.* comœdias. *l.13.* Sibyllæ. *Pag.118.l.6.* videtur. *Pag.119.l.3.* Cæterùm. *Pag.20.l.8.* propè ſeptingentorum. *Pag.123.l.6.* vicerit Monachienſis. *Pag.125.l.13.* Cæterùm. *Pag.126.l.1.* omnibus. *Pag.131.l.12.* variè niſi. *Pag.135.l.7.* πολι- *Pag 136.l.20.* Bibliothecas illuſtriores. *Pag.137.l.16.* cœper. *Pag.141.l.12.* Palatium. *Pag.142.l.3.* Juſtinianearū. *Pag.152.l.14.* σεβαστοῦ. *Pag.155.l.6.* auſus eſt defendere. *Pag.157.l.13.* illuſtrandam. *Pag.158.l.15.* attigit. *Pag.165.l.16.* anni. *Pag.167.l.10.* Hæc certe in-. *Pag.129.l.10.* Cæterùm.

F I N I S.

951. Ringuenet Carnut Can. Remen. 1667.

Paix et peu